

INSTITUT D'ESTUDIS TARRACONENSES
RAMON BERENGUER IV

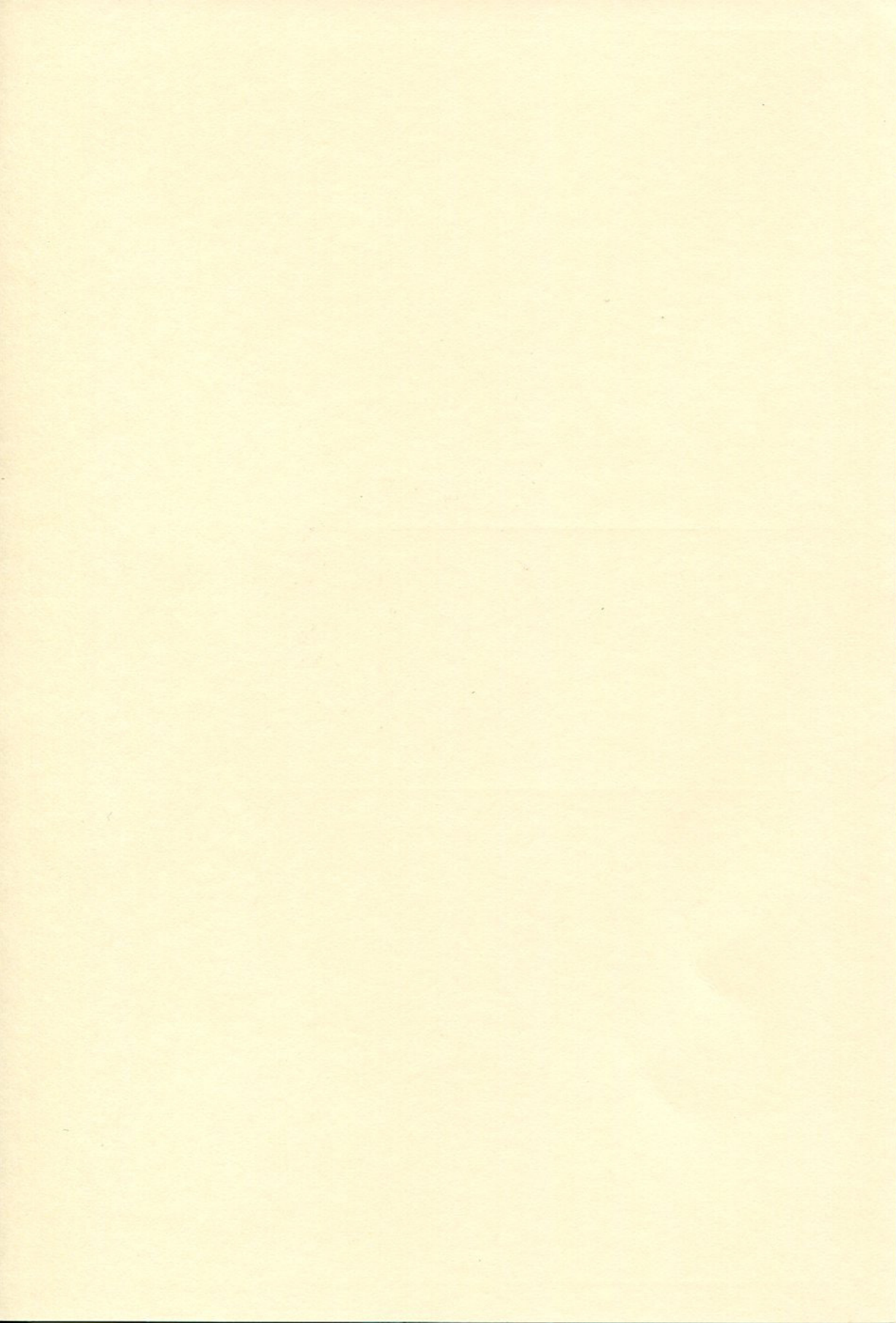
**BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA
TARRACONENSE
XI**

EDICIÓ A CURA DE

F. XAVIER RICOMÀ VENDRELL I SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ

EXCMA. DIPUTACIÓ DE TARRAGONA

1989

INSTITUT D'ESTUDIS TARRACONENSES
RAMON BERENGUER IV

SECCIÓ DE BIOGRAFIA I BIBLIOGRAFIA
PUBLICACIÓ NÚM. 14

**BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA
TARRACONENSE
XI**

EDICIÓ A CURA DE
F. XAVIER RICOMÀ VENDRELL I SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ

EXCMA. DIPUTACIÓ DE TARRAGONA
1989

Institut d'Estudis Tarragonenses
Ramon Berenguer IV
Publicació núm. 154

ISSN: 0211 - 1438
Dipòsit legal: T. 547. 1983

Imprès a F. Sugrañes Editors Societat Anònima, Comte de Rius, 9. 43003 Tarragona - Any 1989
Ho edita: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Santa Anna, 8. 43003 Tarragona.
Tel. (977) 23 50 32

ÍNDIX

<i>Col·laboradors d'aquest número</i>	9
<i>Publicacions ressenyades</i>	11
<i>Arqueologia</i>	13
<i>Art</i>	19
<i>Biografies</i>	31
<i>Ciències auxiliars</i>	55
<i>Cultura</i>	57
<i>Demografia</i>	63
<i>Economia i societat</i>	69
<i>Etnografia</i>	83
<i>Fonts i bibliografia</i>	95
<i>Història antiga</i>	101
<i>Història eclesiàstica</i>	105
<i>Història local</i>	101
<i>Història política i militar</i>	147
<i>Institucions</i>	149
<i>Índex d'autors ressenyats</i>	153
<i>Índex de llocs</i>	157
<i>Índex de persones</i>	161

La Bibliografia Històrica Tarraconense és un repertori bibliogràfic recollit i editat per la Secció de Biografia i Bibliografia de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.

Aplega ressenyes de treballs històrics apareguts durant l'any abans a la data de publicació. No obstant això, també hi són aplegades les dels publicats amb anterioritat i que, o bé no foren coneguts per la redacció o bé se li feren a mans quan l'edició ja era closa.

L'àmbit territorial abastat per la Bibliografia Històrica Tarraconense comprèn les següents comarques: Alt Camp, Baix Camp, Baix Ebre, Baix Penedès, Conca de Barberà, Montsià, Priorat, Ribera d'Ebre, Tarragonès i Terra Alta.

La numeració expresada al marge de les ressenyes segueix la del volum precedent de la Bibliografia Històrica.*

* Vegeu: *Quaderns d'Història Tarraconense* I, Tarragona, 1977, p. 165-221; *Bibliografia Històrica Tarraconense* II (1979); III (1980); IV (1981); V (1982); VI (1983); VII (1984); VIII (1985); IX (1986); X (1987).

COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO

Anguera i Nolla, Pere (P.A.)
Arnavat i Carballido, Albert (A.A.)
Cavallé i Busquès, Joan (J.C.)
Corts i Salvat, Joan-Ramon (J-R.C.)
Cubells i Llorens, Josefina (J.C.LL.)
García Segarra, Francisco de Asís (F.G.)
Grau Pujol, Josep María (J-M.G.)
Medina de Vargas, Raquel (R.M.)
Ortega Pérez, Pasqual (P.O.)
Pelegrí Isanta, M. Dolors (M-D.P.)
Puig i Tàrrach, Roser (R.P.)
Ricomà i Vallhonrat, Rosa M. (R.R.)
Ricomà Vendrell, F. Xavier (F.X.R.)
Roig i Queralt, Francesc (F.R.Q.)
Roig i Rosich, Josep M. (J-M.R.)
Rovira i Gómez, Salvador-J. (S-J.R.)
Sabaté i Bosch, Josep M. (J-M.S.)
Sàez Vicente, Agustín (A.S.)
Solé i Bordes, Joan (J.S.)
Soler Álvarez, Eliseu-A. (E.S.)

PUBLICACIONS RESSENYADES

Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona).
Alcanar (Alcanar).
Anabad (Madrid).
Aplec de Treballs (Montblanc).
Ausa (Vic).
L'Avenç (Barcelona).
Avui (Barcelona).
El Baluard (Sarral).
Boletín de Archivos (Madrid).
Boletín de la Sociedad de Antropología Psicológica (Madrid).
El Brugent (La Riba).
Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs (Alcover).
Butlletí d'Informació Municipal (Móra d'Ebre).
Butlletí Informatiu. Centre de Lectura (Reus).
Butlletí de la Reial Academia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi
(Barcelona).
Circular informativa del Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví
(La Canonja).
Cultura (Valls).
D'art (Barcelona).
Diario Español (Tarragona).
Diario de Tarragona (Tarragona).
Enllaç (Tarragona).
L'Espiridíó (Tarragona).
Espitllera (Montblanc).
Estímul (La Canonja).
Estudis Altafullencs (Altafulla).

Estudis de Constantí (Constantí).
El Finestral (Castellvell del Camp).
Lo Floc (Riudoms).
La Foix (García).
El Francolí (Espluga de Francolí).
Full Parroquial (Montblanc).
Gran Penedès (Vilafranca del Penedès).
Ilerda (Lleida).
Llum (Barberà de la Conca).
Margalló del Baleó (Tarragona).
Miscel·lània Sarraïenca (Sarral).
L'Om (Riudoms).
Penell (Reus).
El Pont Alt (La Selva del Camp).
Quaderns d'Història Tarraconense (Tarragona).
Quaderns de Vilaniu (Valls).
Reales Sitios. Revista del Patrimonio Nacional (Madrid).
Revista Catalana de Teologia (Barcelona).
Ribera d'Ebre. Miscel·lània (Flix).
La Segarra (Santa Coloma de Queralt).
Serra d'Or (Abadia de Montserrat).
Sis Focs (La Masó).
Tot Conca (Montblanc).
El Tres de Vuit (Vilafranca del Penedès).
Universitas Tarraconensis (Tarragona).
Urgellia (La Seu d'Urgell).
La Veu de Flix (Flix).
La Vila Closa (Batea).

ARQUEOLOGIA

2735. ANÒNIM: *Interesantes hallazgos en la Moleta del Remei*. «Alcanar» (Alcanar), 97 (1985), 5.

Breve comentario por la Redacción del Butlletí Informatiu Alcanar, sobre determinados hallazgos arqueológicos en el poblado ibérico, denominado La Moleta del Remei, del que hay que destacar una torre defensiva de planta rectangular, de influencia griega, de la que sólo se conocen dos más en la Península Ibérica, su antigüedad se data hacia el 390 antes de Cristo.

F.G.

2736. CAMPILLO, DOMINGO - TURBON, DANIEL: *Los restos humanos de Riudoms (Tarragona)*. «Boletín de la Sociedad de Antropología Biológica» (Madrid), 3 (1982) 46-52.

Estudi a partir d'un enterrament prehistòric trobat a la Timba de Barenys, amb un aixòvar neolític tarda.

J-R.C.

2737. Dupré i RAVENTOS, XAVIER i altres: *Els enterraments del Pare de la ciutat i la problemàtica funerària de Tàrraco*. Taller Escola d'Arqueologia. Gràfiques Gabriel Gibert. Tarragona 1987.

Ara que la gent està força sensibilitzada davant les restes arqueològiques d'una ciutat com Tarragona immemòrialment oblidadissa del seu propi passat, resulta gratificant poder comprovar que la tasca senzilla, quieta, constant, i sempre permanent de l'equip d'Arqueologia del TED'A ha donat un resultat esperançador per tal de barrar per sempre més l'oblit històric de la ciutat. El mitjà ha estat ben fàcil: després del treball de camp, la publicació. Gràcies al suport del propi Ajuntament i del Ministerio de Trabajo y Seguridad Social (INEM).

Porta una dedicatòria lloable a qui fou sens dubte capdavanter de recerques inacabables, Mossén Joan Serra i Vilaró. És l'homenatge indispensable a una tasca no valorada suficientment a la seva època.

El llibre presenta d'entrada un esquema innovador: l'índex, la bibliografia i la presentació formen un primer bloc, per deixar pas a les quatre parts fonamentals del treball realitzat: Els precedents, des de la Via Augusta, a les innumbrables troballes realitzades i que serveixen de suport providencial per a l'obra actual, la intervenció arqueològica al pare de la ciutat amb una acurada descripció de les restes, l'anàlisi dels enterraments, amb el seu tipus de materials, cronologies i ritual funerari i per últim la problemàtica funerària de Tàrraco amb tota la tipologia possible des de l'Època republicana fins a l'època visigòtica. El tercer bloc del llibre queda confegit per tot un extens capítol de notes bibliogràfiques i molt encertadament per un resum en trilingüe: castellà, francès, i anglès.

F.R.

2738. ESPELT, JAUME: *Poblet Paleocristià*. «Espitllera» (Montblanc), 44-45 (1985), 87-89.

Notícies de les troballes arqueològiques prop del monestir des del neolític fins a l'època romana.

J-M.G.

2739. FREIXES MASSANA, ANTONI: *Puntes de sageta de Sarral i rodalies*. «El Baluard» (Sarral), 19 (1986), s.p.

Tipologia i comentari de peces de sílex neolítiques trobades en el terme de Sarral.

J-M.G.

2740. MASSÓ, JAUME: *L'altre patrimoni arqueològic de Riudoms*. «Lo floc» (Riudoms), 41 (1983), 14-15.

Nota descriptiva i de valoració comparativa sobre el Bacus descobert el 1943 al Murtrar i conservat, ara, al Museu de Reus.

P.A.

2741. MASSÓ I CARBALLIDO, MANUEL JAUME: *Els enterraments de la villa romana del mas del Pesoler*. «Lo foc» (Riudoms), 43 (1983), 11-13.

Notícia sobre l'excavació feta pel Dr. Vilaseca i la destrucció per una bomba el 1938 de les troballes, precedida per una consideració general.

P.A.

2742. MASSÓ, JAUME: *Una «pedra de llamp» trabada a Riudoms*. «Lo foc» (Riudoms), 45 (1983), 6-8.

Nota històrica sobre una troballa prehistòrica, precedida de consideracions generals.

P.A.

2743. MASSÓ I CARBALLIDO, JAUME: *El primer fragment d'inscripció romana trobat a Riudoms*. «L'om» (Riudoms), 196 (1985), 17.

Notícia d'una troballa epigràfica molt malmesa, descoberta en terres del Mas del Toda, partida de les Planes del Roquís.

J-R.C.

2744. MASSÓ, JAUME: *Velles troballes a la villa romana del Mas de Gomandi*. «Lo foc» (Riudoms), 56 (1984), 14-19.

Exhaustiu treball sobre l'estat de la qüestió, a través d'una bibliografia rica i abundant.

P.A.

2745. MASSÓ, JAUME; RAMON, ESTHER: *Notes sobre el jaciment ibèric de la Timba del Castellot*. «Lo foc» (Riudoms), 68 (1985), 8-12.

Descripció completa del jaciment de la Timba del Castellot, situat a l'est del terme municipal. Els autors, els quals diuen que «és un dels jaciments d'època ibèrica més interessants i alhora més malmés», fan una interpretació de la seva situació i de la seva toponímia, es refereixen abastament a les investigacions arqueològiques que s'hi han fet i, finalment, hi estudien tres peces importants d'època ibèrica provinents d'aquest indret: una àmfora, un vaset i una planxa de bronze.

J-R.C.

2746. PALLEJÀ I VILASECA, LLUÍSA: *La necròpolis tardo-romana del Mas del Barenys (Riudoms)*. «L'om» (Riudoms), 195 (1985), 18.

Descripció detallada i concisa de la situació i l'estat de la necròpoli, dels participants en els treballs d'excavació, de les troballes aconseguides, i una interpretació d'acord amb les dades aplegades per les quals es pot datar entre els segles viè i viiè d. C.

J-R.C.

2747. REVILLA, VÍCTOR: *Un form de producció d'àmfores a Tivissa*. «Ribera d'Ebre, Centre d'Estudis Comarcal. Miscel.lània», 4 (1986), 12-28.

Treball que ofereix notícies sobre l'excavació feta el març del 1986 al jaciment de l'Aumedina (terme de Tivissa, Ribera d'Ebre), dins d'una campanya d'urgència a causa de les obres d'ampliació de la carretera que va de Móra la Nova fins a l'Hospitalet de l'Infant. És un jaciment, però, que ja es coneixia des del 1920, quan s'iniciaren les obres de l'anterior via de comunicació. Els treballs actuals han posat al descobert diverses estructures constructives, integrades dins d'un conjunt industrial romà, l'activitat principal del qual devia ésser la fabricació d'àmfores, tot i complementar-la amb d'altres productes, potser, com ceràmica comuna, «dolium» i «tegula». Les prospeccions que hom ha realitzat han permès de descobrir també una instal·lació de premsat i tres dipòsits, la qual cosa posa en evidència la relació entre aquell conjunt (per a la fabricació de recipients) i el procés de transformació de productes agraris (el vi, molt probablement, segons l'autor) destinats al comerç. En darrer terme, jaciments com el de l'Aumedina, i d'altres troballes realitzades i estudiades a la Bètica, aporten dades per a la comprensió del procés de canvi de les estructures agràries i dels sistemes d'explotació de la terra viscuts a la Hispània romana, quan ja caminava cap a la seva integració dins dels corrents comercials de l'Imperi. Hom acompanya el treball amb informació gràfica i plànols del jaciment.

P.O.

2748. ROMERO ALARCÓN, VALERIANO: *Mosaicos romanos a Riudoms*. «L'om» (Riudoms), 180 (1983), 9.

Notícia de la troballa de dos mosaics romans en una vil·la situada al nord-est del terme municipal.

J-R.C.

2749. ROMERO I ALARCÓN, VALERIA: *L'últim jaciment romà del terme que reuneix possibilitats de ser salvat*. «Lo foc» (Riudoms), 47 (1983), 8-11.

Notícia del jaciment i troballa de la vil·la romana dels Molins nous, activa entre els segles II a.d.c. i el IV d.d.c.

P.A.

2750. ROMERO ALARCÓN, VALERIA; ROMERO MARTÍNEZ, CARLOS: *Els fons prehistòrics i protohistòrics del Museu de Riudoms*. «Lo foc» (Riudoms), 91 (1987), 27-31.

Síntesi molt aclaridora d'aquells material i troballes que formaran en un futur no massa llunyà el fons arqueològic del Museu de la vila de Riudoms. Aquest treball es compon de diversos apartats: introducció, objectes neolítics, el món ibèric, la romanitat, els visigots i una conclusió. Només esmentarem que existeix un total de 18.043 peces ordenades, classificades i inventariades. Aquest nombre excepcional de peces i la varietat de monografies i articles publicats al respecte fan de Riudoms un municipi amb un gran pes dins l'arqueologia de les comarques meridionals de Catalunya.

J-R.C.

2751. RULL VALLET, JORDI: *Excavacions a la Font Voltada*. «El Baluard» (Sarral), 19 (1986), s.p.

Comentari de la IVa. campanya de les excavacions del jaciment epipaleolític d'una balma en el terme de Montbrió de la Marca.

J-M.G.

2752. SERRA, MOISÉS: *El secret d'Albinyana*. «El Tres de Nou» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 3 (1987), 31-33.

Reportatge sobre diversos aspectes de la cova de Vallmajor, al terme municipal d'Albinyana, i en especial les pintures rupestres i altres restes arqueològiques que allí es van trobar quan fou descoberta la cova el 1961.

J.S.

ART

2753. ALMUNI, VICTORIA; BOQUERA, ANTONIA; i SMITH, MERCÈ: *La decoració escultòrica actual de l'església vella*, «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 34(1986), 16-21.

En aquest article procedent d'un estudi més ampli sobre l'edifici romànic actualment enderrocat, s'inventarien els elements escultòrics subsistents, lligats tots ells a l'arquitectura, bàsicament capitells, i se n'intenta la interpretació simbòlica.

J.C.

2754. BASSEGODA NONELL, JUAN: *La decoración de la Sacristía Nueva del Monasterio de Poblet. Hallazgo y restauración de pinturas en su cúpula*. «Reales sitios. Revista del Patrimonio Nacional» (Madrid), 81 (1984), 45-64.

Descripció de la sagristia nova de Poblet i de la seva decoració antiga, obra barroca. L'autor exposa la teoria que les pintures de la cúpula son de Joseph Bernard Flaugier (1757-1813).

J-M.G.

2755. BONASTRE BERTRÀN, FRANCESC: *L'orgue de Santa Maria de Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 7 (1982), 17.

Breu resum de la història d'aquest instrument, que és segons el musicòleg montblanquí «el millor exemplar de l'orgueneria catalana del barroc» dels conservats fins als nostres dies.

J-M.G.

2756. BONASTRE BERTRAN, FRANCESC: *Noves perspectives per a la història de l'orgue de Santa Marta de Montblanc (1607-1977)*. «Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi» (Barcelona), (1986), 13-43.

L'autor, aquest cop, prenent com a base tots els articles referents als orgues de Montblanc, publicats per J. Poblet i Teixidó, J. Sánchez Real, i ell mateix, fa un interessant comentari que esdevé una excel·lent aportació al coneixement tècnic i històric de l'orgue parroquial.

Comença parlant de la cadireta del 1607, la qual hom creu que estava ubicada en una capella: lateral. Després de la guerra dels Segadors l'església de Santa Maria fou abandonada per raó de les greus destrosses a la façana, i el culte es traslladà a Sant Miquel on, el 1658, es bastí una altra cadireta. Francesa Bonastre explica també els contractes del 1703 amb Josep Boscà i del 1750 amb Antoni Boscà, fins arribar a la restauració definitiva el 1977, a càrrec de Gabriel Blancafort (amb la col·laboració del suís Georges Lhôte), tot passant per les modificacions que realitzà, el 1899, l'italià Joan Florenzano.

Completa el treball una sèrie de fotografies i un llarg però necessari apèndix documental.

Fóra convenient a hores d'ara, amb aquesta investigació tan aprofundida, recollir totes les dades i fer una obra homogenia amb vista a la divulgació. Hem de dir encara, de l'orgue, que fa un temps es va editar un disc.

J-M.G.

2757. COMPANYYS, ISABEL - MONTARDIT, NÚRIA: *Embigats gòtics a la vila de Montblanc: l'Església de Sant Miquel*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 89-110.

Part d'un treball que obtingué un accèssit als Jocs Florals de la Verge de la Serra (setembre 1981) sobre les cobertes i sostres de fusta de les comarques tarragonines. La intenció que mou les autores és essencialment iconogràfica —com diuen elles mateixes—, sense negligir però, l'arquitectura i les tècniques pictòriques.

Després d'una introducció general de l'estructura i decoració dels sostres de fusta de l'època medieval a Catalunya-Aragó i concretament a les nostres comarques, entren en l'anàlisi detallada de l'església de Sant Miquel.

Destaquem l'acurada descripció, sovint il·lustrada, dels diferents elements decoratius: colors, bigues, ménsules, plaquetes, peces soltes; i també dels objectes conservats en museus (el diocesà de Tarragona i l'episcopal de Vic) i dels descrits per Martinell-Ràfols. Finalment aporten la intervenció iconogràfica, i ens endinsen en el sempre atractiu i canviant món dels símbols.

R.P.

2758. COTÍ MIRÓ, ARTUR: *Mora de Ebro. La Portada gòtica del Ayuntamiento, recuperada*. «Diario Español» (Tarragona), 8 enero 1972,

Record del gòtic de Móra d'Ebre amb motiu de la neteja de la portada de l'ajuntament.

J.C.LL.

2759. COTÍ MIRÓ, ARTUR: *Evolución Histórico Artística de la Iglesia Parroquial de Mora de Ebro*. Hoja Parroquial. Mora d'Ebre, 22 i 29 juliol 1973.

Enumeració de les dates en què existí, es reconstruí o reformà l'edifici de l'església parròquial de la vila.

J.C.LL.

2760. ESPAÑOL, FRANCESCA: *Esteban de Burgos y el sepulcro de los Queralt en Santa Coloma (Tarragona)*, «d'art» (Barcelona), 10 (1984), 125-176.

La historiadora de l'art estudia, al llarg de cinquanta pàgines, el sepulcre de Dalmau de Queralt, situat a la capella de Santa Maria de Bell-lloc, a Santa Coloma de Queralt. El projecte, efectuat per Esteve de Burgos, pintor d'Ossa, i Pere Cirol, de Santa Coloma, fou acabat per Pere Aguilar, mestre escultor de Lleida, la segona meitat del segle XIV.

A través dels contractes notariais i de les notícies donades per l'historiador local Mn. Joan Segura, l'autora segueix l'inici i evolució de la important obra escultòrica. La segona part de l'estudi en conté la descripció, acompanyada d'algunes fotografies. I finalment dóna un ampli repàs a la iconografia de sepulcres a la Baixa Edat Mitjana, com també una extensa bibliografia.

R.P.

2761. FELIP I SÁNCHEZ, JAUME: *L'Església gòtica de santa Maria de Montblanc*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 75-101.

Interessant estudi històric de l'església parroquial de Montblanc, d'estil gòtic, des d'un punt de vista eminentment documental. L'autor, després d'una obligada descripció de l'edifici (façana, àbsis, nau central i capelles laterals), repassa la cronologia artística, l'heràldica i les claus de volta (que il·lustra amb un recull complet de fotografies) i passa a tractar la part central del treball, més històric que no pas artístic: el procés constructiu de l'església. La greu manca documental que pateix la vila ducal, sobretot abans del segle XVII, ha motivat l'autor a exhaurir tot el material de l'Arxiu Parroquial que pogués aportar notícies. L'anàlisi es fonamenta en una còpia (del 1623?) del Llibre de beneficis

de les capelles, a partir del qual ha pogut establir l'avenç en el temps de l'obra arquitectònica (s. XIV-XV), descobrir els noms d'alguns dels mestres que hi participaren, els noms genèrics de totes les capelles i els finançadors (els March, Colom, Anglesola, Janer, Alenyà, Guillelm, Martí i Conesa). Un estudi nou i amb resultats òptims.

R.P.

2762. FELIP I SÁNCHEZ, JAUME: *L'església de Santa Maria de Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 65 (1987), 46-50.

Intent seriós d'enfrontar-se amb la història d'un dels millors temples gòtics de la nostra diòcesi, Santa Maria de Montblanc, es documenten les diverses etapes de la seva construcció a través de la fundació de beneficis eclesiàstics. L'autor es fa ressó de les dificultats de la segona meitat del segle XIV i de la participació de determinats picapedrers (s. XIV-XVI).

J-M.G.

2763. FELIPI SÁNCHEZ, JAUME: *El Renaixement a Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 74 (1988), 23.

Notícia de les reformes de les esglésies i palaus de Montblanc en el segle XVI; s'incideix en l'obra de la capella del Sant Sepulcre del Convent de la Serra.

J-M.G.

2764. FUGUET I SANS, JOAN: *Apreciacions sobre l'ús de les cobertes amb arcs diafragma a l'arquitectura medieval catalana*. «Acta Històrica et Archaeologica Medievalia» (Barcelona), 7-8 (1986-87), 437-445.

L'autor fa una sèrie de consideracions sobre l'arc de diafragma, tan típic del gòtic català, i del qual detalla diversos exemples a la Catalunya medieval. Analitza el seu origen siríac, ja a partir del segle II i la seva difusió a través de l'art romà i àrab a l'Edat Mitjana. Intenta explicar el perquè del seu ús, més generalitzat a les nostres terres que no pas a d'altres veïnes.

R.P.

2765. FUGUET SANS, JOAN: *Aproximació al coneixement de l'art de la Conca*. «Tot Conca. Informatiu de la Conca de Barberà» (Montblanc), 1 (1983), 19-22.

Repàs per l'arquitectura de la Conca estricta (sense el sector de la Baixa Segarra) des del romànic fins el modernisme. Es remarquen els trets més importants de cada monument, ja sia civil, religiós o militar.

J-M.G.

2766. FUGUET I SANS, JOAN: *Arquitectura del castell de Barberà dels orígens als Templers* (II). «Aplec de Treballs» (Montblanc), 5 (1983), 91-119.

Acurat i interessant estudi de la casa-convent dels templers de Barberà, feta el segle XII ampliant un castell del XI. L'autor, sense deixar de banda l'evolució històrica, ja tractada, en part, per bibliografia, en fa una anàlisi arquitectònica completa, prou difícil a causa de la superposició de reformes al llarg dels segles.

El treball d'hipòtesi de les diferents fases o orígens de les edificacions actuals va acompanyat d'un bon suport fotogràfic i gràfic.

R.P.

2767. FUGUET SANS, JOAN: *L'arquitectura dels cellers cooperatius a la Conca de Barberà (1900-1923)*. «Espitllera» (Montblanc), 33 (1984), 43-54.

Notícia de la construcció d'aquests edificis modernistes del primer terç del segle XX. Els primers foren els de les societats de Barberà, Sarral, Blancafort i Solivella. Pere Domènech i Roure, fill de Lluís Domènech i Muntaner, realitzà, el 1913, el de l'Espluga de Francolí i el 1914 el de Sarral. César Martinell projectà els de Rocafort de Queralt, Barberà, Montblanc i Pira.

J-M.G.

2768. FUGUET SANS, JOAN: *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Conca de Barberà*. «Espitllera» (Montblanc), 25 (1984), 18-20 i 26 (1984), 18-20.

Interessant síntesi del barroc a la Conca. L'autor incideix primerament en els antecedents estilístics (s. XVI-XVIII) i el context històric-artístic a Catalunya. Després afronta de ple les construccions religioses aixecades el set-cents a la comarca; n'analitza la planta, la il·luminació, els elements de suport, la façana... També explica el procés que hom seguia per a portar a terme una obra d'aquesta envergadura.

J-M.G.

2769. FUGUET SANS, JOAN: «Barroquisme i tradició al temple parròquial de Sarral» dins *Miscellània Sarralenca*. Ajuntament de Sarral, Sarral, 1981, 117-151.

Treball que analitza les diverses etapes de construcció de l'església de Sarral. Cap al 1700 es construí la primera fase; la segona aniria del 1748 al 1757 amb els mestres de cases de Cervera, Domènec Tomàs i Francesc Camps. A causa d'un incendi el 1801 i el 1812 Pau Forès, mestre de cases de Valls, la refà.

L'autor dedica un ampli espai a la seva descripció i les característiques principals (planta, materials, decoració, cobertura, llum, façana, campanar, elements de suport...). Al final hi acompanya quatre plànols i un apèndix dels contractes d'obres.

J-M.G.

2770. FUGUET I SANS, JOAN: *Els escultors Espinalt de Sarral i el retaule de Sant Victorià de Barberà de la Conca*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 3 (1981), 269-277.

Presentació de les obres que sobre fusta i alabastre realitzaren els escultors de Sarral, Espinalt, a la Conca de Barberà, Camp de Tarragona, Priorat i Urgell (s. XVII-XVIII). Reprodueix el contracte de construcció i rebuts del retaule de Sant Victorià per a l'església de Barberà el 1723.

J-M.G.

2771. FUGUET SANS, JOAN: *La construcció de l'ermita dels Torrents de Vimbodí (1713-1717)*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 6 (1984), 113-132.

Aportació al coneixement de l'arquitectura barroca de la Conca de Barberà. L'autor, aprofitant el contracte del 1713 entre el mestre de cases Joan Güell i fra Magí Alando, religiós de Poblet, referent a l'edificació de l'ermita, comenta la seva planta, l'estructura interna i la façana. Parla de la col·locació de la primera pedra, del trasllat de la Verge dels Torrents al monestir cistercenc —segons un relat del Pare Finestre—, i del seu retorn, tres anys després, a l'ermita. Hi acompanya com és costum uns plànols complets.

J-M.G.

2772. FUGUET SANS, JOAN: *El celler del Sindicat agrícola de Rocafort de Queralt (Conca de Barberà): Primera obra agrària de l'arquitecte César Martinell, 1918*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 39-57.

Monografia sobre aquest edifici modernista de la Conca. Després de presentar una bibliografia crítica sobre el moviment cooperatiu, l'autor passa a comentar el cas concret de Rocafort, dins el context polític de l'època. L'obra

el vallenc César Martinell, en tres etapes ben definides (1918, 1931, 1947). Descriu l'arquitectura i els elements més importants del seu llenguatge.

Aquest article fou presentat, el 1986, en les Ieres. Jornades sobre la Viticultura de la Conca Mediterrània.

J.-M.G.

2773. FUGUET I SANS, JOAN: *Fundació i arquitectura de l'ermita de Santa Anna de Montornés a la Conca de Barberà*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), VI (1987), 23-41.

Treball que sintetitza la història d'aquesta ermita, adscrita al terme municipal de Montblanc. Resumeix un article aparegut a la revista «Espitllera» (vegeu fitxa n. 2539 del vol. X). Es detura a parlar de la seva fundació, el segle XIV; l'adscripció inicial a la Canònica de Santa Anna de Barcelona, i el traspàs posterior a la parròquia de Barberà.

Una part important és l'arquitectura; comenta la construcció medieval i les reformes del s. XVIII, tot comparant-la amb altres edificacions de la Conca. Completa l'estudi un interessant reportatge gràfic amb plànols de la façana, la planta i les seccions.

És una llàstima —ates que té uns bons accessos— que les institucions no s'interessin per la conservació de l'immoble que, amb les pluges, es va deteriorar greument, sobretot en perdre una part del sostre.

J.-M.G.

2774. FUGUET I SANS, JOAN: «L'orgue de Sarral» dins *Miscel·lània Sarralenca*, Ajuntament de Sarral, Sarral, 1981, 153-159.

Ressenya del contracte firmat entre l'Ajuntament de Sarral i Josep Cases Soler, orguener de la «Real Casa de S. Lorenzo del Escorial», veí de Reus; a fi i efecte de fer l'orgue de la vila per 1.800 lliures catalanes. Aquest instrument fou cremat el 1801.

J.-M.G.

2775. GARCÍA SEGARRA, FRANCESC D'ASSÍS: «Salvador Martorell i els Natzarens de Tarragona a la postguerra», dins *Noves aportacions a l'obra de Salvador Martorell*. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví (El porxo, 3). La Canonja, 1986; 17-23.

Basant-se en el fons de l'arxiu de la Reial Germandat de Jesús Natzaré i en la premsa local de l'època, l'autor dóna compte de la realització de la nova escultura de Jesús Natzaré, feta per Salvador Martorell, per tal de substituir la que fou destruïda l'any 1936.

R.R.

2776. GRAU PUJOL, JOSEP M.: *El retaule Major de Santa Maria de Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 66-67 (1987), 30-33 i 71-72 (1987), 37-39.

Notícia de la construcció, entre 1775-1776, del retaule major de l'església parroquial de Montblanc, dedicat a l'Assumpció, a càrrec dels escultors Antón Costa, de Berga (mort el 1775) i Francesc Vogue, de Tarragona. Es descarta l'autoria d'Isidre Espinalt, el qual féu en realitat el retaule lateral de la Immaculada (1725-30). El 1861, Felip Pasqual, de Barcelona, el daurà.

També es fa referència a la posterior construcció de l'altar actual (1952-56), al relleu d'alabastre de Josep M. Camps i Arnau i a les figures de fusta, de Frederic Marés.

R.R.

2777. LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA: *Las iglesias góticas de Santa Coloma de Queralt*. «Aplec de treballs» (Montblanc), 2 (1980), 21-50.

Descripció i recull de referències documentals dels dos temples gòtics de Santa Coloma de Queralt: el parroquial i el santuari de Santa Maria de Bell-lloc. Ambdós edificis son exemples de construcció de nau única, coberta amb volta de creuer, si bé la parròquia data del segle XIV i la segona fou bastida la primera meitat del XIII. L'autora en comenta la semblança amb altres esglésies del Camp de Tarragona i de la Conca de Barberà.

R.P.

2778. LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA: «Tarragona» en *Cataluña/I Tarragona y Lérida* (vol. 2 de la sèrie La España Gótica), Ed. Encuentro, Madrid 1987; 85-266.

Tras una introducción histórica de la época por Juan Sureda, Director de la colección (pp. 87-93) se abre la parte del volumen dedicada a Tarragona con un amplio capítulo sobre su catedral a cargo de la Dra. Liaño, al que siguen los dedicados a Tortosa (Catedral y Palacio episcopal), Montblanc (Hospital de Sta. Magdalena y las seis Iglesias Medievales), Sta. Coloma de Queralt (Sta. María, retablo de Jordi de Déu y Sepulcro de los Condes de Queralt), Espluga de Francolí (S. Miguel), Reus (S. Pedro), y Valls (S. Juan), todos ellos igualmente por E. Liaño, aunque se intercala un capítulo sobre las pinturas de la Capella dels Dolors de l'Arboç por Sureda quien asimismo cierra la provincia de Tarragona con un brevísimo comentario sobre las pinturas murales de Vinaixa.

Sin duda el capítulo más atrayente y que quizá entrañe mayor interés sea el dedicado a la Catedral de Tarragona que, iniciada en 1711, es uno de los más antiguos ejemplares del protogótico hispánico, a la altura de las mejores obras arquitectónicas de la España medieval según la Dra. Liaño para quien viene siendo objeto de estudio desde hace largo tiempo. Hay que destacar aquí dos

aportaciones, por una parte la afirmación de la imposibilidad de la atribución tradicional de la virgen del parteluz al maestro Bartomeu de Gerona (p. 128) tanto por razones estilísticas como cronológicas ya que en la fecha del acta según la cual el arzobispo Olivella habría encargado a Bartomeu el portal (1277) podrían estar acabadas las naves laterales, pero en ningún caso la central, ya que el sucesor de Olivella se encontró los dos últimos tramos sin construir (p. 104), por tanto, el documento debía referirse a una portada lateral, probablemente la izquierda. Se mantiene pues la incógnita de la autoría de tan destacada pieza escultórica.

La otra aportación se relaciona con el reciente descubrimiento por parte de la autora de un documento que cita Reinard Fonoll —«arquitecto» del claustro y refectorio de Santes Creus y de la iglesia de Sta. María de Montblanc— como maestro de obras de la Catedral de Tarragona en 1373, fecha en la que no se pensaba pudiera seguir en activo (p. 183). Así pues su labor en la catedral puede considerarse como la culminación de la carrera artística de Reinard Fonoll.

También capta la atención del lector la precisa explicación de cada una de las fases cronológicas de la azarosa construcción del edificio con los personajes que la impulsaron en cada momento y quienes intervinieron directamente en los proyectos y obras, todo ello ilustrado con planos que lo explican gráficamente. Seguidamente se analiza todo el conjunto catedralicio actual combinando los datos históricos con la descripción formal, haciendo continuas referencias y comparaciones estilísticas, expresando juicios de valor debidamente sustentados, aclarando errores, planteando hipótesis y señalando las incógnitas que quedan por resolver, como la procedencia de la magnífica puerta de comunicación entre la iglesia y el claustro.

El mismo tratamiento, aunque evidentemente más breve, merecen el resto de monumentos góticos de la provincia, acompañándose siempre con plano de planta y frecuentemente también de sección.

El libro, escrito en un estilo a la vez conciso y ameno, se ilustra con fotografías de gran calidad en blanco y negro y color.

R.M.

2779. MEZQUIDA, LLUÍS M.: *Homenatge a Alexandre de Laborde*. Sindicat d'Iniciativa i Turisme, Tarragona 1987.

Amb motiu del setanta-cinquè aniversari del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona, aquesta entitat ha volgut commemorar l'efemérides amb una esplèndida edició de set gravats originals del militar i escriptor francès Alexandre de Laborde. L'edició, a cura de Lluís M. Mezquida, és de set-cents cinquanta exemplars numerats, amb una breu introducció biogràfica bilingüe sobre la vida i l'obra d'Alexandre de Laborde (1773-1842). La majoria del set gravats, reproduïts admirablement i que formen el cos unitari de la carpeta, ja son prou coneguts pels tarragonins bibliòfils a través de la lectura del llibre «*Voyage pittoresque et artistique de l'Espagne (1807-1818)*» i que el 1947 Publicacions de l'Abadía de Montserrat traduí al català amb el núm. 1 de la seva col·lecció Abat Oliva.

La planxa que es reproduïx en portada és una mostra de fragments de l'antiga Tàrraco. Segueixen després un plànol de la ciutat, una vista de les restes de l'Amfiteatre romà des de l'objectiu de mar, una altra vista de les cambres sepulcrales del voltant de Tarragona, un interior de la Catedral i una vista exterior del pla de la Seu i edificis veïns.

F.R.

2780. PALAU RAFECAS, SALVADOR: *El sarcòfag de Pere de Queralt i Alamanda de Rocaberti l'església de l'antic convent de Santa Maria de Bell-lloc*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 96 (1987), 36-37.

Article de difusió sobre aquesta peça medieval (s. XIV) conservada a Santa Coloma de Queralt.

J-M.G.

2781. RIBÉ I LLENAS, ERNEST i TORRELL I CAMPS, FRANCESC-XAVIER: *Estudi de l'arqueta gòtica d'Alcover*, «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 39 (1987), 9-30.

L'estudi és, fonamentalment, una descripció formal; desglossa el contingut iconogràfic de l'arqueta i n'intenta la interpretació, amb la qual cosa els autors aconsegueixen demostrar que, malgrat ser actualment propietat de l'Església, es tracta d'una arqueta originàriament d'ús particular, amb il·lustracions de temàtica pagana. El treball és profusament il·lustrat amb fotografies de totes les escenes.

J.C.

2782. RICOMA VALLHONRAT, ROSA M.: «Noves incorporacions d'obres de Salvador Martorell al Museu d'Art Modern de Tarragona», dins *Noves aportacions a l'obra de Salvador Martorell*. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví (El porxo, 3). La Canonja, 1986; pp. 57-62.

Relació de les peces de Salvador Martorell que han ampliat la col·lecció originària, la qual fou adquirida per la Diputació Provincial l'any 1968.

S-J.R.

2783. ROIG I QUERALT, FRANCESC: «Obres d'en Salvador Martorell al Patrimoni de l'Ajuntament de Tarragona», dins *Noves aportacions a l'obra de Salvador Martorell*. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví (El porxo, 3). La Canonja, 1986; pp. 49-55.

Breu treball en el qual se'ns explica la donació d'una sèrie de peces en terra cuita, de l'escultor Salvador Martorell, per part del nét de la germana de l'escultor, Josep Coves i Bosch, a l'Ajuntament de Tarragona, l'any 1983.

R.R.

2784. ROIG I QUERALT, FRANCESC: «L'orfebreria a l'obra de Salvador Martorell» dins *Noves aportacions a l'obra de Salvador Martorell*. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví (El porxo, 3). La Canonja, 1986; pp. 63-70.

Breu història de la producció d'orfebreria de Salvador Martorell, una de les facetes menys conegudes d'aquest escultor.

R.R.

2785. SANTANACH I SOLER, JOAN: *L'ornamentació en ferro als portals de la Conca de Barberà*, (I) (II) i (III). «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 73-87; 5 (1983), 15-42 i 7 (1985), 7-29.

Acurat inventari amb descripció i dibuix de les principals peces de forja que l'autor, en un interessant treball de camp, ha trobat a la Conca de Barberà (el segon article dels tres és monogràfic de Montblanc). Picaportes, panys i claus de fenissar, balcons, canaleres i ornaments de ferro ens recorden un ric art popular. La sistematització, molt útil per al visitant, és feta per carrers. Quan ha tingut elements suficients de judici ha datat l'obra.

R.P.

2786. SOLÉ, MATIES-ALBIN, FRANCESC: *Santuari de la Serra. Estudi arquitectònic i proposta de restauració de la coberta i façana de l'església*. «Espitllera» (Montblanc), 30 (1984), 28-31.

Descripció històrico-arquitectònica de l'església del convent de la Serra de Montblanc; destaca especialment les reformes des del segle XVII, juntament amb un projecte de restauració. S'hi acompanyen interessants fotografies anti-gues i plànols.

J-M.G.

2787. TORRELL, JOSEP M.: *La nostra portada*. «Espitllera» (Montblanc), 29 (1984), 4.

Descripció artística de la façana de l'església de Santa Maria de Montblanc (segle XVII).

J-M.G.

2788. VALLVERDU I MARTÍ, ROBERT: *El retaule de Santa Magdalena*. «Sis Focs» (La Masó), 14 (1985), 10-11.

Artículo en el que el autor, tras justificar el estilo neogótico del retablo de Santa Magdalena de finales del s. XIX, que se encuentra en la Masó, en la parroquia del mismo nombre, lo describe y hace referencia a las reformas que sobre él y sus inmediaciones se llevaron a cabo durante 1920, por el restaurador de Reus, Joan Homs.

A.S.

BIOGRAFIES

2789. AINAUD DE LASARTE, JOSEP MARÍA: *Ventura Gassol*. Ed. de Nou Art Thor (Gent Nostra, 34). Barcelona, 1984, 32 pp.

Breu biografia, amb abundants il·lustracions, de l'insigne polític i poeta Ventura Gassol i Rovira, nascut a la Selva del Camp l'any 1893 i enterrat a la vila el 1980. Tot i ser breu no es deixa cap esdeveniment important, fet que ve donat per l'amistat que l'unia amb el biografat. La cronologia final, que destaca els punts principals de la vida del qui fou conseller de cultura de la Generalitat, és molt útil.

R.P.

2790. ALANYA I ROIG, JOSEP: *Bateans: Mn. Joan Baptista Altes i Alabart*. «La Vila Glosa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 5 (1987), 61-66.

Escriptor, poeta i musicòleg que visquè en la segona meitat del segle XIX, sensibilitzat pels problemes polítics, amic de Mn. Ossó i col·laborador del mestre Felip Pedrell.

J.C.LL.

2791. ALBET, MONTSERRAT: «Pau Casals, una vida musical» dins *Pau Casals i el seu museu*, Fundació Pau Casals, Sant Salvador-el Vendrell, 1985, 69 pp. il.

Biografia de Pau Casals i Defilló (n. el Vendrell).

E.S.

2792. ALTISENT, AGUSTÍ: *Seguint el rastre de Guerau de Jorba i el seu llinatge*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 1 (1978), 33-83.

Recerca de totes les referències documentals del llinatge de Guerau de Jorba, senyor que visquè el segle XII, i que han permès a l'autor conèixer el seu entorn: els avantpassats i descendents més pròxims i, sobretot, les activitats en què paticipà, tant oficials com particulars. Sembla que fou conseller del sobirà i participà en la guerra, en l'organització i repoblament del territori de la Catalunya nova; però també es destaca com a avalador en els préstecs del rei, fet que el porta a assolir el senyoriu de Montblanc i la Riba el 1177, obtingut del rei Alfons per 2.000 morabetins. A la seva mort, però, el llinatge decau.

R.P.

2793. ANÒNIM: *Ressenya biogràfica*. «Espitllera» (Montblanc), 71-72 (1987), 27.

Breu biografia del jove montblanquí Josep M. Balanyà Dalmau (1956-1987), traductor al català d'obres de teatre estrangeres. El 1986, guanyà el Premi Nacional de Traducció «Josep M. de Sagarra».

J-M.G.

2794. ANÒNIM: «Salvador Palau Rabassó» dins *IX Setmana Catalana de Filatelia Juvenil*. Orfeo Canongí, La Canonja, 1987.

Notes biogràfiques de Salvador Palau i Rabassó (El Vendrell, 1894-1972), fundador de la *Unión Filatélica Internacional* i president del *Cercle Filatèlic i Numismàtic* de Barcelona (1947-1962).

E.S.

2795. ARIMANY, MIQUEL: *Enric Massó: l'home*. «Lo foc» (Riudoms), 87 (1987), 4-6.

Apropament bastant exhaustiu a la vida i obra d'Enric Massó, escriptor mort el juliol del 1986, realitzada pel seu amic també escriptor, a més d'editor, M. Arimany.

J-R.C.

2796. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *Bateans: Agustí Perera*. «La Vila Closa», Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 6 (1987), 78.

Els Perera ja vivien a Batea el segle xv; el segle xvii, Agustí Perera fou el portaestandart dels soldats bateans que defensaren el castell de Salses, al Roselló.

J.C.LL.

2797. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *Bateans. Don Fernando Altes*. «La Vila Closa» Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 3 (1987), 41-42.

L'acta de donació d'una reixa de ferro per a l'altar major de l'església de Batea dóna notícia del fill il·lustre de la vila, Fernando Altes, militar a Cuba, i coronel de l'exèrcit.

J.G.LL.

2798. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *Bateans: Els Alcoriza*. «La Vila Closa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 1 (1986), 17-18.

L'article relata la significació de la família Alcoriza des del segle xviii a Batea, la qual intervingué en la creació del Sant Hospital i l'Escola de Noies, en la recollida de moneda a la Guerra de la Independència per a la ceca de Reus, en el sometent i les Guerres Garlines.

J.C.LL.

2799. BALANYÀ, ISMAEL: *Ismael Balanyà, artista montblanquí*. «Espitllera» (Montblanc), 17 (1983), 35-39.

Autobiografia del pintor Ismael Balanyà, el qual comenta els seus inicis a Montblanc i la posterior formació a Barcelona i París. És autor del mural de l'altar major de l'església de la Serra de la seva vila nadiua (1956) com també del mural de la capella de les Relíquies, de Poblet (1961).

J.-M.G.

2800. BERGADÀ ESCRIVÀ, ÀNGEL: *El Bisbe Borrás*. «Espitllera» (Montblanc), 68 (1987), 34.

Breu biografia de Manuel Borrás i Ferré (La Canonja, 1880-Montblanc, 1936); posa un émfasi especial en les circumstàncies de la seva mort.

J.-M.G.

2801. [BERGADA ESCRIVA, ÀNGEL]: *El Servent de Déu, Fra Magí Català i Guasch*. «Full Parròquial» (Montblanc), 759 (1981), 4 ps.

Notícia de la vida del missioner Magí Català i Guasch, nascut a Montblanc el 1761, fill del notari Macià Català. El 1713, professà en l'ordre franciscana, i el 1786, ordenat ja sacerdot, s'embarcà cap a Amèrica. Després d'una estada a Mèxic, exercí el seu ministeri a la Missió que fundà Fra Juníper Serra a Santa Clara de Califòrnia, on morí el 1830.

El 1885 fou presentat a Roma el seu procés de beatificació.

J-M.G.

2802. BERTRÀN I ROIGÉ, PRIM: *El Rector de Vallfogona Francesc Vicent Garda, i les terres de Lleida*. Publicacions de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Lleida, 1982. 54 pp.

Amb motiu del quart centenari del naixement del Rector de Vallfogona, l'autor fa un breu repàs a la biografia del poeta de la Decadència catalana, tot aturant-se en el seu pas per Lleida, cosa que li serveix d'excusa per exposar el context cultural i acadèmic de la ciutat en aquella època. Tot això d'una forma breu, ja que només ocupa catorze pàgines. La segona part, ben introduïda, és una reproducció facsímil de l'*Oració Panegírica* (1703) i dels goigs de la Mare de Déu de la Bovera.

R.P.

2803. BOFARULL TERRADES, MANEL: *Don Joan de Romagosa i Pros. Un general del Panadès*. Caixa del Penedès. Vilafranca, 1986. 175 ps.

Accèsit al Premi «Penedès» del XIIIè Concurs St. Ramon de Penyafort, del 1985, convocat pel museu de Vilafranca. Interessant monografia d'aquest general, nat a la Bisbal del Penedès (1791-1834) que, com bé diu l'autor, ha estat menystingut i ignorat perquè «la història l'escriuen els guanyadors». La seva breu existència és marcada per múltiples canvis polítics, si bé a ell el mou un únic lema: «religió i Rei» que el fa aixecar-se, l'any 1822, durant la Guerra reialista a Bonastre; el fa ser mariscal de camp de la Junta Superior de Catalunya, governador polític i militar de Mataró el 1825 per ordre del rei Ferran VII, el qual, dos anys més tard, el nomenava governador de Ciudad Rodrigo, i el 1832 el destituirà. Lema pel qual serà afusellat als inicis de la guerra carlista a Igualada. Destaquem el seu pas per terres tarragonines i per la Conca: la seva fàcil entrada a Sarral i la impossibilitat, per dos cops, de prendre Santa Coloma de Queralt, autèntic «bastió liberal».

Cal ressaltar l'excel·lent i acurada documentació, amb alguns mapes que ens ajuden a comprendre les accions bèl·liques. L'autor escriu amb un òptim estil i ens honora amb un català perfecte; realment és un bon escriptor; però a més és un bon estudiós: ha documentat fins el més petit detall la vila del militar

bisbalenc, i sap conjuminar el context de l'època amb els trets biogràfics pròpiament. La cronologia final n'és un bon exemple. En definitiva, un llibre excel·lent i un bon treball històric que ens parla dels precedents del carlisme i de la seva repercusió a Catalunya.

R.P.

2804. BONASTRE I BERTRÀN, FRANCESC: *Notes sobre el compositor Gaspar Andreu (1611-1621)*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 111-115.

Breu article sobre el que fou mestre de capella a Montblanc el 1617, Gaspar Andreu, a partir de dos documents sobre l'elecció del compositor com a mestre de cant de Santa Maria del Pi de Barcelona (1611) i de la Seu d'Urgell (1617).

R.P.

2805. CALBET I CAMARASA, J.M. - CORBELLÀ I CORBELLÀ, J., *Diccionari biogràfic de metges catalans. Tercer volum. R-Z Addenda*. Editorial Rafael Dalmau (Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana, 83, i del Seminari Pere Mata del Departament de Medicina Legal de la Universitat de Barcelona), Barcelona, 1983, 338 ps.

RABADÀ I MAYNÉ, A., dirigí a Tarragona el periodíc «El Médico», s. xx.

RABASA, J., e. Reus, s. xviii.

RABASA, J., e. Vilaplana, s. xviii.

RABASA, J., e. Reus, s. xviii.

RABASSÓ I GASPAR, A., n. El Catllar, s. xviii.

RADUÀ I ORIOL, E. O., estudià el batxillerat a Tarragona, esc. García, s. xix-xx.

RAFALES I CERCOS, V., n. Amposta, estudià el batxillerat a Reus, s. xx.

RAMIS, M., e. Tortosa, s. xix.

RAMO, F., e. Batea, s. xviii.

RAMON, e. Reus, s. xiii.

RAMON I AMAT, T., n. Tarragona, governador de Tarragona (1933), s. xx.

RAMON I BERTRÀN, J., n. L'Espluga de Francolí, e. Poblet, s. xviii.

RAMON I COSCOLLANA, J., n. Vimbodí, e. L'Espluga de Francolí, s. xviii.

RAMON I ESCARDÓ, J. M., n. Tortosa, s. xx.

RAMON I SIRACH, J., n. Vimbodí, s. xviii.

RAMS, F., e. Batea, s. xviii.

RAMS I VALLESPÍ, M., n. Batea, e. Riba-Roja d'Ebre, s. xviii.

RAULL I COLL, J., n. Valls, s. xviii-xix.

RECASENS I COMES, D., esc. Tarragona, s. xx.

REMUS, D., e. La Bisbal del Penedès, s. xviii.

RENAU, J., n. Valls, s. xviii.

REVENTÓS I CASES, J., esc. El Vendrell, s. xx.

RIBAS I MASSÓ, M., n. Castellvell del Camp, e. Montbrió del Camp, esc. Montbrió del Camp, Botarell, Vinyols i els Archs, s. XIX-XX.

RIBAS I SOBERANO, F., n. Reus, estudia el batxillerat a Tarragona, s. XX.

RIBERA I SANS, J., n. Tivissa, company d'Antoni Gaudí i d'Eduard Toda, s. XIX-XX.

RICO, I., n. Tortosa, e. Tortosa, s. XIX.

RIERA, G., e. Tarragona, s. XVIII.

RIERA I BONET, D., e. Tarragona, s. XVIII.

RISSA, (R), J., n. Tortosa, s. XVIII.

RIUS, A., n. La Fatarella, e. Montbrió, s. XVIII.

RIUS, J., e. Benissanet, s. XVIII.

RIUS, T., n. Montroig del Camp, s. XVIII, e. Poboleda.

RIUS I FRANCESCH, J.-A., n. Falset, e. Falset, s. XVIII.

RIVA DE SANZ, J. de la, inspirà la construcció de Sant Joan de Déu de Calafell (El Vendrell), director, s. XX.

RITZAL, J., e. Tarragona, s. XIX.

ROBERT I SERRAT, J., n. Poboleda, s. XIX.

ROCA, T., n. Tarragona, s. XVI.

ROCA I BALLBER, S., e. L'Espluga de Francolí, s. XIX-XX.

ROCA I CONSOL, J., n. Reus, s. XIX.

ROCAMORA, e. Reus, i Tarragona, s. XVI.

ROCAMORA, M., e. Reus, s. XVIII.

ROCAMORA I PÀMIES, J., e. Reus, s. XIX.

ROCAMORA I PÀMIES, M., n. Reus, e. Reus, s. XIX.

RODERA I ORIOL, E., esc. García, s. XIX.

RODON, F., e. Valls, s. XIX.

ROGER, J., e. Reus, s. XVI.

ROGET, E., n. Torredembarra, s. XVIII.

ROIG, J., e. Cambrils, s. XV.

ROIG, A., n. Alcover, s. XVIII.

ROIG, M., n. comarques tarragonines, e. Reus, s. XVIII.

ROIG I COLL, J., n. Alcover, e. Alcover, s. XVIII; un fill seu fou també metge (Josep ROIG I SIMÓ).

ROIG I GIL, J., n. Montblanc, e. Montblanc, s. XVIII.

ROIG I PADRÓ, J., n. Reus, e. Reus, polític, s. XX.

ROIGÉ I BORRAS, R., n. Margalef, subdelegat de Medicina a Tortosa, s. XVIII-XIX.

ROJALS I SOLÉ, J., n. Tivissa, s. XVIII.

ROLAND I CATHELIN, LI., germà de la muller de Pere Virgili, s. XVIII.

ROMAGUERA, MESTRE, n. Vimbodí, e. Reus, s. XVI.

ROMÀN, LI., e. Reus, s. XVI.

ROMEU, LL., n. Tortosa, e. i publ. Tortosa, ed. Tarragona, s. XVI.

ROMEU I GUIMERÀ, M., ed. El Vendrell, s. XIX-XX.

ROQUER I TORRENTS, J., n. L'Arboç, s. XIX.

ROSELL, A., n. Tarragona, s. XIX.

ROSELLÓ, R. J., n. Vimbodí, s. XVI.

ROSET I COLL, J. B., n. Valls, e. l'Ametlla de Mar, s. XX.

ROSSELL I JANÉ, F., n. Tarragona, s. XIX-XX.

ROVIRA, A., n. La Pobla de Montornés, e. Vallmoll, s. XVIII.
 ROVIRA, B., n. Tarragona, s. XVIII.
 ROVIRA, LL., e. Reus, s. XVII.
 ROVIRA I OLIVER, R., n. Torredembarra, estudià el batxillerat a Tarragona, s. XIX-XX.
 ROVIRA I SALVADOR, J., n. Botarell, s. XIX-XX.
 RUBER LEO, n. L'Espuga de Francolí, s. XIV.
 RUSCA I VILARDELL, J., e. Marsà, s. XIX-XX.
 SABALL, A., n. Riudecanyes, s. XVIII.
 SABATÉ, J., esc. Delta de l'Ebre, ed. Tortosa, s. XX.
 SABATER, F., e. Valls, s. XVII.
 SABATER, P., e. Tortosa, ed. Tortosa, s. XX.
 SABATER I LLEBARIA, J., n. Marçà, estudià el batxillerat a Reus, s. XX.
 SABATER I MORELL, J., n. Tarragona, s. XVIII.
 SACANELLA I VIDAL, E., n. Tortosa, e. als banys de Cardó, s. XIX-XX.
 SALA, J., n. Santa Coloma de Queralt, s. XVIII.
 SALAMERO I CASTILLÓN, F., e. Tarragona, s. XX.
 SALES I BLASCO, F., e. Horta de Sant Joan i Bot, s. XVIII.
 SALICEDA, D., e. Reus, s. XV.
 SALÓ I BELLMUNT, M., e. Tarragona, s. XVIII.
 SALOM-SAMUEL ATZARELL, e. Santa Coloma de Queralt, s. XIV.
 SALOMÓ, MESTRE, e. Tarragona, s. XIV.
 SALUDES I MIRÓ, J., e. Tortosa, s. XVIII.
 SALVAT, J., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 SALVAT I NAVARRO, A., fill d'un metge militar que havia nascut a Maspujols, s. XIX-XX.
 SAMUEL, MESTRE, e. Valls, s. XV.
 SAN GERMÀN, A., incidents amb la comunitat de cirurgians de Tarragona, s. XIX-XX.
 SANTAMARÍA I SERDÀ, P., n. Constantí, s. XVIII-XIX.
 SANTAPAU, J., e. Móra d'Ebre, s. XVIII.
 SANTET, MESTRE, e. Reus, s. XVI.
 SANTIAGO I VILA, F., vid. VILA I OLIVA, Felip-Santiago, error.
 SANTIGOSA I VESTRATEN, J. A., n. Tortosa, s. XIX.
 SANTPONS I ROCA, F., l'any 1809 es trobava a Tarragona.
 SARINYENA, F., e. Reus, s. XVIII.
 SARRO I ROSET, L., e. Valls, director Escola del Treball de Valls, dedicació d'un carrer a Valls, s. XX.
 SASTRE I CORTÉS, T., n. Móra d'Ebre, e. Móra i Tivissa, s. XIX-XX.
 SAVALL, A., n. Riudecanyes, e. Pratdip, s. XVIII.
 SAVALL I VIDAL, A., n. Pratdip, s. XVIII.
 SAVALL I VIDAL, S., n. Pratdip, e. Riudecanyes, s. XVIII.
 SEDÓ, J., n. Montroig del Camp, s. XVIII.
 SEM TOB, L., n. Tortosa, s. XII.
 SENTÍS, B., e. Riudoms, s. XIX.
 SERÓ I NAVAS, P., n. Cabassers, m. Cabassers, e. Cabassers, pub. Montsant (flora), s. XIX-XX.
 SERRA, J., e. Reus, s. XVIII.

SERRA, P., e. Tarragona, s. xv.
 SERRA I PERRELLÓ, J., n. Falset, s. XVIII.
 SERRACLARA, S., e. Valls, s. XVII.
 SERRAHIMA, J., n. Tarragona, s. XVIII.
 SERRANO, P., e. Tivissa, Benissanet i comarca de la Ribera, s. XVIII.
 SERRAT, F., n. Riudecanyes, e. Ginestar, s. XVIII.
 SICART, J., e. Vallfogona de Riucorb, s. XVIII.
 SILVESTRE, J., e. Cabra del Camp, s. XVIII.
 SIMIO, G., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 SIMÓ, barber, e. Tortosa, s. XVI.
 SOCÍES I QUERALT, F., n. El Vendrell, s. XVIII.
 SOJO I BATLLE, F. de, n. Valls, S. XIX-XX.
 SOL, J., n. Sarral, s. XVIII.
 SOL I CARBONELL, T., n. Sarral, e. Reus, regidor el 1810, s. XVIII-XIX.
 SOLA, J., e. Reus, s. XVI.
 SOLA, J., e. Tarragona, s. XVIII.
 SOLA, P., aconduït per la ciutat de Reus, s. XVI.
 SOLA, P. J., e. Constantí, e. Tarragona, s. XVIII.
 SOLER, e. Reus, s. XVI.
 SOLER, F., n. Valls, s. XVIII.
 SOLER, J., n. Santa Coloma de Queralt, s. XVIII.
 SOLSONA, J., e. Reus, e. La Selva del Camp, s. XVI.
 SOLSONA, J., e. Reus, s. XVI.
 SOLSONA I CONILLERA, J., fill del metge Joan Solsona i Isern, feu el batxillerat a Tarragona, s. XX.
 STEVE, J., aconduït per la ciutat de Tortosa, s. XVI.
 SUÁREZ DE FIGUEROA I CAZEAUX, J., e. Bítum, col·laborà a la premsa de Tortosa, esc. Tortosa, Gandesa, Falset. També, sobre les neuritis dels treballadors dels arroçars, s. XX.
 SUBIETAS, A., e. Les Borges del Camp, s. XVIII.
 SUGRANYES I GUINOVART, D., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 SUÑER I CAPDEVILA, F. (el gran), desterrat a Tarragona, s. XIX.
 TAGELL, J., e. Reus, s. XVI.
 TEAS, T., n. El Pont d'Armentera, s. XVII.
 TEIXIDÓ, J., e. Tortosa, s. XIX.
 TENAS, P., ed. Tarragona, s. XVIII.
 TERRADES, MESTRE, e. Reus, s. XVI.
 THENAS, Q., n. El Pont d'Armentera, s. XVIII.
 TIBERI CLAUDI APOLINAR, e. Tarragona, en temps de la dominació romana, Llibert.
 TOLRÀ, J. B., n. Montblanc, e. Reus, e. Tarragona, s. XVI.
 TOMASINO, S., e. Tarragona, s. VIII ?
 TORRADEMÉ I MOLINÉ, e. i esc. El Perelló, s. XX.
 TORRELL, J., e. Valls, s. XVII.
 TORRENT, Ph., aconduït per la ciutat de Tortosa, s. XVI.
 TORRES, F., n. L'Arboç, s. XVIII.
 TORRES I CUSCULLANA, A., n. L'Espluga de Francolí, e. L'Arboç, s. XVIII.
 TORT I NICOLAU, A., n. Tortosa, e. Reus, s. XX.

TRANQUET, J. A., n. Falset, s. XVIII.
 TRULLOLS, MESTRE, n. Montblanc, aconductat per la ciutat de Reus, s. xv.
 TURLAN, J. B., n. Tortosa, s. XVIII.
 TURLAN I MASSANA, J., n. Tortosa, parent de Pere Virgili, membre de la *Real Junta Superior Gubernativa*, s. XIX.
 TUTUSAUS, J., n. L'Arboç, s. XVIII.
 VALENTÍ, M., e. Ascó, s. XVII.
 VALLES, J., n. Tortosa, s. XVIII.
 VALLES, N., e. Reus, s. xv.
 VALLES I SOLÉ, M., ed. Falset, s. XIX.
 VALLS, A., n. Tarragona, s. XVIII.
 VALLS, M., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 VALLS, Pau des, e. Reus, s. xv.
 VALLVERDÚ, F., n. La Selva del camp, s. XVIII.
 VALLVERDÚ I SUQUÉ, A., n. La Selva del camp, s. XVIII; el seu fill, també fou metge.
 VERGONYÓS, M., e. Reus, s. xvi.
 VERNEDA, P., e. Reus, s. XVII.
 VESAGANYES, M., e. Reus, s. xvi.
 VIDAL, e. Reus, e. Tarragona, s. xvi.
 VIDAL, P., n. Tortosa, s. XVIII.
 VIDAL-BARRAQUER I MARFÀ, F., nebot del cardenal Vidal i Barraquer, s. xx.
 VIDIELLA I ALEU, F., n. Alforja, s. XVIII.
 VILÀ I OLESA, M., n. i e. Tortosa, poeta, publ. i ed. Tortosa, s. XIX-XX.
 VILÀ I OLIVA, F. S., n. Tarragona, publ. Tortosa, s. XIX-XX.
 VILANOVA, P., e. Tarragona, s. XVIII.
 VILARDELL, J., e. Reus, s. xv.
 VILARDELL, J. «MOY», e. Reus, s. xv.
 VILARDELL I PERMANYER, J., publicà a «Pràctica Médica» de Tarragona, s. xx.
 VILASECA I ANGUERA, S., n. e. i m. Reus, publ. Reus, Tarragona, ed. Reus i Tarragona; arqueòleg i historiador, director de l'Institut «Pere Mata», s. xx.
 VILETA, D., e. Tortosa, s. XVII.
 VIÑAS, J., n. L'Aleixar, s. XVIII.
 VIÑAYMA, F., e. i publ. Tortosa, s. XVIII.
 VIRGILI I BELLVÉ, P., n. Vilallonga del Camp, estudia a Tarragona, e. Tarragona, s. XVIII.
 VIVES, F., publ. Valls, s. XIX.
 VIVES, M., n. Cabra del Camp, s. XVIII.

(segueix amb l'addenda)

ABELLÓ I ROSET, J., n. Montblanc, s. xx.
 ABRAHAM, n. Tortosa, s. XIII.
 ABRAHAM CAREÓ, e. L'Arboç, s. XIV.
 ADRET, A., e. Santa Coloma de Queralt, s. XIV.
 AGUILÓ I PUJOL, B., n. Cambrils, s. XVIII.

ALAIX, F., n. Tarragona, s. XVIII.
 ALBA, A., n. Gandesa, s. XVIII.
 ALBAREDA I CASAS, J., e. Alforja, s. XVIII-XIX.
 ALGUERÓ, B., n. Móra d'Ebre, s. XVIII.
 ANDREU I ARAGONÉS, J., n. Vila-seca, s. XVIII.
 ANDREU I MIQUEL, J., n. Santa Coloma de Queralt, s. XVIII.
 ANDREU I VIDAL, A., n. Sarral, s. XVIII.
 ANTONI I JOVÉ, J., e. La Pobla de Massaluca, s. XVIII-XIX.
 ARAGONÉS, T., n. Tarragona, s. XVIII.
 ARAGONÉS I VILA, J., n. Vinebre, s. XVIII.
 ARDÈBOL I RABASCALL, F., n. Porrera, s. XVIII-XIX.
 ARDÈVOL, J., n. Reus, s. XVIII.
 ARDÈVOL I CABRER, J. J. (*)
 ARDÈVOL I SARDÀ, L. (*)
 ARNAVAT, J., n. Santa Coloma de Queralt, e. Flix, s. XVIII.
 ARQUES, B., n. La Fatarella, s. XVIII.
 ARTIGAS I VIDAL, P., n. Vilabella, s. XVIII.
 ARTÍS I GARCÍA, J., n. Reus, s. XVIII.
 ASTRUC DE FALSET, e. Falset, s. XIV.
 ASTRUCH DEZ PORTELL, e. Sarral, s. XIV.
 ATZDAL BRUNELL, e. Montblanc, s. XIV.
 ÀVIA I CAPDEVILA, p., n. Montblanc, s. XVIII.
 BABOT I BOIXEDA, P., n. Tarragona, estudià el batxillerat a Tarragona, s. XX.
 BADIA, F., e. Montblanc, s. XVII.
 BADIA, J., e. Montblanc, s. XVIII.
 BAIGES, J., n. i e. Móra d'Ebre, s. XVIII.
 BALDRIC, m°, e. Valls, s. XVII.
 BALDRICH, J., e. Valls, s. XVIII.
 BALDRICH, R., e. Valls, s. XVIII.
 BARADIAS I FRANCESCH, A., e. Altafulla, s. XVIII.
 BARBARÀ I GARRIGA, J., n. Alcover, s. XVIII.
 BARNADA, J., e. Montblanc, s. XVII.
 BARRAFON, J., e. Flix, s. XVIII.
 BARRERA, J., e. Valls, s. XVII.
 BASSEDAS I PALLARÈS, V., n. Cambrils, e. Vilaplana, s. XVIII.
 BASSET, m° Ll., e. Vila-seca, s. XVII.
 BATELLÀS I FLORIT, F., e. Alcover, s. XVIII (els seus fills i néts també metges,
 Francesc (Porrera) i Joan i Francesc Batellàs i Valí, també a Porrera).
 BATELLÀS I VALL, J., n. Porrera, s. XVIII.
 BATTLE, F., n. Valls, s. XVIII.
 BAUTISTA I MANÀ, R., n. Gandesa, s. XVIII.
 BENECIA, J., n. Tarragona, s. XVII.
 BERENGUER, M., n. Tarragona, s. XVIII.
 BERNATI I ANDREU, M., n. Batea, s. XVIII.
 BERNAT I LAPEDRA, T., n. Batea, s. XVIII.
 BERNAT I VILALLONGA, T., n. Tortosa, s. XVIII.
 BERTRÀN, J., e. El Catllar, s. XVIII.

BERTRÀN I FONT, J., n. Alforja, s. XVIII.
 BERTRÀN I FORT, R., n. Alforja, s. XVIII.
 BIETO, J., n. Vinebre, e. Tortosa, s. XVIII.
 BIFATERRA, J., e. Horta de Sant Joan, s. XVIII.
 BLANXART, F., n. Tarragona, s. XVIII.
 BLET, P., e. Montblanc, s. XVII.
 BOIX, F., e. La Sénia, s. XVIII.
 BOIX I BERENGUER, F., n. Tivenys, s. XVIII.
 BOIX I BERENGUER, F., n. Tortosa, s. XVIII.
 BONAFÓS, e. Falset, s. XIV.
 BONSENYOR BRUNELL, e. Montblanc, s. XIV.
 BORDAS I JANE, R., n. El Vendrell, s. XX.
 BORRAS, P., e. Batea, s. XVIII.
 BORRAS I GIOL, J., n. Cambrils, s. XVIII.
 BORRAS I NEBOT, J., n. Tivissa, s. XVIII.
 BRIANSÓ I BORRAS, J., n. Maspujols, s. XVIII.
 BRILLES, F., n. El Catllar, s. XVIII.
 BROGER, J., n. Reus, s. XVIII.
 BUX, F., e. Horta de Sant Joan, s. XVIII.
 CABALLÉ I MANYÉ, J. A., n. Benissanet, s. XVIII.
 CABANES I CASTELL, J., n. La Sénia, s. XVIII.
 CABESSA, M., n. Valls, s. XVIII.
 CABRER, F., e. Montblanc, s. XVII.
 CALVET I ROSET, M., n. Santa Coloma de Queralt, s. XVIII.
 CANAL, O., n. Tarragona, s. XVIII.
 CANALS, M., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 CARBONELL, J., e. Figuerola, s. XVIII.
 CARCELLER I SANZ, J., n. Ames i Tivissa, s. XVIII.
 CARTAÑA I CASTELLA, P. (*)
 CASAS I AMORÓS, R., n. Reus, s. XVIII.
 CASIANO, J., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 CASTAÑEDA I BOIX, J., n. Alcanar, s. XVIII.
 CASTELL I GARCÍA, J., n. Ulldecona, s. XVIII.
 CASTELL, J., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 CASTELLS I MAGRIÑÀ, J., n. Tarragona, s. XVIII.
 CATALÀ, J., n. Reus, s. XIX.
 CENDRÓS I FUSTER, F., n. La Bisbal del Penedès, s. XVIII.
 CENDRÓS I LLORT, J., n. Figuerola, s. XVIII.
 CENDRÓS I PARES, J., n. Figuerola, s. XVIII.
 CERDA I SOLER, M., n. Constantí, s. XVIII.
 CISQUER, J., e. Montblanc, s. XVIII.
 CISQUER I FORASTER, F., n. Montblanc, conseller de l'Ajuntament, subdelegat
 de Medicina a Tarragona, s. XIX.
 CLIMENT I FERRÉ, J., n. i e. Tortosa, s. XIX.
 CODINA I POBLET, T., n. Reus, s. XVIII.
 COMAJUNCOSA, F., n. Altafulla, s. XVIII.
 COMPANYYS, J. (*)

CORTADELLAS I BASORA, J., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 CORTIELLA, F., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 COSIDOR, S., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 COSTA, P., e. Vilaplana, s. XVIII.
 COSTA I LASALA, M., n. Móra d'Ebre, s. XVIII.
 DALMASES, J., n. Flix, e. Corbera de Terra Alta, s. XVIII.
 DELCLÒS I CLANCHET, J., n. i m. Tarragona, co-fundador Creu Roja, President
 Col·legi de Metges i regidor de l'Ajuntament, s. XIX-XX.
 DILLA, A., n. L'Espluga de Francolí, s. XVIII.
 DOLSA I RICART, T. (*)
 DOMÉNECH I BONANSIA, J., n. Vilalba dels Arcs, s. XVIII.
 DOMÉNECH I MIRÓ, J., n. Reus, e. Tarragona, president del Casino i de la Reial
 Societat Arqueològica Tarraconense, m. Tarragona, s. XX.
 DOMINGO, D., n. Alcover, s. XX.
 DOMINGO I ALCUSA, I., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 DOMINGO I CABANAS, M., n. El Morell, s. XVIII.
 DOMINGO I GUÀRDIA, LL., n. Vila-rodona, s. XVIII.
 DURAN I SOLER, A., e. Riudecols, s. XVIII.
 ESCARDÓ, B., n. Tortosa, s. XVIII.
 ESPINOS I MAGRIÑÀ, J., n. Vila-seca, s. XVIII.
 ESPINOSA I ARNAU, M., e. Alcanar, esc. Alcanar, s. XVIII.
 ESTAVILL I CORCOLER, J., n. Cornudella, s. XVIII.
 ESTIVILL I SOLER, J., n. La Selva del Camp, s. XVIII.
 ESTRADÉ, P.-J., e. Reus, s. XVIII.
 FARRÉ, F., e. Montblanc, s. XVIII.
 FAU, J., e. Montblanc, s. XVII.
 FERNÁNDEZ-VICTORIO I COCINA, A., cap clínic de l'institut Pere Mata, de
 Reus, s. XIX-XX.
 FERRATES, J., n. La Selva del Camp, s. XVIII.
 FERRATER I PÀMIÉS, J. de la C, esc. La Selva del Camp, s. XIX.
 FERRER, A., n. bisbat de Tortosa, s. XVIII.
 FERRER I CARBONELL, J., n. Sarral, s. XVIII.
 FIGUERAS I FANER, F., n. La Selva del camp, s. XVIII.
 FOLCH I DALMAU, J., n. Cambrils, s. XVIII.
 FONT I ESTEVE, J., n. Gratallops, e. Mont-roig, s. XVIII.
 FONTSERÉ I NOGUÉS, P., n. Maspujols, s. XVIII.
 FORT I BATLLE, J.-A., e. Tarragona, s. XVIII.
 FORT I PONT, J.-A., n. Prades, s. XVIII.
 FORT I SOLANELLAS, J., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 FORTUNY, J., n. El Vendrell, s. XVIII.
 FORTUNY I BOFARULL, J., n. La Secuita, s. XVIII.
 FRANCHUT, M., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 GALINDO I DESPAX, R., n. Tortosa, e. Tortosa, s. XVIII.
 GARCÍA, F., n. Riba-roja, e. Marçà, s. XVIII-XIX.
 GARISSÓ I SOSTRES, J., n. XVIII.
 GAUSA I CREIX, A., n. Reus, s. XVIII.
 GAVALDÁ, A. de, e. Reus i Tarragona, s. XVIII.

GAVALDÁ, J., n. Tarragona, s. XVIII.
 GAVALDÁ I PUJOL, P., n. Riudoms, s. XVIII.
 GAYA, E., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 GAYA, S., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 GIBERT I OLIVER, A.-M. (*)
 GIMBERTAT I ARBÓS, A. (*)
 GIMÉNEZ, J., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 GÓMEZ, R., n. bisbat de Tortosa, s. XVIII.
 GRASES, A., e. Reus, s. XVIII.
 GUARDIA, B., e. Salou, s. XIX.
 GUARDISI GENOVÈS, A., n. Torredembarra, e. Torredembarra, s. XVIII-XIX.
 GUIAMET I VIRGILI, A., n. Gratallops, s. XVIII.
 GUILLEM FABRICA, n. bisbat de Tortosa, s. XIV.
 HERNÁNDEZ I SALVADO, B., n. Alforja, s. XVIII.
 HUGUET I PONS, J., n. Pla de Santa María, s. XVIII.
 IBÁÑEZ, P., e. Bot, i Ames, s. XVIII.
 ISERN I RABASCALL, J., cap del servei de cirurgia de l'hospital de la Sabinosa
 (Tarragona), s. XX.
 JIMENO I VIDAL, F., n. Reus, e. Reus i Tarragona (hospital de la Sabinosa), s. XX.
 JORDÀN, F., n. bisbat de Tortosa, s. XVIII.
 JORNET I SENTÍS, T., n. La Torre de l'Espanyol, s. XVIII.
 JUAN I COSTA, A., n. Móra d'Ebre, s. XVIII.
 JUNCOSA I ORGA, J., n. Poboleda, s. XX.
 JUSTÍ EXTREMS, A., n. Poboleda, s. XIX.
 LLARCH I JORNET, P., n. Benissanet, s. XVIII.
 LLEONART I CASANOVAS, D., est. batxillerat a Tarragona, s. XIX.
 LLOMBART, A., e. Montblanc, s. XVII.
 LLORTÍ SANS, P., n. Vila-rodona, s. XVIII.
 MADICO I SOLÉ, F., n. Tivissa, s. XVIII.
 MAGRINYÀ, J., e. La Selva del Camp, s. XVIII.
 MAIMÓ I MANÍ, J., n. García, s. XVIII.
 MALLA I BARNICH, F., n. L'Arboç del Penedès, s. XVIII.
 MALLAFRÉ I GUASCH, J., n. i e. Tarragona, s. XX.
 MANRESÓ I GRAS, V., n. Reus, s. XVIII.
 MARCH, P., fill i nét, e. Reus, s. XVIII.
 MARCH I BELLVER, S., n. La Pobla de Mafumet, s. XVIII.
 MARINER I BORRAS, F., n. Riudecanyes, s. XVIII.
 MARQUÈS I OLIVER, A., n. La Selva del Camp, s. XVIII.
 MARSÍ, J., e. Montblanc, s. XVIII.
 MARTÍ, B., e. Montblanc, s. XVIII.
 MARTÍ, J., e. Montblanc, s. XVIII.
 MARTÍ, J.-A., n. Reus, s. XIX.
 MARTÍ, M., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 MARTINES, V., e. Ulldecona, s. XVII.
 MASCARÓ I OLIVER, J., n. L'Arboç, s. XVIII.
 MASIP I ANGUERA, P., n. Gratallops, s. XVIII.
 MASELLAS, J., e. Montblanc, s. XVII.

MASSIP, F., n. Xerta, s. XVIII.
 MASSOT I LLETJA, J., n. Flix, s. XVIII.
 MELICH, J., e. Tortosa, s. XVIII.
 MELICH I MIRALLES, C., e. Tortosa, s. XVIII.
 MERÇÉ I SENDRA, M., esc. «Tarragona Mèdica», s. XX.
 MESTRE, F., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 MESTRES I LLORENS, A., n. La Canonja, s. XVIII.
 MIRACLE, R., n. Valls, s. XVIII.
 MIRACLE I DOMINGO, J.-B., n. Valls, s. XVIII.
 MIRALLES I ROVELLAT, M., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 MOLINS I FOLCH, J., n. Vallmoll, s. XVIII.
 MOLINS I MALLAFRÉ, M., n. Vallmoll, s. XVIII.
 MONPOU I SALAS, L.I., n. Corbera d'Ebre, s. XVIII.
 MONROIG I VALLS, R., n. L'Espluga de Francolí, s. XIX.
 MONTÉ I FIGUEROLA, J., n. Creixell, s. XVIII.
 MONTSERRAT I FIGUERAS, S., n. Reus, s. XIX-XX.
 MORILLO, C., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 MORLAN, A., e. Garcia, s. XVIII-XIX.
 MUÑOZ, P., n. Ulldacona, s. XVIII.
 MURIÓ I ROCA, B., n. Alcover, s. XVIII.
 NOGUÉ, m^o J., e. Vila-seca, s. XVII.
 NOLLA I PANADÉS, J. M^a, n. Tarragona, s. XX.
 NOSTENCH I ROSSELL, J., n. L'Arboç, s. XVIII.
 ODENA I CATALÀ, A., n. Vilaverd, s. XVIII.
 OLESA I FUENTES, J., n. bisbat de Tortosa, s. XVIII.
 OLIVA I PEIRÓ, E., n. Ulldemolins, s. XVIII.
 OLIVER I BARCELÓ, J., n. La Selva del Camp, s. XVIII.
 OLIVER I BARCELÓ, R., n. La Selva del camp, s. XVIII.
 OLIVER I RIBA, J., n. Riudoms, s. XVIII.
 OSÓ, C., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 PANTELLER, A., n. Reus, s. XVIII.
 PAPASSEIT I ORIOL, C., n. Miravet, s. XVIII.
 PARES I FELIP, J., fill del metge de Reus, Josep Pares, s. XVIII.
 PARETA I VIVES, F., n. Valls, e. Alcover, s. XVIII.
 PASAMONTE, R., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 PASQUAL I DOMÈNECH, J., n. Mont-roig, s. XVIII.
 PASTOR I SABATER, P., n. Tarragona, s. XVIII.
 PELEGRÍ I FARRÉ, B., n. Montbrió del Camp, s. XVIII.
 PERELLÓ, F., n. Tivissa, e. Torre de l'Espanyol, s. XVIII.
 PÉREZ DE MARTÍN, F., e. Ascó, s. XVIII.
 PIÑOL I CALANDA, N., n. Móra d'Ebre, s. XVIII.
 PINOL I OLE, F., n. Vilaverd, s. XVIII.
 PLANAS I LLAGOSTERA, A., n. Cambrils, s. XVIII.
 PLANAS I RIBILA, A., n. Cambrils, s. XVIII.
 PLANES, M., n. Tamarit, s. XVI.
 PORTA I MARTÍ, T., n. Tarragona, s. XVIII.
 PUIGBERT I ROMAGOSA, S., n. La Bisbal del Penedès, s. XVIII.

PUJALS I PEDRELL, B., n. Tarragona, s. XVIII.
 PUJOL, J., n. Bràfim, s. XVII.
 PUÑET I PARRÉ, A., n. La Selva del Camp, s. XVIII.
 PUÑET I ROCA, R., n. Montroig del Camp, s. XVIII.
 QUERALT I SEGARRA, R., n. bisbat de Tarragona, s. XVIII.
 QUEROL I BARBÉ, P., n. Santa Coloma de Queralt, s. XVIII.
 RIGUAL I MASCARÓ, P., n. El Vendrell, s. XVIII.
 ROVIRA I PRATS, I., n. El Pont d'Armentera, s. XVIII.
 SALVAT I VALLVERDÚ, F., n. L'Aleixar, s. XVIII.
 SOCIAS I BOCER, G., n. La Selva del Camp, s. XVIII.
 SOCIAS I BOCER, G., n. El Vendrell, s. XVIII.
 SOLDEVILA, A., e. Montblanc, s. XVII-XVIII.
 TEIXIDÓ I VERGER, J., n. Masllorens, s. XVIII.
 TEIXIDOR I VACIANA, R., n. Sarraí, s. XVIII.
 TORNELL, P., e. Montblanc, s. XVIII.
 TORRES, M., e. Montblanc i l'Espluga de Francolí, s. XVII.
 VIDAL I FIGUEROLA, G., n. Vinyols, s. XVIII.
 VIOLA I MASIP, J., n. Botarell, s. XVIII.
 VIOLA I MASIP, LL., n. Botarell, s. XVIII.
 VIRGILI I COLL, B., n. La Pobla de Montornés, s. XVIII.

M.-D.P.

(*) Entrades existents als altres volums, ara corregides a l'addenda.

2806. CAÑELLAS, RICARD: *Rafael Figuerola (1675-1741)*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 39 (1987), 6-7.

Nota biogràfica del frare dominic que fou prior del convent de santa Caterina, de Barcelona, secretari provincial d'Aragó i «Compañero de España» de Tomàs Ripoll, general de l'ordre de predicadors.

J.C.

2807. CAROD ROVIRA, JOSEP-LLUÍS: *Conangla i Fontanilles: El nacionalisme a Amèrica*. «Espitllera» (Montblanc), 13 (1983), 18-20; 14 (1983), 16-19 i 16 (1983), 18-19.

Glossa de les activitats literàries, publicistes i públiques del montblanquí Josep Conangla i Fontanilles (1875-1965), un dels màxims exponents del nacionalisme català a Amèrica.

Des de la seva residència a Cuba, Conangla esdevindrà un ferm defensor de les propostes separatistes; assistí juntament amb Francesc Macià i Ventura Gassol, el 1928, a l'Assemblea Separatista a l'Havana, i fou el redactor del text d'un projecte constitucional per a la futura República Catalana.

Sobre aquest personatge poc conegut de les nostres terres, Josep M. Poblet publicà, el 1971, un article titulat *Semblanza de Josep Conangla i Fontanilles*, de 16 pàgines. La biblioteca del Museu Comarcal de Montblanc conserva alguns exemplars de les obres d'en Conangla. L'autor aprofita l'ocasió per oferir una interessant síntesi del moviment nacionalista al Nou Continent durant la primera meitat del nostre segle.

J-M.G.

2808. [CARRERAS VIVES, J.M.]: *Artistes de casa. Avui: Josep Agustí Feliu*. «Espitllera» (Montblanc), 32 (1984), 26-27.

Biografia, en forma d'entrevista, d'aquest escultor nascut a Montblanc.

J-M.G.

2809. CARRERAS VIVES, JOSEP M: *Artistes de casa: Negelspach*. «Espitllera» (Montblanc), 34 (1984), 24-26.

Biografia d'aquest pintor nascut el 1927 a Salem (USA), molt vinculat des dels anys setanta a Montblanc.

J-M.G.

2810. CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN: *La partida de naixement d'Angela Roig*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 38 (1987), 5.

Nota biogràfica d'aquesta alcoverenca que va originar un procés de beatificació, en què es revisen les informacions anteriorment donades pel P. Francisco Marca a la seva *Crònica Seràfica*.

R.R.

2811. CORTS I SALVAT, JOAN R. : TODA I SERRA, JOSEP M-. *A la memòria de M. Josepa Mariné Sancho*. «Lo foc» (Riudoms), 95 (1987), 12.

Breu notícia biogràfica de la figura de M. Josepa Mariné i Sancho (Tarragona, 1906-1987), esposa del coronel retirat d'artilleria i fill predilecte de Riudoms, Josep M. Sentís i Simeón, feta amb motiu del seu traspàs. Al llarg de la seva vida, M. J. Mariné va estar vinculada a la Comunió Tradicionalista en la seva branca femenina.

R.R.

2812. COTÍ MIRÓ, ARTUR: *Un Carmelita Moreno al Mexic Virregnal: Fra Gabriel Calanda*. Programa de Festes Majors, Móra d'Ebre, 1980.

La influència dels Carmelites de Cardó sobre la zona va despertar vocacions d'homes importants. Fra Gabriel Calanda, carmelita morenc, visitador general de l'Ordre a Mèxic, retornà a Móra amb un carregament de vitualles americanes.

J.C.LL.

2813. COTÍ MIRÓ, ARTUR: *In Memoriam. Santiago Costa i Vaquè*. «Butlletí d'Informació Municipal» (Móra d'Ebre), època 2, 10 (1984), 8.

Breu biografia d'aquest escultor nascut a Móra d'Ebre.

J.C.LL.

2814. COTÍ MIRÓ, ARTUR: *Pro Salute et Vita (II). Astruch Levi-Lluís de Girona, Metges jueus a Móra*. «Butlletí d'Informació Municipal» (Móra d'Ebre), època 2, 8 (1983-1984), 7.

Notícia sobre dos metges del segle xv que residien a Móra d'Ebre.

J.C.LL.

2815. CREXELL, JOAN: *Detenció de Gaudí l'11 de setembre de 1924*. «Serra d'Or» (Monestir de Montserrat), 335 (1987), 17-19.

Exposició de la detenció d'Antoni Gaudí l'11 de setembre del 1924, segons les quartilles conservades al fons de «Pulís Volanders» de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona. El comportament de l'arquitecte camporraroní a la Delegació de Policia de la plaça del Regomir i de la Llotja demostrà el civisme i patriotisme del personatge, com també el seu coratge en la defensa i utilització de la llengua catalana.

S-J.R.

2816. ESPELT, JAUME: *Jaume Llecha i Sans (1916-1970), insigne violinista montblanquí*. «Espitllera» (Montblanc), 5 (1982), 26-29.

Biografia d'aquest concertista nascut a Montblanc i format a Barcelona, amb motiu de dedicar-li, la vila ducal, un carrer.

J-M.G.

2817. FUGUET SANS, JOAN: *El pintor Ramon Sanvisens*. «Espitllera» (Montblanc), 17 (1983), 53-57.

Biografia d'aquest artista, amb referències a la seva obra pictòrica.

J-M.G.

2818. GARCÍA, XAVIER: *Josep Porter i Rovira. Milers de llibres*. «Avui és diumenge», (suplement del diari Avui) (Barcelona) 103 (1988), 4-7.

Entrevista on es glossa la biografia d'aquest important llibreter nascut a Montblanc i format a Barcelona.

J-M.G.

2819. GUAL I VILÀ, VALENTÍ; CATALÀ I DALMAU, RAFAEL: *El procés contra el bandoler Gabriel Oliver. Barberà 1628*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 7 (1985), 143-192.

El procés incoat contra el vallenc Gabriel Oliver, bandoler que actuà al Camp de Tarragona i la Conca de Barberà, és motiu d'estudi en dos articles diferents i complementaris; si a *V Aplec de Treballs* figura un treball exhaustiu, a les Actes del Congrés d'Història Moderna (vid, fitxa 2159, vol. IX) els autors destaquen els elements principals i extrapolables al fenomen general del bandolerisme.

Es tracta d'un personatge desconegut que bandolejà durant el segon vicenni del segle XVII. A través del procés seguit al castell de Barberà, Gual i Català (després de repassar els trets principals del fenomen bandoler) relacionen la colla de Gabriel Oliver amb la marginalitat i la bel·ligerància dels «fills de la misèria». En resultà la hipòtesi que, al sud del Gaià, el bandolerisme tenia un caire popular —no oposat a les rivalitats aristocràtiques, però diferenciat en l'estructura d'origen— més rellevant que a la Catalunya Vella.

L'anàlisi detallada del procés (seguiment del judici, testimonis, confrontament de declaracions) permet la reconstrucció de la vida, dels delictes i dels moviments d'Oliver; la composició, la continuïtat i el marc d'actuació del seu bàndol, que devia trobar-se còmode, relativament, per una certa tolerància que gaudia de part de les autoritats, i pel caire de centre d'intercanvis del Valls de l'època, per on passaven molts comerciants.

R.P.

2820. LLADÓ, JOSEP M: *El Senyor Ribé*. «Avui és diumenge» (suplement del diari Avui), (Barcelona) 85 (1987), 44.

Breu biografia de Manuel Ribé i Labarta, barceloní ascendent de Montblanc (vila on hi té dedicada una avinguda), promotor del turisme a la Ciutat Comtal en el primer terç del nostre segle.

J-M.G.

2821. LLORENS LARRÈGOLA, A.: *Bonaventura Domènech i Hugos, un alcalde que ha tingut Riudoms*. «L'om» (Riudoms), 222 (1987), 20-21.

Entrevista retrospectiva amb Bonaventura Domènech i Hugos (Riudoms, 19 de maig de 1920), alcalde del període 1944-50. De la seva gestió cal destacar la tramitació de l'expedient i la concessió de les escoles públiques, futur grup escolar mixt Beat Bonaventura Gran, inaugural l'any 1951; la portada d'aigües del pantà de Riudecanyes i, finalment, l'expedient del clavegueram de la població.

J-R.G.

2822. MARTÍ I MARTÍ, CARLES: «*El Pepito de la Sorda*»: un riudomenc poc comú. «Lo foc» (Riudoms), 80 (1986), 27-33.

Entrevista amb l'històric militant d'Esquerra Republicana de Catalunya, Josep Caparé i Mallafré, nascut el 1910. El protagonista repassa els fets més destacats de la seva vida a manera d'autobiografia, des d'uns quants anys abans de l'esclat de la guerra civil del 1936. Després del cop s'incorporà com a auxiliar d'oficina a l'Ajuntament de Riudoms, nomenat directament per l'alcalde. Posteriorment va anar al front amb la seva corresponent lleva. Acabada la lluita a la zona de Llevant, va viure una temporada a diversos llocs fins que va exiliar-se a França. Un aspecte important de les vivències d'aquest home és que va formar part de l'escamot que, infructuosament, va intentar salvar el President de la Generalitat Lluís Companys quan era a la presó, poc abans de morir afusellat a Montjuïc el 1940. Aquesta aportació sobre la guerra civil a Riudoms té la immensa importància de poder-nos oferir l'altra versió dels fets, diàmetralment oposada a la versió oficial.

J-R.G.

2823. MASCAREÑAS I RUBÍES, TONA, M.: *Prim, capita general i governador de Puerto Rico, 1847-1848*. «L'Avens» (Barcelona), 107 (1987), 44-51.

Transcripció de cinc documents del general Prim, corresponents a la seva etapa de capità general i governador de Puerto Rico —del 15 de desembre del 1847 al 3 de juliol del 1848—. L'autora els comenta, i conclou que son una mostra evident del racisme i la crueltat de Prim.

S-J.R.

2824. MASSÓ I CARBALLIDO, MANUEL-JAUME: «Notes per a una biografia de Lluís Pons d'Icart (1518/20-1578)», dins *Treball Canongins 1985*. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví. La Canonja, 1985; pp. 63-102.

Treball en el qual l'autor intenta aclarir algunes dades de la biografia del tarraconí Lluís Pons d'Icart; També aprofita l'avinentesa per a reivindicar aquesta grafia del nom, forma que ha pervingut tradicionalment, davant d'altres opinions.

R.R.

2825. MAYAYO ARTAL, ANDREU: *Josep Sugranyes i Espanyol*, «*El Musiquet*». «Espitllera» (Montblanc), 28 (1984), 18-20; 20 (1984), 26-29 i 30 (1984), 20-21.

Biografia d'aquest montblanquí de forta personalitat que causà impacte en la població de la segona meitat de segle XIX. Fill d'un jornalero de la Guardia dels Prats, neix el 1834. L'any 1863, amb l'ajut de Teresa Ferrer i altres, inaugurarà un cafe-teatre a la vila, aprofitant l'arribada del ferrocarril. El 1871, influenciat pels fets de París, pensa en la creació d'una comuna, seguint la idea de «construcció de vivendes dignes i posar en comú el fruit del treball». Mercès a la col·laboració de menestrals i pagesos liberals i republicans s'aixecaren quatre habitatges; ara bé, l'euforia durà poc: l'oposició dels comerciants, terratinents i autoritats frustra el projecte. El 1875, Josep Sugranyes marxa de la vila, i mor a Barcelona el 1908.

Les fonts principals de l'estudi son el manuscrit de Lluís Vives Poblet, *Narracions històriques de la vila Ducal de Montblanc*, l'Arxiu Parròquial i el Registre de la Propietat de Montblanc.

J-M.G.

2826. MONNER I ESTOPIÑA, ANTON: *Bateans: El Dr. Onofre Català i Miarnau*. «La Vila Closa... Butlletí del «Patronal Pro Batea.. (Batea), 2 (1986), 29-30.

La biografia d'Onofre Català i Miarnau dóna relleu a una de les famílies vingudes a la notaria de Batea el segle XVI. Fou el primer fill il·lustre de la família, prior de la Col·legiata parròquia de Batea, rector de Gandesa, i cronista dels successos de la Guerra dels Segadors, en els Llibres Parroquials.

J.C.LL.

2827. PALAU RAFECAS, SALVADOR: *El «Ramonet cotxero» fautor de la prostitució*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 92 (1987), 12-13.

Esbós dels negocis del colomí Ramon Ribalta, el primer dels quals fou la creació d'un servei regular de viatgers entre Santa Coloma de Queralt i Igualada. Posteriorment instal·là una casa de prostitució a la vila (1901-1918).

J-M.G.

2828. PEREA SIMÓN, EUGENI: *Josep Iglésies, convocador d'estéls*. «Lo flocc» (Riu-doms), 84 (1986), 6-7.

Homenatge en dues parts amb motiu del traspàs de l'il·lustre reusenc Josep Iglésies i Fort. A la primera i de forma molt poètica es descriu l'Iglésies home i la seva aportació al bastiment del nostre país. A la segona part hi ha una petita notícia del seu impressionant curriculum personal.

J-R.C.

2829. QUINTANA I MARÍ, ANTONI: *Un científic il·lustrat del segle XVIII, benefactor de Valls. Anton de Martí i Branques*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 8 (1985), 39-62.

Text de la conferència llegida per l'autor el 22 de juny del 1985 al saló de sessions de l'Ajuntament de Valls. És destaca el parentiu de Martí amb les famílies vallenques dels Baldrich i els Móra; la seva intervenció en les gestions per a la construcció de la carretera de Tarragona a Lleida, passant per Valls, i la seva amistat amb el rector Cesat i el mestre de capella Cristofor Montiu, fills, ambdós, de la vila.

S-J.R.

2830. SABATÉ I BOSCH, JOSEP M.: *Antoni Rovira i Virgili*. «Revista del Diari de Tarragona» (Tarragona), 61 (1987), 115-122.

Article divulgatiu de la figura i l'obra del tarragoní Antoni Rovira i Virgili, on es descriu el que ja ha estat dit del personatge. Conté, però, una aportació nova i important: la fe de baptisme de Rovira. La partida baptismal permet deduir que els seus pares es van casar pel civil i que només uns anys després del naixement del fill devien fer-ho per l'església.

S-J.R.

2831. SÁNCHEZ REAL, JOSÉ: *Quelcom més sobre els Desclergue*. «Espitllera» (Montblanc) 69 (1987) 32-33.

Aclariment sobre una afirmació que efectua l'autor respecte de la propietat de la casa Desclergues de Montblanc el 1738.

J-M.G.

2832. SANS I TRAVÉ, JOSEP M.: «Una família sarraïenca i les seves activitats pels voltants del 1200: els ROIG», dins *Miscel·lània Sarraïenca*. Ajuntament de Sarraï, Sarraï 1981; 51-70.

Interessant apropament a una de les famílies pobladores de Sarraï l'any 1180: els Roig, que segueix fins al 1248, amb la mort de Nicolau. Mercès a una trentena de pergamins (de compra-venda de terres, horts, cases, un molí, botigues; de capítols matrimonials, de testament) l'autor pot ressenyar les seves activitats, sobretot les econòmiques, i també les relacionades de parentiu, que amplien el seu camp social a tota la Conca de Barberà.

R.P.

2833. SANTACANA I BARNILS, JOSEP: *En la mort d'Enric Massó i Urgellès*. «Lo floc» (Riudoms), 81 (1986), 6-7.

Aproximació biogràfica i bibliogràfica d'aquest escriptor d'ascendència riudomenca (Barcelona, 1914-1986) que va guanyar, entre d'altres guardons, el primer Premi Sant Jordi l'any 1960.

J-R.C.

2834. SARRAMÀ, TOMÀS: *Epistolari inedit de Magí Morera a Narcís Oller*. «Ilerda» (Lleida), XLVII (1986), 481-498.

Breu comentari i transcripció de 18 cartes adreçades per Magí Morera i Galícia a Narcís Oller, amb una total fidelitat al text original, sense la més petita supressió o alteració, ni tan sols en la puntuació.

Les cartes se serven a la secció de documentació personal de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.

E.S.

2835. SAUMELLS, LLUÍS MARIA: «Salvador Martorell en el record. Testimoni de ...» dins *Noves aportacions a l'obra de Salvador Martorell*. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví (El porxo, 3). La Canonja, 1986; pp. 7-16.

Mitjançant una conversa amb Francesc Roig, Lluís M. Saumells parla de la relació mantinguda amb Salvador Martorell l'any 1932 fins a la seva mort.

R.R.

2836. SIFRE, FRANCESC: *Ramon Porté, poeta llibertari*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 2 (1980), 115-133.

L'autor s'endinsa en la personalitat d'aquest ex-dirigent anarco-sindicalista, nat a Montblanc i exiliat a França; destaca la ideologia que es desprèn del seus poemes.

R.P.

2837. SOLÉ, MATIES: *Record de l'obra d'Artur Potau Torredemer*. «Espitllera» (Montblanc), 29 (1984), 38-39.

Vivències personals de l'autor amb el pintor Potau, impulsor de les Bienals d'Art de Montblanc.

J-M.G.

2838. TODA I SERRA, JOSEP M. : *Mossèn Lluís Toda Torres: El modest silenci d'un capellà de poble a Xile*. «Lo foc» (Riudoms), 85 (1987), 4-7.

Aproximació a aquest eclesiàstic riudomenc nascut l'any 1925, actualment missioner a Xile, amb bastants deixos biogràfics: per exemple els estudis cursals, les parròquies de l'arxidiòcesi de Tarragona per on va passar o els motius que l'induiren a escollir la vida missionera.

J-R.C.

2839. VALLÈS, EUSTAQUI: «Records d'un deixeble. Testimoni de...» dins *Noves aportacions a l'obra de Salvador Martorell*. Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví (El porxo, 3). La Canonja, 1986; pp. 71-81.

Evocació de l'escultor Salvador Martorell per part del seu deixeble, Eustaqui Vallès. Aquests records han sortit a la llum a través d'una conversa mantinguda i transcrita per F. Roig i Queralt.

R.R.

2840. VILA, PEP: *De Catalunya a Catalunya per damunt de la ratlla*. «Serra d'Or» (Monestir de Montserrat), 334 (1987), 37-39.

Transcripció de dues cartes d'A. Rovira i Virgili al rossellonès Carles Grandó, procedents del fons Grandó de la Biblioteca Universitària de Perpinyà.

S-J.R.

2841. VIRGILI I ORTIGA, JOSEP M.: *Mossèn Pau Mercadé: Una vida al servei de l'Església*. «Lo foc» (Riudoms), 95 (1987), 7-11.

Entrevista amb molta informació biogràfica realitzada a l'actual rector de Riudoms, mossèn Pau Mercadé Pros (Creixell, 1920). S'hi destaquen sobretot les seves vivències dels primers mesos posteriors a l'aixecament del juliol del 1936, que el sorprengué a la Seu d'Urgell. També s'hi fa un breu repàs, no exhaustiu, dels llocs on ha exercit el sacerdoci i les activitats que hi ha impulsat.

J-R.C.

CIÈNCIES AUXILIARS

2842. ALANYÀ I ROIG, JOSEP: *El Topònim de la Vila i l'Escut Municipal*. «La Vila Glosa». *Bulletí del «Patronal Pro Batea»* (Batea), 3 (1987), 31-38.

És comenta la qüestió del topònim Batea, des dels grecs als temps actuals i sobre l'escut municipal del segle xv fins ara.

J.C.LL.

2843. ANÒNIM: *Atlas de Tarragona*. Ed, Serpa (Barcelona 1986). Edició especial de Caixa d'Estalvis Provincial de Tarragona.

La Caixa de Tarragona n'ha estat l'editora i es tracta d'un treball força interessant sobre cartografia de les comarques de Tarragona. Aquest «Atlas» ha estat dirigit per Benjamí Sabiron amb text de Carles Carreres, fotografies interiors de Rambol i de portada i contraportada de Raymon, S.A.

No és la primera vegada que aquesta institució bancària ens obsequia amb l'edició d'una obra d'aquest tipus. Recordem l'Atlas de Catalunya. Pero en aquesta ocasió el punt de mira és exclusivament tarragoní, tot i enfocar les primeres pàgines del llibre des d'una visió universalista escalonadament concèntrica: Mapa mundi, Europa, sud d'Europa (països mediterranis). Península Ibèrica, Catalunya (diversos enfoc geològics, hídrics, demogràfics, orogràfics i de recursos), fins arribar a la concreció del que tradicionalment s'ha vingut denominant la província i que en la divisió territorial catalana es concretitza en deu comarques: Alt Camp, Baix Camp, Tarragonès, Baix Penedès, Conca de Barberà, Priorat, Terra Alta, Montsià, Baix Ebre i Ribera d'Ebre.

De totes elles s'en fa un estudi valoratiu generalment amb alguna incursió més aprofundida quant a poblacions de certa importància.

F.R.

2844. FARNÓS I PINOL, JOSEP: *La premsa local i comarcal a la Ribera (1)*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Comarcal. Miscel·lània», 5 (1987), 33-51.

Notícies històriques sobre les publicacions periòdiques riberenques, referides, en aquest primer lliurament, a l'etapa anterior a la guerra del 1936. L'autor analitza «La Picossa», «El Boletín de la comarca», «La Riuada», «L'Ideal de l'Ebre», «La Ribera», «El Galatxo» i «Tivissa».

P.O.

2845. MASSÓ, JAUME: *La toponímia i la recerca arqueològica*. «Butlletí informatiu. Secció excursionista. Centre de Lectura» (Reus), 33 a 41 (1983-1984), p.s.n.

Sèrie d'articles sobre l'ajuda dels coneixements toponímics en l'orientació de recerques arqueològiques, que serveixen de pretext per a donar notícies generals sobre un topònim i la seva repetició a la comarca, com El Vilar (núm. 34,1-1984), exemplificat després amb el Vilar de la Boada de Reus (35,11-1984), el Vilar del Brugar, de Reus (36, III-1984), signat, aquest, a mes, per Manuel Magrinyà; el del Vilar i la vil·la romana de l'Hort Lluny, de Reus (núms. 37, 39, 40 i 41, IV, VI, VII i VIII-1984), amb elaboracions de bons estats de la qüestió a través d'un complet domini bibliogràfic, i incorporació de notes d'arxiu inèdites.

P.A.

2846. PALET PLAJA, TERESA, i ROMERO TALLAFIGO, MANUEL: *Capbreu de la Baronia d'Entença (s. XIV). Introducció històrica i estudi lingüístic*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona, 1987, 261 ps.

Interessant i acurada publicació d'un capbreu de la Baronia d'Entença (datat pels autors entre 1344 i 1358) que recull les rendes i censos deguts pels vassalls de Tivissa, Banyoles, Llaberia, Coll de Balaguer, Vandellos i Móra, nuclis tots ells integrats dins el Comtat de Prades. El text del document és precedit d'una breu introducció històrica, però l'objectiu principal de la publicació és l'anàlisi des del punt de vista lingüístic per aportar noves dades a la història del català. Així, les grafies, la fonètica, la morfosintaxi i el lèxic son, successivament, els temes que tracten els seus autors. Tanmateix, els vocabularis que hom inclou i els índex de topònims i antropònims, sempre amb la corresponent explicació, al igual del document per ell mateix, són també ajuts valuosos per a una història agrària de la zona de l'Ebre català durant la Baixa Edat Mitjana.

P.O.

CULTURA

2847. AA.VV.: *25é. Aniversari del Museu-Arxiu*. «Espitllera» (Montblanc), 21 (1983), 32-43.

La revista de Montblanc publica un número especial dedicat a commemorar el primer quart de segle de la fundació del Museu-Arxiu. És per això que hi col·laboren diverses persones relacionades amb l'entitat. Josep M. Jàvega i Francesc Badia parlen dels inicis: Maties Solé i Lluís Ferré incideixen en la personalitat d'Anton Andreu i Abelló, impulsor i aglutinador de les iniciatives que es portaren a terme en aquells primers anys. Josep M. Carreras es fa ressó de l'empenta que hi han deixat els montblanquins Josep Porter, Josep M. Poblet i Maties Solé. També cal esmentar els escrits de Josep M. Sans i Travé i Joan Fuguet i Sans. Finalment hi ha la constància dels presidents Josep Rull (1963-1970), Ramon Requesens (1970-1982) i Jaume Espelt i Roselló, com també del president honorari, Lluís Alfonso i Andreu.

J-M.G.

2848. ANGUERA, PERE, i PÉREZ, LLUÍS MIQUEL: «El Congrés de Reus (1911)» dins *Memòria del Tercer Congrés d'Ateneus de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1985, 13-18.

Article sobre la proposta, realització i valoració del Primer Congrés Regional d'Ateneus i Associacions de Cultura, celebrat Fabril del 1911 al Centre de Lectura de Reus.

A.A.

2849. BARBARÀ I CAMAFORT, ANDREU. *El teatre dirigit per Josep Roig i Josep Crespo*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 37 (1987), 10-13.

Mitjançant l'entrevista a Francesc Molné i Llaboré, en aquest treball es fa una repassada del teatre realitzat a partir del moment en què acaba la passada guerra fins a finals dels anys cinquanta, per un dels dos grups de teatre que llavors existien a Alcover.

J.C.

2850. CARRERAS VIVES, JOSEP M.: *Radio Montblanc: passat, present i futur*. «Espitllera» (Montblanc), 23 (1983), 21.

Repàs a la trajectoria d'aquest mitjà d'informació local, en complir-se el seu primer any de funcionament.

J-M.G.

2851. CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN: *Salvador Gumà, entrevistat*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 34 (1986), 11-15.

L'entrevista a Salvador Gumà serveix per realitzar una repassada històrica al moviment esperantista, en la mesura que aquest alcoverenc hi ha estat fortament vinculat des de principi de segle.

J.C.

2852. ESPELT ROSELLÓ, JAUME: *El Museu-Arxiu, 25 anys de serveis culturals*. «Espitllera» (Montblanc), 21 (1983), 25-29.

Comentari cronològic de les activitats que ha portat a terme el Museu a Montblanc: exposicions, conferències, concerts, obres de teatre, seminaris, etc. En destaquem, pel ressò que tingué al seu moment, la Festa de Cultura Popular Pompeu Fabra, el 1970.

J-M.G.

2853. MARTÍ I MARTÍ, CARLES: *1979-1986: Dades per a una anàlisi socio-cultural de Riudoms*. «Lo foc» (Riudoms), 75 (1986), 14-19.

Breu però molt clarificador assaig interpretatiu de la realitat cultural de la vila de Riudoms del anys esmentats. Després d'una introducció en la qual es descriu Riudoms des del punt de vista demogràfic, econòmic, electoral i ideològic, Martí passa revista a les activitats i les institucions que a nivell local

sostenten l'acció cultural. Seguidament posa damunt de la taula els dèficits que en aquest aspecte presenta la població, n'apunta els responsables i proposa alguna mesura correctora.

J-R.C.

2854. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: «Arxiu Històric Comarcal de Montblanc» en *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1988; 99-152.

Descripció del fons de l'arxiu, format bàsicament per manuals notarials i per l'arxiu municipal de Montblanc. El director comenta parlant de la història de la seu, l'antic hospital de Santa Magdalena (s. XIV-XVI) a més a més de descriure'n l'arquitectura.

Es detallen les activitats que ha portat a terme la institució d'ençà de la seva creació el 1982.

En conjunt sobresurten cinc seccions. La notarial és una de les més importants, amb la totalitat dels protocols de Montblanc, l'Espluga de Francolí, Sarral i Santa Coloma de Queralt el segle XIX (recordem que els anteriors son dipositats a l'Arxiu Històric de Tarragona).

També es destaca el fons municipal de la capital de la Conca, gairebé en la seva totalitat dels segles XIX-XX: administració municipal i de justícia, agricultura i ramaderia, associacions, beneficència, cultura, defensa, demografia, eleccions, església i convents, indústria i comerç, instrucció pública, obres i urbanisme, sanitat, cartografia i material gràfic... Així mateix conserva la documentació contemporània dels antics ajuntaments de la Guardia dels Prats, Lilla, Prenafeta i Rojals.

L'apartat de llegats, arxius patrimonials i altres donacions encara és petit, però en expansió. El completen una biblioteca auxiliar i una hemeroteca (segle XX).

Finalment s'adjunta una detallada relació bibliogràfica de treballs, publicats o ineditats, realitzats en base a documentació de l'arxiu.

J-M.G.

2855. PORTA BALANYÀ, J.: *Breu Guia de l'Arxiu Històric Comarcal de Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 23 (1983), 24-26.

Descripció del fons d'aquest arxiu, el qual es divideix en cinc grans seccions: Documentació notarial, Arxiu municipal, Llegats i arxius patrimonials. Biblioteca auxiliar i Hemeroteca. Les més importants son les dues primeres; la secció notarial compta amb 519 volums (de Montblanc, Sarral, l'Espluga de Francolí i Santa Coloma de Queralt) la majoria del segle XIX.

J-M.G.

2856. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: *Introducció a la història dels concursos-exposicions biennals d'art a Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 29 (1984), 41-46.

Relat prolix d'aquestes manifestacions pictòriques creades el 1953, cara a promocionar Montblanc i la Conca de Barberà. S'organitzaren un total de set edicions: 1953, 1956, 1959, 1961, 1963, 1981 i 1984. Detalla els membres de les comissions i els premiats en pintura i dibuix.

J-M.G.

2857. PUIG I TARRECH, ARMAND: *Les traduccions bíbliques catalanes en el segle XIX*. «Revista Catalana de Teologia» (Barcelona), XII/1 (1987), 79-116.

Una part de l'estudi fou presentada com a ponència al II Congrés de la Llengua Catalana, dintre l'àrea «Historia de la Llengua»; fa referència a la primera Traducció bíblica feta directament de l'hebreu per Tomàs Sucona i Valles, canonge i catedràtic del Seminari Pontifici de Tarragona, nascut a Reus el 1841 i mort a Tarragona el 1907; home de gran preparació intel·lectual, que es destaca com a filòleg i traductor. L'autor, entès en temes bíblics, tracta els dos aspectes: el filològic i el teològic, i ens aproxima i valora aquests primers intents lloables.

J-M.G.

2858. SOLÉ MASERES, M.: *El Museu-Arxiu de Montblanc i comarca, 25 anys de presència activa a la Conca de Barberà*. «Espitllera» (Montblanc), 21 (1983), 21-25.

Recorregut per la història d'aquesta entitat, des de la seva creació —1958— fins al 1983. Fa un repàs a les diferents seccions: Arqueologia, Grup Sardànista, Cine-Club, Centre d'Estudis, Biblioteca i Arxiu.

J-M.G.

2859. SOLER ALVAREZ, ELISEU-A.: «L'adquisició d'obres de Salvador Martorell per la Diputació de Tarragona el 1968», dins *Noves aportacions a l'obra de Salvador Martorell*. Centre d'Estudis Canongns Ponç de Castellví (El porxo, 3). La Canonja, 1986; pp. 25-47.

L'autor inicia el treball amb una breu relació històrica sobre les normatives que les diferents administracions tenien respecte del foment de l'art d'ençà del segle XIX. A continuació ens mostra el cas concret en què la Diputació de Ta-

rragona incoa un expedient, el maig del 1968, per tal de poder adquirir l'obra completa de l'escultor Salvador Martorell, a la seva vídua, a canvi d'una pensió vitalícia. Aquest procés es va enllestir, positivament, l'octubre del mateix any.

R.R.

2860. WITTLIN, CURT: *Jaume Conesa, de Montblanc, traductor al català d'un llibre medieval de fama pan-europea*. «Espitllera» (Montblanc), 63 (1987), 26-27.

Breu comentari de la Traducció catalana que, el segle XIV, portà a terme Jaume Conesa, de la *Historia destruccions Troiae* del sicilià Guiu della Colonne.

J-M.G.

DEMOGRAFIA

2861. ARRANZ I HERRERO, MANUEL: *Epidèmies i crisis agràries a la Catalunya nova en els decennis de 1720: l'actitud de les autoritats borbòniques*. «Aplec de Treballs» (Mont-blanc), 7 (1985), 193-216.

Interessant article històric sobre l'augment de mortalitat de la dècada del 1720 a la Catalunya nova. Es destaquen les epidèmies i la mala alimentació a causa de les crisis agràries. En l'anàlisi de la Conca es detura en les febres tercianes del 1724-27 i en el dèficit alimentari general. L'autor, finalment, en una frase afortunada, veu com aquest moment no és especialment més crític que d'altres del segle XVIII, i, que si ha tingut més ressó, és per les «preocupacions i ajudes per part de les autoritats borbòniques» que rebé la població, si bé els Instruments per a fer front a les calamitats no estaven a les mans dels governants.

R.P.

2862. DOMINGO I FERRÉ, JORDI: *El padró de Riudoms de l'any 1981 (2)*. «Lo flocc» (Riudoms), 74 (1986), 8-11.

Anàlisi des del vessant econòmic del padró de l'any 1981, L'autor dedica un interès especial a aspectes tals com l'edat de la població, la proporció de població activa que existia a Riudoms en aquells moments, la situació laboral dels riudomencs, llurs professions com també la condició socio-econòmica de la població.

J-R.C.

2863. GRAU, J.M.T. - PUIG, R.: *Algunes notes sobre la immigració a la Riba durant el segle XVIII*. «El Brugent» (La Riba), 56 (1987), 13-14.

A través de la investigació dels llibres d'esporis de la Riba, de la segona meitat del set-cents (1768-1808) hom procedeix a una anàlisi dels contraents nascuts fora vila. Es parla de la procedència, les edats i els capítols matrimoniais, a partir dels quals es realitza una estadística de notaries.

F.X.R.

2864. GRAU, J.M.T. - GUAL, V. - MUNNÉ, L. - PUIG, R.: *La població de la Conca de Barberà entre la crisi de mitjan XVII i les epidèmies del 1725-1727*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 169-180.

Interessant aportació al coneixement de la demografia moderna a la Conca. Primerament s'anoten els llibres sacramentals (baptismes i òbits) conservats i la seva localització. Després s'analitzen les conseqüències de la pesta (1647-1652), la recuperació posterior fins a la Guerra de successió i les tercianes del 1721-1730. S'adjunten les gràfiques de mitjanes mòbils de Barberà, Pira, Tàrrés, Vilaverd i Solivella.

S-J.R.

2865. IGLÉSIES, Josep: *Els caps de casa de Riudoms l'any 1497*. «Lo foc» (Riudoms), 63 (1985), 4-6.

Repàs de la demografia local des del fogatge de l'any 1339 en què, a Riudoms, hi ha 305 focs, fins al fogatge general de Catalunya del 1497. En aquesta darrera data, a la població consten un total de 156 focs. Cal esmentar que s'hi detallen tots els titulars dels focs.

J-R.C.

2866. IGLÉSIES, Josep: *Els caps de família de Riudoms l'any 1515*. «Lo foc» (Riudoms), 65 (1985), 4-6.

Relació nominal dels caps de casa de la vila de Riudoms de l'any 1515, extreta del repartiment del fogatge, segons el còdex que se serva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona. En aquesta data la població local arriba als 193 focs.

J-R.C.

2867. IGLÉSIES, JOSEP: *El poblament a les muntanyes de Prades*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 117-140.

Anàlisi de revolució de la població i la seva densitat, dels municipis de l'Albiol, Arbolí, Capafons, la Febró, Mont-ral, Farena, la Mussara, Prades, la Riba, Rojals, Siurana, Validara i Vilanova de Prades. Extreu les dades dels censos dels segles xv (1497) fins al xx (1981). Comenta de forma individual el creixement i el despoblament, prenent com a base l'altitud.

Aquest treball fou presentat a la XVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudios celebrada l'any 1974 a l'Espluga de Francolí.

J.-M.G.

2868. IGLÉSIES FORT, JOSEP: «Notes sobre la demografia de Sarral», dins *Miscel·lània Sarralenca*. Ajuntament de Sarral, Sarral, 1981; 79-84.

Visió de la població de Sarral a través dels censos, des del segle xiv fins a l'any 1975.

J.-M.G.

2869. JULIANO I CORREGIDO, DOLORS: *Evolució demogràfica a Barberà de la Conca*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 7 (1985), 47-113.

Llarg treball d'estudi demogràfic de la població de Barberà de la Conca, des dels orígens al 1980, basat en diferents fonts: bibliografia, censos, confraries i recompte numèric dels llibres sacramentals.

En les quasi setanta pàgines de l'article l'autora intenta analitzar totes les característiques que ha presentat aquesta societat referent als habitants. Després d'una aproximació bibliogràfica a la continuïtat del poblament de la Conca des de l'època romana, i de veure el pas a l'època feudal, comenta, segons l'autora, el primer cicle demogràfic (1350-1700), que és comparat amb els cicles dels països actuals. Fa l'estudi a partir dels fogatges dels s. xiv-xvi, dels registres parròquials —baptismes i defuncions— des del 1610 i del cens de la confraria del Roser del 1683. El fet que el rector registrés les causes de la mort li ha permès calcular les víctimes de les pestes, les guerres i el bandolerisme.

Passà al cicle de l'expansió del 1700 al 1870: migracions, causes de la mort, taxes de natalitat i mortalitat, estacionalitat dels casaments... Finalment arribà un altre període descendent (1870-1980).

L'estudi, d'un gran àmbit temporal, un pel confús quant a estructura, s'acompanya de valuoses gràfiques i piràmides de població, del buidat nominal dels fogatges i numèric dels registres parròquials, que representen un aprofitament com a font de comparació.

R.P.

2870. PARÍS BOU, LLUÍS: *El creixement del Montblanc medieval i unjogatge definals del segle XV*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 1 (1978), 145-152.

Hipotètica expansió urbanística de Montblanc durant l'època medieval, i transcripció del fogatge de Pere III (1359).

R.P.

2871. ROQUER I SOLER, SANTIAGO: *El procés d'envelliment de la poblada de la Conca de Barberà durant els últims cent anys*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 141-156.

El Dr. Santiago Roquer, des de la seva condició de geògraf humà, analitza l'evolució que ha portat a l'actual envelliment de les comarques rurals, i concretament a la Conca de Barberà.

L'anàlisi comparativa de dos censos, el del 1877 i el del 1970, descobreix el pas d'una població jove, amb un alt índex de natalitat, a una població vella, amb un baix índex de natalitat i alt de mortalitat relativa, fins arribar al creixement zero i, encara, negatiu. El procés engegat fa que avui no sigui l'emigració la causa de la davallada demogràfica, sino la propia dinàmica de la població; i, en canvi, la immigració es veu com l'única sortida per a una recuperació demogràfica.

R.P.

2872. RUART I GÜIXENS, JAUME: *Estadístiques vendrellenques de mitjans segle XIX*. «Gran Penedès» (Vilafranca del Penedès), 10 (1988), pp. 3-4.

Entre la reduïda documentació de l'Arxiu Municipal del Vendrell, salvada de les flames l'any 1874, figuren unes dades estadístiques de població, referides al període 1845-1857, les quals han possibilitat l'article i que, extractades, donen aquest resultat:

<i>anys</i>	<i>homes</i>	<i>dones</i>	<i>totals</i>
1845	1649	2333	3982
1846	1648	2343	3991
1847	1634	2350	3984
1850	1648	2350	3998
1851	1616	2378	3994
1853	2168	2327	4495
1854	2196	2616	4812
1855	2341	2832	5173
1856	—	—	5204
1857	—	—	6000

S-J.R.

2873. TODA I SERRA, JOSEP M. : *Balanç de demografia riudomenca, 1987*. «Lo foc» (Riudoms), 94 (1987), 7-10.

Recompte del moviment demogràfic que hi ha hagut a la població els primers onze mesos de l'any esmentat. La informació, extreta del Registre Civil de Riudoms, es divideix en naixements, matrimonis i defuncions, i hi consta tot tipus de detalls possibles per tal de facilitar-ne l'estudi o consulta posteriors. A les defuncions, s'hi precisa, endemés, la causa d'entre una gamma facilitada per un tècnic de la medicina.

J-R.C.

ECONOMIA I SOCIETAT

2874. ALEMANY, JOAN - BLAY, JORDI - ROQUER, Santiago: *El port de Tarragona*. Junta del Port. Tarragona 1986.

Sense desmerèixer en cap moment tota la bibliografia editada fins avui pel que fa a ports, cal dir que el llibre, amb aportacions històriques i documentals de Joan Alemany, Jordi Blay i Santiago Roquer, és sens dubte la millor recopilació en síntesi que fins ara s'ha fet sobre el port de Tarragona. El llibre és un projecte ambiciós que aplega l'estudi marítim tarragoní des de l'època prerromana fins als nostres dies. Cal dir que altres publicacions anteriors també ho havien fet però és just constatar que l'aportació documental i gràfica que en aquesta última edició s'ha fet supera força les anteriors. En realitat es tracta d'una edició luxosament presentada i amb aportacions de materials gràfics que il·lustren en tot moment els continguts temàtics, dividits en nou capítols. L'Estudi té una estructura tradicional quant a seguiment històric ja que comença des del poblament i el comerç pre-romà, situació i origen del port, característiques i funcions a l'alta edat mitjana, paper que jugà durant el període d'expansió comercial a la Mediterrània durant els s. XIII i XIV, els conflictes que sostingué amb la Comuna del Camp i finalment el naixement del port modern a la segona meitat del s. XVIII amb els projectes de Juan Ruiz de Apodaca i Juan Smith fins arribar el s. XIX. En aquest punt del llibre arriba pràcticament a la seva meitat i amb això queda clarament exemplificat l'auge que el port tindrà durant el present segle. D'aquesta manera els autors realitzen un estudi més precís de la seva evolució fins a la dècada dels seixanta, i ací fins a 1985. La part final del llibre aplega la situació actual i el futur quant a obres, tràfic, àrees d'influència, relacions amb la ciutat, problemàtica d'accés i l'acostament de l'espai portuari als tarragonins.

Un llibre interessant i valuós per a una Tarragona que massa sovint ha viscut d'esquena el mar. És hora de reflexionar sobre el passat i extreure'n solucions de futur. La Junta del Port n'ha d'esdevenir el principal dinamitzador i amb aquest llibre fan ja d'entrada una aportació molt important.

F.R.

2875. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *Fariners i Forn de Pa.* «La Vila Closa», Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 4 (1987), 50-53.

Dóna notícies dels molins i forns, antics i actuals, de la vila de Batea.

J.C.LL.

2876. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *Els Molins d'Oli.* «La Vila Closa», Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 6 (1987), 77.

Esbós històric del Molí de la Vila, el més antic de Batea.

J.C.LL.

2877. CATALÀ I ROCA, PERE: *La plaça de la llagosta a Catalunya (1686-1688)*. Rafael Dalmau, editor. Barcelona, 1987. 72 ps.

Síntesi divulgativa de l'estudi de la plaça de la llagosta dels anys 1686-1688 a Catalunya i la seva repercussió a les comarques tarragonines. Aquest opuscle ha estat elaborat mitjançant la utilització dels estudis de Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna (Les muntanyes de Prades, el Montsant i serra la Llena); Salvador-J. Rovira i Diego López (Guia de Capafonts); Ramon O'Callaghan (Apuntes históricos sobre la Villa de Uldecona y el ermitorio de Nuestra Señora de la Piedad); Josep M. Sans (Notes sobre la plaça de la llagosta de 1686-1688 a Solivella); Valentí Gual (Demografia i món rural a la Conca de Barberà: Rocafort i Vallverd de Queralt); Francesa Cortiella (Historia de Vilaverd); Carles Maristany (Guia de Vilanova d'Escornalbou); Fidel de Mórags (L'antiga universitat de Valls); Francesc Puigjaner (Historia de la Villa de Valls); Esteve Gruañes (El Llibre de l'Arboç); Joan Pié (Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp de Tarragona); Eufèmia Fort (Notícia històrica d'una singular institució medieval); Josep M. Llauradó i Vicenç Samsó (Guia de Maspujols), i Emili Morera (Tarragona Cristiana).

S-J.R.

2878. CAVALLE BUSQUETS, JOAN: *El nucli urbà d'Alcover a finals del segle XVII.* «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 35 (1986), 16-29.

El pas del s. XVI al XVII va ser, per a Alcover, una època d'auge econòmic que es va manifestar notablement en l'aspecte urbanístic. En aquest treball, l'autor pretén estudiar com va quedar el poble després d'aquest procés i, per això, es val, fonamentalment, del llibre de Valies del 1682. Hi investiga les transformacions experimentades per la muralla i llença la hipòtesi que en aquell període

s'havia intentat una ampliació del cercol murallat. A continuació realitza una anàlisi de la distribució dels hàbitatges pel nucli urbà, i això li permet concloure que la imatge extema de l'Alcover actual fou creada, precisament, en aquell període històric.

S-J.R.

2879. COT I MIRÓ, ARTUR: «*Aula*» *pro Salute et Vita (I). De l'antic Comerç de la Neu*. «Butlletí d'Informació Municipal» (Móra d'Ebre), època 2, 6 (1983), 7.

Explicació de dos documents sobre els pous i el negoci de la neu durant els segles XVII i XVIII a Móra d'Ebre.

J.C.LL.

2880. COT I MIRÓ, ARTUR: *Elegía als Oliveres de Móra*. Programa de Festes Majors, Móra d'Ebre, 1981.

Cita de notícies extretes de documents sobre les plantacions d'oliveres i els molins d'oli de Móra d'Ebre.

J.C.LL.

2881. COT I MIRÓ, ARTUR: *Retrospectiva a la nostra economia. Les moreres de Móra*. Programa de Festes, Móra d'Ebre, 1982.

Incidència del cultiu de la morera i producció de la seda en l'economia de Móra d'Ebre, fins al punt que aqueix arbre fou emblema de la vila.

J.C.LL.

2882. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Aspectos Político-Sociales en Tarragona entre los años 1276 y 1285*. «Congreso de Historia de la Corona de Aragón» (Palermo), 11 (1983), 461-479.

La comunicació es basa en la presentació de cinc pergamins de l'època del rei Pere el Gran, que conserva l'Arxiu Històric de Tarragona, els quals permeten estudiar les relacions de l'Arquebisbat de Tarragona, del municipi de la ciutat i de les famílies Timor i Cervera amb el rei.

S-J.R.

2883. DOMINGO I GISPERT, M. ISABEL: *Els capítols matrimonials com a font d'aproximació al coneixement històric*. «Lo foc» (Riudoms), 75 (1986), 7-10.

Comentari analític de dotze capítols matrimonials de 1871 i 1872, provinents del notari riudomenc Plàcid Bru i Martí. En aquest treball l'autora destaca les dades personals de les parts contractants —entre 25 i 30 anys i, la majoria, pagesos—. Pel que fa a l'economia els dots són essencialment en metàl·lic, però també hi consten donacions de béns mobles i immobles. L'estudi s'acaba amb els principals tipus de condicions i pactes que s'estableixen entre ambdues parts afectades.

J-R.C.

2884. FELIP SÁNCHEZ, JAUME: *El molí dels Capellans, un molí draper en època medieval*. «Espitllera» (Montblanc), 71-72 (1987), 33-34.

Repàs a la trajectòria del molí anomenat actualment dels Capellans, des del segle XIV fins al segle XVII, tot referint-se als seus propietaris (família Termens, Trullols, Desclergues, Comú de la vila i Comunitat de Preveres) i a la indústria drapera medieval.

J-M.G.

2885. FUSTE I GAVALDA, ANTON: *L'emissió del paper moneda a la Masó. El paper Moneda Català (1936-39)*. «Sis Focs» (La Masó), 21 (1986), 13-16.

Trabajo sobre la emisión de papel moneda en Cataluña durante la Guerra Civil, según disposiciones de la Generalitat, y haciendo especial incapié en el papel moneda emitido por las entidades locales de la Masó. Completan el artículo reproducciones de billetes y decretos del gobierno catalán firmados por Josep Tarradellas.

A.S.

2886. GÓMEZ CRUZ, CARMÉ: *Rasquera: un poble de la Ribera d'Ebre. Estudi d'una economia rural*. Pòrtic d'Albert Manent. Grup Cultural Rasquera, Rasquera, 1987, 120 pp.

Una visió de la demografia i de l'economia rasquerana, bàsicament rural, centrada en els darrers anys. Els valors absoluts de les variables referides a la població i la seva evolució, com també l'estudi de les superfícies conreades, llur dedicació i rendiment econòmic, l'evolució dels cultius, l'estructura de la propietat, etc., són alguns dels aspectes d'aquesta obra, acompanyada, molt encertadament, d'un gran nombre de taules i gràfics. A l'inici, un resum dels trets físics i una introducció històrica. Del resultat final poden afirmar que és un treball seriós, molt ben elaborat i crític, tant del seu propi fer (en relació

amb les dades de què disposa) com de la realitat que analitza. Aixó fa que l'autora entri molt sovint en el terreny de les propostes per al futur, al qual torna, una vegada mes, en el darrer capítol del llibre, cosa que ens demostra la vitalitat i l'interès de l'estudiosa per allò que és el seu objecte d'estudi.

P.O.

2887. GORT JUANPERE, EZEQUIEL: *Riudoms als segles XII i XIII*. Quaderns de Divulgació Cultural, 13. Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar. Riudoms 1987.

Ponència presentada al Cinquè Seminari d'Estudis Agraris sobre el Baix Camp (Riudoms, agost 1987).

Reflexió històrica situada en els primers temps de concessió de la vila al cavaller Guerau de Pere i als seus germans i fills el 1150 per part del príncep Robert d'Aguiló. Treball interessant i en la línia dels que habitualment ens té acostumats aquest autor.

F.R.

2888. GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - PUIG TÀRRECH, ROSER: *Una societat per a l'elaboració de l'aiguardent a Conesa (s. XVIII)*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 100 (1987), 8-9.

Notícia sobre la unió de quatre pagesos de Conesa per a la fabricació d'aiguardent el 1781. És comenten les clausules: l'edificació i localització, els instruments necessaris i el règim d'explotació. La formació d'aquesta societat és important per constatar l'avenç de la vinya en aquesta zona, tradicionalment definida com a cerealística.

S-J.R.

2889. HERAS, PEDRO - MAS, CARLOS: *Els primers cent anys de la Cambra*. Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona, Tarragona 1987.

Atrevir-se amb la història sigui del tipus que sigui, és sempre un repte per a tot aquell que fa d'historiador, principalment per la tortuositat d'enfocs, barreja de dades i falses pistes que fan difícil trobar la dreuera adient.

L'encàrrec inicial ha estat assumit pels historiadors Pedro Heras i Carlos Mas i val a dir que la papereta no era gens fàcil. Fins avui s'han editat força estudis sobre aspectes concrets de Tarragona, ja siguin culturals, històrics o bé institucionals, però mai s'havia encarat el tema de la història econòmica de la ciutat des d'una perspectiva realista i global. És cert que la parcialitat dels estudis fins ara publicats han servit i serviràn de suport per als investigadors del

demà, però sempre la fragmentació ha dominat l'esquema de conjunt. Amb l'edició dels primers cents anys de la Cambra, en castellà, s'ha posat la primera pedra d'una història més general que caldrà anar fent sobre la Tarragona econòmica com a fonament imprescindible per a entendre sense embuts la Tarragona social que va desde finals del s. XVIII fins als nostres dies. La Cambra de Comerç ha facilitat la conjuntura institucional des de la qual s'enfoca el context econòmic de la ciutat amb una clara interacció dialèctica de plasmació social de dins cap enfora. D'aquesta manera la metodologia emprada al llarg dels set capítols és sempre la mateixa i per tant també l'estructura que això comporta. S'ofereix en primer lloc la cronologia del temps històric elegit per passar després a fer una radiografia econòmica de la zona i finalment entrar en l'anàlisi de l'actuació de la Cambra de Comerç davant la problemàtica generada, les realitzacions previstes i les intervencions de cara a d'altres organismes oficials. Amb aquest plantejament estructural Pedro Heras i Carlos Mas fan un valuós repàs econòmic de la Tarragona dels últims cent anys començant però pels antecedents de l'actual Cambra: El Tribunal i la Junta de Comerç.

El llibre ofereix també un altre nivell de lectura de cara als apassionats del quadre estadístic. Els autors han volgut oferir de forma imbricada, al llarg del seu estudi, unes referències estadístiques a base de quadres sinòptics i graelles valoratives sobre el procés d'exportació de productes, societats mercantils tarragonines, censos electorals de la Cambra, organogrames de gestió administrativa, població activa per sectors econòmics, principals cultius, evolució de l'índex del cost de la vida, salaris de treball, societats obreres, preus dels articles de consum, guanys de la banca, demografia general, i un llarg etc., que per primera vegada ens mostra un treball seriós, gens fàcil d'obtenir i molt difícil d'equilibrar dins el garbuix econòmic que sempre suposa la història d'una ciutat, d'un país o d'un Estat. El llibre present assumeix el risc de tota investigació i n'ha sortit ben parat amb l'avantatge que els seus plantejaments son suficientment oberts per a continuar ampliant l'estudi econòmic més general.

F.R.

2890. JORDÀ, ANTONI: *Delmes i drets senyorials de l'ordre de Santjoan de Jerusalem a l'Espluga de Francolí*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 193-201.

Breu comentari de la confessió general que realitzaren, l'any 1778, els regidors de l'Espluga en el Capbreu de la Comanda. S'hi esmenten les obligacions i unes propietats determinades.

J-M.G.

2891. JULIANO I CORREGIDO, DOLORS: *L'escolarització a Barberà de la Conca entre 1860 i 1936*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 39-72.

L'autora fa un repàs a l'escolarització des de mitjans del segle XIX a la Guerra Civil, a Barberà de la Conca: un model en l'activitat pedagògica. En primer lloc exposa una síntesi de la funció endoculturadora de l'escola (formació d'hàbits, adquisició de coneixements i adopció d'una escala de valors) i ens diu que la seva intenció és veure les modificacions de conducta obtingudes en els infants, premissa realment ambiciosa.

En segon lloc dona les xifres de l'evolució del nivell d'alfabetització de la comunitat —espectaculars, per cert—, per passar finalment al nucli de l'estudi: l'escola de *La Societat*, de la «Sociedad de Trabajadores Agrícolas del pueblo de Barberà», d'ideologia d'esquerres i només per a nens. Per a les nenes i els altres nens existia l'escola estatal. Inclou un llarg apèndix documental.

R.P.

2892. LÓPEZ BONILLO, DIEGO; ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR J.: *El port de Tarragona*. Ed. «La Caixa», 1986, 135 pàgs.

Sembla evident que la història de Tàrraco neix vinculada a la seva situació i al seu port, com també que el discutible —i discutit— creixement de la Tarragona actual ha estat condicionat pel seu port. Afegim encara que, actualment, amb la seva espectacular ampliació, el port de Tarragona ha esdevingut el primer de Catalunya pel que fa al volum total de mercaderies, el primer de tot l'Estat quant a productes petrolífers i un dels més importants a tots nivells segons el seu tràfic portuari global.

Aquestes poques però significatives dades justifiquen la publicació del llibre del qual volem donar notícia, i la sorpresa augmenta quan constatem que l'únic estudi que existia fins avui entorn d'aquesta institució tan important en els aspectes econòmics —però també polítics i fins i tot demogràfics— era el d'Emili Morera, datat el 1910. *El port de Tarragona* de Diego López i Salvador J. Rovira posa al dia i a l'abast de tothom les dades, els coneixements i les investigacions entorn d'aquest centre vital i ignorat de la ciutat.

El llibre està plantejat amb voluntat divulgadora però s'ha fet amb una seriositat i un rigor inqüestionables. La bibliografia que hi ha darrera d'ambdós autors entorn de les comarques tarragonines avala aquesta afirmació que, certament, es veu confirmada mentre avancem en la lectura. Tots els aspectes, totes les hipòtesis de treball, s'acompanyen de dades, quadres i estadístiques que indiquen que, abans de divulgar i després d'intuir, s'ha procedit a una investigació rigorosa.

L'obra comenta emmarcant geogràficament el port per passar després a fer un resum de la seva història antiga. Però pren volada i extensió a partir del set-cents, un dels seus moments més crítics, en quedar marginat a favor de Salou i Altafulla-Torredembarra. La lluita per recuperar-lo i mantenir-lo al llarg d'aquests dos últims segles no va ser ni ha estat fàcil. El port a Tarragona no

sempre ha estat una realitat i un fet tan evident com sembla avui. I, sovint, la possessió del port per part de Tarragona o bé per Salou-Reus esdevindrà una arma política i econòmica força significativa.

A part de la panoràmica històrica, el llibre no oblida fer un estudi de la construcció del port, una anàlisi del volum de mercaderies, situada dins d'un context explicatiu (el seu creixement espectacular per l'exportació de vins i aiguardents arran de la fil·loxera, a Franca), de la formació del barri de Marina, la seva urbanització i poblament, de les vies de comunicació terrestres que genera al seu entorn, de la seva àrea d'influència o «hinterland» (fins a Terol, Saragossa i Osca), del volum comercial i econòmic produït per l'entrada i sortida dels diversos productes... fins acabar apuntant unes perspectives de futur.

La idea d'aplegar en un equip un geògraf i un historiador òbviament ha estat un encert i ha fet l'estudi molt més complet i suggerent. Potser retreuriem, primfilant molt, el fet que en una obra de síntesi i de conjunt com és aquesta es baixi massa, en alguna ocasió, a dades concretes, i, d'altra banda, que quedin només apuntats aspectes tan cabdals com el descens brutal de tones entre 1885 i 1900, o sense explicar què o qui hi havia darrera de l'interès a desplaçar la navegació de Tarragona a Altafulla-Torredembarra. Tanmateix es pot concloure que *El port de Tarragona* és una obra útil perquè dóna una panoràmica global de l'evolució del port, agradable perquè es llegeix amb un viu interès i atractiva perquè està molt ben impresa i molt ben il·lustrada.

J-M.R.R.

2893. MAS ALUJA, PASQUAL: «El Sarreal que cavalcà entre dos segles, víctima de la fil·loxera» dins *Miscel·lània Sarraïenca*, Ajuntament de Sarraï, Sarraï, 1981, 187-191.

Breu repàs històric de l'entrada i dels efectes de la fil·loxera als camps de la Conca de Barberà.

J-M.G.

2894. MOLAS, MANUEL: *El regadiu a Sarraï*. «El Baluard» (Sarraï), 31 (1988).

Revisió de l'extensió de regadiu en l'amillorament de Sarraï de 1860, «el més antic del municipi» i el Cadastre de 1955. Explica, així mateix, les conseqüències per a l'horta, de l'aiguat de Santa Tecla (1874).

J-M.G.

2895. MONTMAR: *L'aprofitament dels canyars*. «Sis Focs» (La Masó), 16 (1985), 11.

El artículo recoge el aprovechamiento —manufactura y comercialización— de los cañaverales, situados en los márgenes del Francolí a su paso por la Masó, desde el último tercio del s. XIX hasta su decadencia, con la implantación de la industria, a partir de la segunda mitad del presente siglo.

A.S.

2896. MORELL I TORRADEMÉ, Josep: *Les relacions comercials de Catalunya amb el nord d'Europa al segle XVIII*. L'Avens» (Barcelona), 108 (1987), 20-25.

En el marc d'un dossier que incorpora la revista esmentada sobre una franja, força desconeguda encara, de l'activitat econòmica catalana dels segle XVIII, el comerç amb Europa i el nord d'Àfrica, hom pot trobar aquest valuós treball de Josep Morell, dedicat específicament als intercanvis catalans amb l'Europa Atlàntica. Una visió general sobre els inicis i l'evolució posterior d'aquest comerç serveix d'introducció per estudiar tot seguit el darrer període de la centúria, el tràfic del qual s'analitza tant a Barcelona (1784-1792) com a Salou (1782-1800), centre, aquest, importantíssim per al comerç català i lloc de sortida indiscutible per als productes agraris del Camp de Tarragona, principalment. Els llocs de procedència dels vaixells i els productes carregats i descarregats es reflecteixen en diversos quadres. Finalment, l'autor apunta les línies de recerca que poden suposar avanços significatius per al tema que tractem.

P.O.

2897. PORTA BALANYA, JOSEP M.: *L'agricultura de la Conca de Barberà i de Montblanc a l'època moderna. El cas concret de la vinya en el segle XVIII*. «Espitllera» (Montblanc), 33 (1984), 31-34.

Notícies sobre el conreu de la vinya a Montblanc, Pira, Vimbodí i Vilaverd el set-cents, a través de cadastres, amb atenció especial a la primera localitat. També parla de les activitats que s'hi relacionen (fabriques d'aiguardent, boters...).

J.-M.G.

2898. PORTA BALANYA, JOSEP M.: *Aproximació de les activitats econòmiques de la vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII* «Espitllera» (Montblanc), 5 (1982), 24-25.

Notes sobre l'artesania i la indústria a Montblanc a través del cadastre del 1731. Segons l'autor, l'economia d'aquests anys girava entorn de l'agricultura, però a la segona meitat de segle guanyarà vitalitat amb el comerç del vi.

J.-M.G.

2899. PORTA BALANYA, JOSEP M.: *Vimbodí en el 1739: economia i societat segons la documentació del Reial Cadastre*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 203-232.

Anàlisi del Cadastre del 1739, de Vimbodí. S'estructura en diversos apartats: població i propietat (parla de les professions, la contribució, la forasteria i les rendes), el valor immoble (cotitzen 95 cases en total, la ramaderia, les activitats industrials i l'agricultura —font de riquesa principal dels vimbodiencs—. Dels 2.477 jornals declarats, només un 20,3% estaven conreats, dels quals tres quartes parts l'ocupava el cereal de secà.

A l'apèndix, hi trobem quadres que mostren l'estadística de cada conreu (extensió, parcel·lació, contribució) i una llista nominal dels confessants.

J-M.G.

2900. ROMERO I ALARCÓ, VALERIA: *La plaça de la fil·loxera a Riudoms*. «L'om» (Riudoms), 225 (1987), 20-21.

Recull d'informacions de la plaça de la fil·loxera a Riudoms, de vegades repetitives respecte d'altres apartats d'aquest mateix número especial de la vinya i el vi. D'altra banda, s'utilitzen diverses dades ja publicades abans sense citar-ne l'origen o bé s'hi esmenta de forma forja incompleta.

J-R.C.

2901. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *La balandra corsaria reusenca Mare de Déu de Misericòrdia (1780)*. «Universitas Tarraconensis» (Tarragona), IX (1987), 229-234.

Article escrit gràcies a la localització, a l'Arxiu Històric de Tarragona, de les escriptures d'establiment de la societat de la balandra «Mare de Déu de Misericòrdia». L'autor considera les intencions dels promotors, restabliment de la societat, el cost i finançament del vaixell, els grups socials que hi participaren i llur tipus de contribució econòmica.

J-M.R.

2902. ROVIRA, SALVADOR J.: *La darrera fase de la desamortització Madoz a la Ribera d'Ebre (1858-1886)*. «Ribera d'Ebre, Centre d'Estudis Comarcal. Miscel·lània», 5 (1987), 21-32.

Explicació del que suposà aquesta fase de la desamortització per a la comarca riberenca. L'autor treballa sobre els béns venuts el 1886 (el 54,1 % dels desamortitzats el 1858), que agrupa en dos quadres, tot informant-nos, així mateix, dels compradors que es feren amb les finques alienades (amb una relació específica dels originaris de la comarca) i del numerari que l'Estat ingressà com a resultat de les operacions anteriors.

P.O.

2903. ROVIRA GÓMEZ, SALVADOR-J.: *La desamortització a La Canonja (1835-1886)*. Orfeó Canongí. Col. Lira núm. 3. La Canonja 1987.

Estudi general sobre la desamortització a La Canonja, amb pròleg de l'historiador Josep M. Ainaud de Lasarte. El treball va obtenir el II Premi d'Assaig Mestre Gols convocat per l'entitat editora, tot i que notem a faltar en alguna part del llibre aquesta notícia. L'autor, després d'unes consideracions generals a l'entorn de la desamortització, passa a estudiar de forma aproximativa i concèntrica aquest fet, primer a l'entorn de les comarques meridionals i finalment pel que respecta a La Canonja. Distribució, cotització i alienació de finques, a l'igual que d'altres béns del clergat, son objecte d'estudi, així com també dels respectius compradors al llarg de les dues etapes desamortitzadors: Mendizàbal-Espartero i Madoz. Les il·lustracions estàn mancades dels peus convenients i el reduït format del volum trenca la línia de la col·lecció.

F.R.

2904. ROVIRA GÓMEZ, SALVADOR-J.: *La desamortització de Madoz a la Província de Tarragona (1859-1886)*. Publicacions de la Diputació de Tarragona. Tarragona 1987.

El treball aplega de forma exhaustiva tot el procés de desamortització civil i eclesiàstica que es produí dins l'àmbit d'allò que en termes territorials d'actualitat, en diem comarques meridionals. El professor Josep Fontana al pròleg ja ens informa a grans trets de les característiques generalitzades que la política d'aquells anys provoca en allò que s'ha convingut a denominar «desamortització».

Rovira fa les distincions pertinents per tal que el lector no es vegi engolít dins l'ampli maremàgnum de dates, fitxes, anotacions i cronologies que al llarg del volum sovintegen amb escriu. Ja anteriorment havia publicat l'estudi sobre les desamortitzacions de Mendizàbal i Espartero, quant a béns del clergat, i també la primera fase de la denominada segona desamortització corresponent a Madoz. Ara ens ofereix la segona fase que consistí a tornar a vendre béns eclesiàstics compensant l'Església amb títols del deute i també altres béns comunals dels pobles a la vegada que dels de l'Estat, i fent les oportunes com-

pensacions amb rendes perpètuas garantides per les emissions de deute públic que es donaven a Ajuntaments i altres institucions.

Salvador-J. Rovira estructura el seu ampli treball en quatre apartats fonamentals per tal de destriar-ne millor tot l'embalum administratiu que el fet comporta. Així doncs presenta en primer lloc la quantificació dels béns oferts als compradors: beneficència, clergat, ordres militars, patrimoni de la Corona, propis, béns de l'Estat i ram de guerra, entre d'altres. Passa després a desglossar la desamortització per comarques i municipis. val a dir que sobre aquest capítol ja n'havíem fet algún tast bibliogràfic a partir de publicacions fragmentades referides a alguns municipis en concret. El tercer gran capítol correspon a la procedència dels seus béns venuts i s'estructura també en comarques. Finalment s'encara amb l'anàlisi dels compradors, els seus aspectes legislatius i la seva condició socio-professional.

La part final del llibre està dedicada a les conclusions generals derivades de la desamortització, la qual, a grans trets, cal dir que no fou tant avantatjosa com aparentment semblava i d'efectes retardats per al bé públic.

Estudi imprescindible per a tenir finalment una visió general de la desamortització a Tarragona. Cal dir, no obstant, que la seva lectura no resultarà gens fàcil per al públic poc avesat a temàtiques tan concises ja que el voluminós treball està enfocat més que res de cara al lector especialista en el tema, ja sigui per motius professionals o bé universitaris.

Per això és d'agrair que l'autor hagi facilitat la seva compensió amb l'enfoc introductor i el capítol final de conclusions.

F.R.

2905. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *Transformacions agrícoles setcentistes al Baix Gaià*. «Estudis Altafullencs» (Altafulla), 11 (1987), 5-13.

Consideració de les transformacions agrícoles esdevingudes a la desembocadura del riu Gaià, dins dels termes d'Altafulla i Tamarit, al darrer quart del segle XVIII. Tot i que les mutacions agrícoles que tingueren lloc a la centrada durant el set-cents foren nombroses, l'autor només n'examina tres: a) l'assecament de l'estany de Tamarit, inicial l'any 1774; b) l'assecament i la venda del prat llacunós d'Altafulla, operació comengada el 1788, i c) la construcció de la séquia del Gaià, enllestida l'any 1795.

Es remarca que les tres operacions van ser endegades pel grup benestant dels comerciants i hisendats d'Altafulla.

J-M.R.

2906. ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *Una hisenda del Baix Gaià a la 1ª meitat del segle XIX (1830-1851)*. «Estudis Altafullencs» (Altafulla), 11 (1987), 15-24.

Estudi de la hisenda de la família Vives, d'Altafulla, constituïda per 88,50 jornals de terra dels quals 17,50 eren d'horta i 39,50 de vinya, de l'any 1830 al 1851.

És considera l'exploració i rendibilitat de les finques, com també els preus d'aleshores. Una conclusió important és que mentre els jornals es mantingueren estabilitzats, els preus dels articles experimentaren un augment del 35 per 100.

J.-M.R.

2907. SÁNCHEZ RIPOLLES, JOSEP MARÍA: *Notícies mèdiques inèdites d'Alcover*. «Butlletí Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 37 (1987), 14-23.

Recull de dades disperses relacionades sobretot amb la ciència mèdica, que s'ordenen en quatre punts: les conseqüències de l'ocupació francesa en l'Hospital de Pobres d'Alcover; la demostració que el Dr. Pere Güell, primer president de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, era nascut en aquesta Vila; un aplec de dades d'interès mèdic i sociològic entre les quals es documenten alguns metges; i la transcripció de tres documents notariais corresponents a dos cirurgians i un batxiller en medicina d'Alcover.

J.C.

2908. SANS I TRAVÉ, JOSEP M. : *Notes sobre la plaça de la llagosta de 1686-1688 a Solivella*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 5 (1983), 231-255.

Interessant i aprofundit estudi sobre el pas de la plaça de la llagosta, el segle XVII, a Solivella, a la Conca de Barberà. Es basa en dos documents d'un manual notarial: el primer, una relació dels jornals i partides afectats per la plaça, i el segon, una nota que el prevere-notari escriví per a la posteritat. L'autor estructura l'anàlisi en clars apartats: els precedents de la plaça, els anys afectats (inici, el juny-juliol del 1688 i acabament), el llagost, la lluita contra la plaça (primeres mesures administratives, organització i costos) i les conseqüències (en l'agricultura, en els pagesos —endeutament—, en l'alimentació —fam i mortaldat—, i en l'ordre social —rebellions i avalots—).

R.P.

2909. SANTAMARÍA, JOSEP MARÍA: *Els propietaris amb títol de la vila de Riudoms a la segona meitat del segle XVIII*. «Lo lloc» (Riudoms), 43 (1983), 8-9.

Referències a sis contribuents riudomencs i sis que hi tenen propietats però resideixen fora, tot indicant, per als primers, el que cotitzen el 1763. En cap lloc del treball no es fa referència a allò que aludeix l'autor en tractar de «propietaris amb títol», ja que, a mes, s'hi barregen graduats universitaris amb persones que, cal creure, gaudien de privilegi nobiliari, i d'altres del tot desconegudes pel lector.

P.A.

2910. SANTAMARÍA I SERRA, JOSEP M.: *L'activitat econòmica de Riudoms durant el segle XVIII (1)*. «L'om» (Riudoms), 225 (1987), 6.

Notes sobre l'economia riudomenca setcentista, bàsicament agrícola. El conreu que predominava era la vinya, i la vila comptava amb un bon nombre de fàbriques d'aiguardent: 16, el 1737, i 11, el 1755.

J-R.C.

2911. SOLÉ MASERES, MATIES: *Síntesi històrico-urbanística*. «Espitllera» (Montblanc), 5 (1982), 47-52.

Recull de les notícies existents sobre el creixement de la vila de Montblanc, i plasmació de la seva evolució en plànols.

J-M.G.

2912. VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT: *Els Miquelets de la Masó (Dades per a un estudi de la població del corregiment de Tarragona a finals del s. XVIII)*. «Sis Focs» (La Masó), 18 (1986), 13-16.

Estudio, a partir de la leva de Miqueletes de 1795, sobre la aportación de la Masó a la Guerra Gran, así como de la población y economía del momento.

A.S.

ETNOGRAFIA

2913. AA.VV.: *Montblanc i la Sardana*. Museu-Arxiu de Montblanc i comarca. Montblanc, 1987, 56 pp.

Original catàleg de l'exposició que el Museu Comarcal muntà el desembre del 1987-gener del 1988, en commemoració del 25è. aniversari del Grup Sardanista de Montblanc. El llibret es divideix en quatre apartats: les primeres sardanes (1903-1936); orquestres i cobles; la postguerra (1939-1960), i d'aquesta darrera data fins a la creació del Grup.

Conté nombroses fotografies i reproduccions de programes.

J-M.G.

2914. ANÒNIM: *Cinc Carnestoltes al poble del sac*. Grup de Joves de Riudoms. Riudoms 1987.

Resulta imprescindible poder comptar amb iniciatives tan reeixides com la patrocinada pel grup de Joves de Riudoms, avui dia integrats pràcticament dins del Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar, amb motiu del seu desé aniversari de funció ja que que el futur tindrà en consideració l'esforç de consolidació del passat. No és normal que s'editin llibres retrospectius sobre festes i saraus populars, per això és d'una gran importància que s'hagi enllestit l'edició de cinc quadernets sota el títol genèric de «Cinc carnestoltes al poble del sac», establint així un lligam popular entre la tradició prescriptiva del sac, utilitzat per un poble de pagesos, i les noves tendències industrials de convertir l'antic fil de cànem en fil de plexiglàs, amb el risc d'anorrear la bella pràctica del «uneix i potser estreny, però mai no ofega». La presentació de tot el conjunt ha estat feta amb una simpàtica oferta de màrqueting visual utilitzant una carpeta/capsa embolicada amb celofana.

El quadernet núm. 0 que dona el nom a tot el conjunt és l'enfoc de presentació global, la síntesi instrumental, la justificació del que el lector haurà de trobar a la resta i en definitiva el marc referencial de persones que durant cinc anys han fet possible que la tradició del Carnestoltes continuï essent una reali-

tat. El núm. 1 fa referència a «Les ressenyes de la festa», el núm. 2 «Testaments de S.M.», el núm. 3 un recull gràfic de cartells anunciadors i esqueles de cada convocatòria i el núm. 4 les «Eines del Carnaval» amb una simpàtica oferta d'objectes típics del sarau popular. Igualment s'hi acompanya un conjunt de quatre dibuixos originals de Joan B. Cabré Sendrós, els quals, de forma superposada, mostren una original i suggerent composició.

F.R.

2915. ARROYO, SALVADOR: *L'apel·latiu «Xiquets de Valls» adquireix encara més antigor.* «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell). 276 (1987), 9.

Referència a una nota localitzada al «Diario de Barcelona» de 22 de juliol del 1850 on apareix l'apel·latiu més antic que fins ara es coneix de les colles castelleres valenques com a «Xiquets de Valls».

J.S.

2916. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *Els antics «Cafès».* «La Vila Closa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 2 (1986), 25-28.

Notícia dels quinze cafès més antics de Batea.

J.C.LL.

2917. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *El Calvari en la vida vilatana.* «La Vila Closa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 5 (1987), 58-61.

Comentaris sobre el Calvari de Batea pel que fa al lloc d'emplaçament; a la font de la Vall, a les capelles de Santa Magdalena i del Sepulcre i als ermitans.

J.C.LL.

2918. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *La Setmana Santa Bateana.* «La Vila Closa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 3 (1987), 39-40.

Records de les cerimònies i tradicions dels bateans sobre les festes de Setmana Santa.

J.C.LL.

2919. CARRERAS VIVES, JOSEP M.: *Carnavalesca*. «Espitllera» (Montblanc), 2 (1982), 22-23.

Descripció de les festes de Carnaval a Montblanc en la dècada dels anys vint del nostre segle. S'acompanya el text del testament del Camestoltes de l'any 1923.

J-M.G.

2920. CARRION I CUBELLS, JOAN-J.: *El fons etnogràfic del CERAP*. «Lo floc» (Riudoms), 91 (1987), 17-18.

Descripció general d'aquells objectes (n'hi ha de tot tipus: estris agrícoles, atuells de cuina, roba, armes, etc.) que formen la secció etnogràfica del Centre d'Estudis Riudomencs, i que al moment oportú passaran al Museu local de Riudoms.

J-R.C.

2921. CID I CATALÀ, JOSEP: *Corrandes de l'Ebre (1)*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Comarcal. Miscel·lània», 5 (1987), 52-66.

Recull de cançons que l'autor organitza i presenta en sis grups: amor i desamor, fets i gent, infantils, els pobles, religió popular i el treball. Les acompanya amb notes d'aclariment i de variants que poden trobar-se en d'altres reculls, citats en una extensa bibliografia final. És un treball amb voluntat de continuïtat.

P.O.

2922. COLLECTIU «GRUP CULTURAL RASQUERA»: *Una indústria mil·lenària*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Comarcal. Miscel·lània», 2 (1985), contraportada.

Breu comentari sobre l'antiquíssima activitat riberenca del trenat de la «pauma», que encara conserva a Rasquera els seus trets més tradicionals i, alhora, més frescos.

P.O.

2923. C[ONTIJOCH] C[ASANOVAS], J.M.: *Els renoms. Petita heràldica del poble*. «Espitllera» (Montblanc), 62 (1987), 29-31 i 63 (1987), 22-25.

Relació dels renoms de cases de Montblanc de la primera meitat del nostre segle, segons informació oral.

J-M.G.

2924. COTÍ MIRÓ, ARTUR: *La Barca de Garcia en un document del Segle XVIII*. «La Foix». «Grup Cultural de Garcia» (Falset), 15 (1986), 11.

Presentació d'un document d'arrendament de la Barca de Garcia, situada prop de l'embarcadura del riu Ciurana, via natural de les terres del Priorat cap a les del riu Ebre.

J.C.LL.

2925. COTÍ MIRÓ, ARTUR: *Les Nostres Creus de Terme*. Full Parroquial, Móra d'Ebre, 18 i 25 juliol 1965.

S'informa sobre l'existència i l'emplaçament de les quatre creus de terme que encara es conserven a Móra d'Ebre.

J.C.LL.

2926. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Carta sobre un acte Litúrgic en la Setmana Santa de l'any 1582*. «Setmana Santa» (Tarragona), (1986).

Consideracions sobre un dels actes antics celebrats en la Setmana Santa de Tarragona.

F-X.R.

2927. GARCÍA SEGARRA, FRANCISCO DE ASÍS: «Las Fiestas de 1917» dins *Festes de Sant Roc. 1986. Del 10 al 17 d'agost* (Imp. Expressió, Tarragona, 1986).

Motivacions de la celebració de les festes de Sant Roc, el setembre del 1917, al carrer del Cos del Bou i altres, a Tarragona.

E.S.

2928. GRAU PUJOL, JOSEP M.: *La setmana santa a Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 28 (1984), 30-31; 29 (1984), 29-30 i 30 (1984), 22-23.

Descripció, a través d'informació oral, de la festa de Setmana Santa, amb especial atenció a la processó del Dijous sant. Les interessants fotografies que acompanyen el text reproduïxen gairebé la totalitat dels misteris que foren destruïts el 1936.

F.X.R.

2929. GRAU PUJOL, JOSEP M. - SERRA CENDRÓS, GABRIEL: *Les eines de la vinya*. «Espitllera» (Montblanc), 33 (1984), 81-82.

Breu iniciació a l'etnologia del conreu de la vinya abans de la mecanització a la Conca de Barberà.

S-J.R.

2930. GUMA I CALVELL, SALVADOR: *La Festa Major d'Alcover (Primer quart d'aquest segle)*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 37 (1987) 6-9.

Article en què es van repassant els diferents costums que caracteritzaven la festa major d'Alcover.

J.C.

2931. JOVÉ I HORTONEDA, FERRAN: «*Adoquinaire*», *un ofici que es perd?* «*ho floc*» (Riudoms), 71 (1985), 4-5.

Descripció del procés de construcció d'un «adoquí», amb esment de les seves diferents fases com també el vocabulari específic d'aquestes tasques. L'ofici de picapedrer és un dels oficis tradicionals que els temps moderns han fet gairebé desaparèixer. No obstant això encara en resten vestigis als carrers i places dels nuclis antics de moltes poblacions que, en molts casos, val la pena de recuperar, salvar o condicionar.

J-R.C.

2932. MACAYA I RUIZ, ALBERT: *La música dels gegants*. «Lo floc» (Riudoms), 78 (1986), 10-11.

Sembla que els gegants del Principat tenen, com a característica, bailar al so de música. En aquest aspecte l'autor fa una distinció de les dues tradicions instrumentals que acompanyaven els gegants. A la Catalunya Vella ballaven al

so del flabiol i del tamborí, mentre que al Sud ho feien al so de la gralla i el timbal. Als darrers temps s'ha imposat la gralla per imperatius funcionals i utilitaris. Una altra qüestió de la música que acompanya els gegants, de més difícil esclariment, és concretar quines tonades s'interpretaven.

J-R.C.

2933. MARÍAS I SOLÉ, JOAN RAMON: *La tradició castellerà del carrer Cós del Bou*. «L'Espiridió» (Tarragona), 9 (1987), 9-11.

Sobre les intervencions al carrer Cós del Bou, de Tarragona, de diverses colles castelleres des de l'any 1882 fins ara.

E.S.

2934. MARTINET: *L'època bona del vi*. «L'om» (Riudoms), 225 (1987), 12.

Ràpid repàs de les premses de vi que aquest segle han existit a la vila de Riudoms, com també d'alguns particulars que tenien llurs propis cups i cellers. S'hi reconstrueixen com era anys enrera una jornada de verema. Avui en dia el conreu de la vinya a Riudoms és purament testimonial.

J-R.C.

2935. MICOLA PALLARÈS, A.: *Les caramelles de l'any 1929*. «L'om» (Riudoms), 219 (1987), 20.

Breu ressenya d'un aspecte de la rica tradició musical riudomenca com són les caramelles. En aquest cas, es tracta del grup pertanyent a la societat coral «La Riudomense», que tenia la seu a ca l'Eloi, al carrer Davall o, actualment, al carrer del Beat Gran. S'hi informa de qui en formava part, qui, el dirigia, part del repertori que cantaven i algunes visites domiciliàries que solien fer.

J-R.C.

2936. MONMANY LAURIN, JOSEP: *La Mare de Déu «Petita»*. «Espitllera» (Montblanc), 21 (1983), 19-20.

Relació de les rogatives a la Mare de Déu de la Serra amb motiu de seques o epidèmies (s. XVIII-XX). També s'hi comenta la desaparició de la imatge petita de la Mare de Déu (1936).

J-M.G.

2937. MONMANY LAURIN, JOSEP: *Les sortides de la Mare de Déu de la Serra en el present segle*. «Espitllera» (Montblanc), 9 (1982), 37-42.

Visió retrospectiva de les festes en honor de la patrona de Montblanc els anys 1906, 1916, 1931, 1939, 1956 i 1981.

J-M.G.

2938. MUNDI I PEDRET, FRANCESC: *Comentari a la «Tragèdia de Sant Sebastià»: Una mostra de teatre popular a Riudoms*. «Lo foc» (Riudoms), 85 (1987), 10-14.

Anàlisi literaria de l'obra de teatre popular, anònima i molt probablement del segle XIX, «La Tragèdia de Sant Sebastià». La recuperació, transcripció i el comentari d'aquest manuscrit en castellà, servat a l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, va representar per als seus autors, S. Antón i F. Mundi, l'obtenció del IIon. Premi d'Investigació «Arnau de Palomar» (1984), convocat cada dos anys pel Centre d'Estudis Riudomencs.

J-R.C.

2939. PALAU RAFECAS, SALVADOR: *El Carnaval a Santa Coloma de Queralt*. «La Segarra» (Sta. Coloma de Queralt), 90 (1987), 20-22.

Breus notícies sobre la festa de carnestoltes a Santa Coloma de Queralt a finals del segle XIX i inici de l'actual. Transcriu un sermó de la societat l'*Estrella* del 1925.

J-M.G.

2940. PALAU RAFECAS, SALVADOR: *Receptari del segle XVIII*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 89 (1987), 18.

Transcripció d'unes receptes sobre medicina popular.

J-M.G.

2941. PALOMAR I ABADÍA, SALVADOR: *Notes sobre el bestiar popular i altres personatges festius del Baix Camp*. «Lo foc» (Riudoms), 78 (1986), 7-9.

L'etnòleg Salvador Palomar ens resumeix la seva recerca sobre els elements festius més característics de la comarca del Baix Camp. Es refereix tant als elements vivents com als històrics. Aportació important en aquest aspecte de la cultura popular del Baix Camp del qual, fins i tot a nivell general, s'ha escrit ben poca cosa.

J-R.C.

2942. PORTA BALANYA, JOSEP M.: *Els gegants de Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 27 (1984), 24-25.

Detalls sobre la història dels gegants i nans de Montblanc, construïts el 1864. Fa esment de les restauracions i les diverses vestimentes que han tingut fins avui.

J-M.G.

2943. ROCA I GIRONA, JORDI: *Bisbe Ramon Barberà i Boada, escriptor de literatura d'edificació per infants del XIX*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 36 (1986), 8-20.

El que fou bisbe de Ciudad Rodrigo i destacat apòlogista conservador, col·laborador de la premsa tarragonina, va dedicar-se també a la literatura moralitzant sobretot adreçada a infants. A través de l'anàlisi de dues de les seves obres, les titulades *El corazón de Jesús al alcance de los niños* i *El corazón de María en un rincón del globo*, l'autor fa una acurada anàlisi del missatge que duïen i dels recursos pedagògics que utilitzava.

J.C.

2944. SABATÉ, DOMINGO: *L'artesanía de la pauma: història d'un procés*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Comarcal. Miscel·lània», 4 (1986), 41-49.

Explicacions sobre el que fou i representa l'artesanía de la «pauma» per a la fràgil economia camperola rasquera. Indica el medi natural de la planta original i comenta les diverses fases de la recol·lecció i la posterior confecció dels cabassos: assecat, escaldat, «escoat», «esporguimat», «esbrinat» i elaboració de la peça propiament dita, que acaba amb el cosit, el «vorerat» i l'«espitxonat». L'autor constata que aquesta manufactura és actualment en plena decadència per rao de l'escassa rendibilitat econòmica.

P.O.

2945. SÁEZ CORREDERA, JOSEP M.: *El canterers de Miravet, últim baluard terrissaire de la Ribera d'Ebre (2)*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Comarcal. Miscel·lània», 4 (1986), 51-65.

Treball dedicat a la cantereria miravetana (fet en diversos lliuraments), com a forma artística i com a mitjà de guanyar-se la vida. Després d'una «Breu recció històrica» (primera part), l'autor justifica el nom de canterers que reben els terrissaires a Miravet i en comenta breument diversos aspectes.

P.O.

2946. SALVADO I URPI, JOSEP M.: *Els armats de Tarragona*. Gràfiques Gabriel Gilbert. Col. Pau de les Postals, 5. Tarragona 1986.

Aquest treball va merèixer el segon premi del Concurs Literari de 1982 convocat per la Colla sardanista Joventut Tarragonina amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la seva fundació. Josep M. Salvado i Urpí, és un bon coneixedor de folklore tarragoní i uneix a tot això el fet cabdal que actualment és el «Capità Manaies» de la cohort romana dels Armats que acompanyen el Crist de la Congregació de la Puríssima Sang. Es tracta per tant d'un estudi conscient, viscut i experimentat al llarg de les anades i tornades d'aquest cos paramilitar pels carrers i rambles de la ciutat. Josep M. Salvado investiga les actes de la Congregació de la Sang, la premsa local i els programes de Setmana Santa per tal d'extreure'n el cos substancial de l'estudi publicat. Però a més a més de tot això aporta documentació gràfica de gran valor per tal de conèixer més a fons la realitat d'aquesta popular institució des del començament de segle als nostres dies.

L'autor data documentalment els armats, com a grup institucional, cap a meitats del s. XVIII i a partir d'aleshores fa una clara exposició dels canvis efectuats tant a nivell de vestuari com també a nivell cultural. La composició d'aquesta cohort romana de Tarragona la formen 42 persones: El Capità Manaies, un tocadors de trompeta, quatre tocadors de tabals, dos caps de fila, trenta soldats i quatre portadors d'atxes. La segona part del treball està dedicada íntegrament a comentar les característiques de cadascun d'aquests personatges així com les evolucions marcial que efectúen, altrament dites «passades» amb els respectius gràfics. Per últim hi ha una aportació biogràfica dels diferents Capitans Manaies: Pau Espinosa, Bonaventura Recasens, Josep Fornós entre els principals.

FR.

2947. SALVAT I SALVAT, JOSEP EUDALD: *Activitat de la Colla Gegantera de Riudoms*. «Lo foc» (Riudoms), 84 (1986), 4-5.

Memòria de les sortides de la colla, tant a la vila (quatre ocasions) com a fora vila (divuit vegades) dutes a terme l'any 1986. Els desplaçaments fóra de Riudoms es van realitzar a nou comarques diferents del Principat. Aquest fet confirma la Colla Gegantera de Riudoms com una de les que més sortides va fer a les comarques meridionals.

J-R.C.

2948. SÁNCHEZ REAL, J.: *La Devoció a la Mare de Déu de la Sena*. «Espitllera» (Montblanc), 9 (1982), 36-37.

Notícies sobre les rogatives per pluja i per la plaça de la llagosta l'últim quart del segle XVII a Montblanc. L'autor incideix en la devoció a la Verge de la Serra i a Sant Maties.

J-M.G.

2949. SANTANACH I SOLER, JOAN: *Farmàcies antigues de Catalunya (II): Montblanc*. «Butlletí Informatiu de Ceràmica» (Barcelona), 16 (1982), 14-15.

Descripció de la important farmàcia del segle XVIII (pots de ceràmica, caixons per a herbes, formularis, balances, morters, etc.) que hi ha a les sales del Museu Comarcal de Montblanc.

J-M.G.

2950. SECALL GÜELL, GABRIEL: *Els mestres terrissaires de Valls (s. XIV-XV)*. «Cultura», (Valls), 464 (1987), 13-16.

Aquest historiador, basant-se en diversos documents custodials a l'Arxiu Històric Comarcal de Valls, aporta tot un reguitzell de dades referents al món artesanal dels terrissaires locals a l'època medieval; en dóna el nom i n'explica una breu història. També ens mostra detalls i minuciositats dels materials fabricats; de la situació i localització dels forns suburbials, i dels forns enclavats dintre el nucli de la vila; de la contractació de mestres terrissaires per part de la universitat valenciana, durant les èpoques en què la vila n'experimentà mancanga.

El treball de Gabriel Secall, serveix per a emplenar un petit requadre del gran mosaic que configurarà el món artesanal de Valls.

S-J.R.

2951. SECALL GÜELL, GABRIEL: *Notícies breus sobre un Jet teatral: «Els Pastorets de Valls» (1958-1972)*. «Cultura» (Valls), 454-455-456-457 i 458 (1986), 22-29, 18-20, 26-29, 27-29 i 22-25.

Es tracta d'un estudi sobre la formació d'un nombrós grup de teatre i de les representacions d'un renovat espectacle nadalenc, com també de la màquina organitzadora; de la direcció artística; de l'obra i de les persones; de la dansa; de la música i el cor; dels actors i el seu món; de l'ambientació escènica i dels tècnics de l'escenari; del vestuari i del maquillatge; de les representacions i de la seva concurrència, i de la crítica teatral.

Hi figuren diversos quadres sinòptics que representen: l'organigrama de les comissions de treball; la disposició de les parts de l'obra; la nòmina de les per-

sones que hi intervingueren; els personatges més rellevants; el radi d'acció d'assistència en el període 1958-1972; les representacions de «Els Pastorets de Valls»; i la crítica teatral.

L'autor es pregunta quina estranya raó féu que s'aplegués tanta gent a l'entorn d'aquell espectacle i, alhora, pondera el gran esperit de renovació i de sacrifici per part del dilatat nombre de persones que feren possible aquelles acurades representacions del misteri de Nadal.

F.X.R.

2952. SIFRÉ PÉREZ, FRANCESC: *El sardanisme a Montblanc*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 247-260.

Petita història de la sardana a Montblanc. Es parla dels seus inicis, el 1907; de l'ambient musical, i de les entitats de la dècada dels vint i trenta. Així mateix es fa referència als Aplecs de la Vall, poc després de la guerra (1946-49), a la formació de l'Esbart Dansaire del Casal Montblanquí, a les celebracions del Dia Universal de la Sardana, a la creació del Grup Sardanista del Museu-Arxiu, a les jornades d'Estudis Sardanistes i als Aplecs de sant Josep.

J-M.G.

2953. TODA I SERRA, JOSEP M.: *Pèls i senyals gegantins*. «Lo floc» (Riudoms), 78 (1986), 12-17.

La Segona Trobada de Gegants de Riudoms —11 de maig de 1986— serveix de pretext perquè l'autor faci un seguiment exhaustiu del món geganter riudomenc, a banda d'inserir aquesta realitat local en el context català. Tracta, sobretot, el període de l'actual Colla Gegantera de Riudoms, reorganitzada a partir de la Trobada Internacional de Gegants a Matadepera el 1982, per bé que fa una petita immersió als anys 20 per rastrejar-ne els precedents o els inicis.

J-R.C.

2954. TODA I SERRA, JOSEP M.: *La veu de tres dels últims artesans de la pedra?* «Lo floc» (Riudoms), 71 (1985), 6-8.

Testimoniatge de tres dels darrers professionals del granit, dos de Riudecanyes i un de les Borges del Camp. Tots tres refereixen breument el desenvolupament de la seva feina en relació amb l'elaboració de diverses peces de pedra, siguin llambordes o no.

J-R.C.

2955. VENDRELL ANGUERA, JOAN - MOLAS PADRENY, MANUEL: «*Cognoms i renoms de les cases*» dins *Miscel·lània Sarraïenca*. Ajuntament de Sarraï, Sarraï, 1981, 85-111.

Recull dels renoms de Sarraï amb el corresponent cognom, de l'any 1847 —per ordre alfabètic— i els actuals (1978) —ordenats per carrers—.

J-M.G.

2956. ARXIU ALTES I AGUILÓ: *Les Fassines (Olles d'Aiguardent)*. «La Vila Closa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 2 (1986), 24-25.

Breu crònica de les fassines de Batea i de les famílies locals que elaboraren l'aiguardent antigament.

J.C.LL.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

2957. *Bibliografia [de Francesc Cortiella i Odena]*. «El Brugent» (La Riba), 59 (1988), 9-10.

Relació dels llibres, articles en revistes i comunicacions en congressos i jornades, d'aquest historiador traspasat recentment.

J-M.G.

2958. *Bibliografia de Josep-Joan Piquer i Jover (1911-1985). In memòriam*. Recollida per la seva esposa Carlota Pomés i Coll. Vallbona de les Monges, 1987.

Recull de les recensions de totes les publicacions de l'insigne escriptor Piquer i Jover, dedicat sobretot a la investigació històrica del monestir de Vallbona de les Monges. Pedagóg de formació i home d'una personalitat excepcional. Ens serà útil per a conèixer els temes estudiats a l'àrea de l'Urgell-Segarra.

R.P.

2959. CARRION I CUBELLS, JOAN-JOSEP: *Fons documentals referents a Riudoms servats a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona (1)*. «Lo floc» (Riudoms), 64 (1985), 4-5.

L'autor relaciona la documentació notarial que serveix a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona. Sobretot s'hi conserven protocols, inventaris, testaments i capítols matrimonials. L'època que abraça la relació va des de l'any 1578 fins arribar, amb diverses llacunes, a ben avançat el segle XIX. Aquest article és interessant per quant atança als investigadors locals i comarcals els fons d'aquest arxiu tarragoní.

J-R.C.

2960. CARRION I CUBELLS, JOAN-JOSEP: *Fons documentals referents a Riudoms servats a l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona* (2). «Lo flocc» (Riudoms), 67 (1985), 5.

Conclusió de la relació documental riudomenca existent en aquest arxiu tarragoní. Ara s'hi afegeixen els testaments tancats que, per haver estat trasparats, s'han localitzat més tard.

J-R.C.

2961. CORTIELLA I ODENA, FRANCESC; SANMARTÍ I ROSET, MONTSERRAT: *Actes Municipals 1378-1379 i 1383-1384*. «Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal» (Tarragona), 4 (1985), 148 ps.

La transcripció és introduïda per un estudi històric i un estudi paleogràfic a càrrec dels professors del Departament d'Història Medieval que han coordinat el treball de transcripció dels alumnes d'Història Medieval.

J.C.LL.

2962. CORTIELLA I ODENA, FRANCESC; SANMARTÍ I ROSET, MONTSERRAT: *Actes Municipals 1384-1385 i 1385-1386*. «Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal» (Tarragona), 5 (1986), 194 ps.

La transcripció de les Actes Municipals està introduïda per un comentari històric sobre els assumptes resolts pel Consell i per un comentari codicològic i paleogràfic del text.

J.C.LL.

2963. CORTIELLA I ODENA, FRANCESC; SANMARTÍ I ROSET, MONTSERRAT: *Actes Municipals 1386-1387 i 1387-1388*. «Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal» (Tarragona), 6 (1987), 238 ps.

Acompanya a la transcripció una introducció referent al paper que juga el Consell Municipal en les lluites pel predomini del poder reial o del poder senyorial de l'arquebisbe sobre la ciutat i camp de Tarragona.

J.C.LL.

2964. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Arxiu Històric de Tarragona*. «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya» (Barcelona), 2 (1987), 7-69.

En la Guia de l'Arxiu Històric de Tarragona es descriuen conceptes de la història i legislació sobre Arxius, els sistemes d'ordenació i localització de fons, les sèries i seccions documentals. Un organigrama i una bibliografia exclusiva de notícies sobre l'Arxiu Històric de Tarragona completen la informació sobre el dipòsit documental de la nova seu de l'Arxiu.

F-X.R.

2965. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Archivo Histórico Provincial: Guía Informativa*. «Cuadernos del Archivo Histórico. Serie Técnica» (Tarragona), 1 (1979), 16 pp.

Es fa una enumeració dels fons de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona; és el primer recompte sistemàtic de la documentació ordenada.

F-X.R.

2966. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Colectánea Paleográfica. El Archivo Histórico de Tarragona*. «Colectánea Paleográfica». Barcelona, Departamento de Paleografía y Diplomática, 1 (1986); 2 (1988).

Breu notícia de l'Entitat, i presentació de documents bàsics de la Paleografia Catalano-Aragonesa.

F-X.R.

2967. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Fondos Especiales en los Archivos Históricos Provinciales*. «Anabad» (Madrid), XXXII núm. 1 y 2 (1982), 77-91.

Exposició esquemàtica dels fons d'impresos, textos legals, periòdics i revistes, arxius sonors i col·leccions factícies de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona i de les altres províncies.

F-X.R.

2968. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Fonts d'informació sobre Centcelles*. «Estudis de Constantí» (Constantí), 3 (1987), 81-93.

Es presenta l'estat actual de la qüestió sobre els estudis dels historiadors i els treballs dels arqueòlegs en el Mausoleu de Centcelles, per tal de conèixer les diverses interpretacions quant a l'entitat del monument, des del temps de l'art paleocristià fins avui.

F-X.R.

2969. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Guia del Archivo Histórico Provincial de Tarragona*. «Boletín de Archivos» (Madrid), año III, 9 (1980), 289-299.

Forma part d'una Col·lecció de Guies, a nivell estatal, en la qual es recullen les dades actualitzades del treball tècnic de l'Arxiu Històric Provincial de Tarragona.

F-X.R.

2970. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA; PERIS I SARRADELL, SABÍ: *Actes Municipals 1369 i 1374-1375*. «Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal» (Tarragona), 3 (1984), pp. 219.

Transcripció dd segon llibre d'Actes Municipals; es completa amb un vocabulari medieval i els índex onomàstic i toponímic.

F-X.R.

2971. ICART I LEONILA, JOAQUIM: *Actes i Crides de la Ciutat de Tarragona (Segles XIV-XVII)*. «Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal» (Tarragona), 1 (1982), pp. 191.

Transcripció de manuscrits referents a assumptes administratius del Consolat en els quals es descriuen temes de peraires, teixidors i tintorers, afers de draps, pregons, mortassaf, aigües del Francolí, imposicions de buc, nolit i estatge, ordinacions del territori.

J.C.LL.

2972. MASSÓ I CARBALLIDO, JAUME: *La qüestió del «Reus ibèric» a la historiografia reusenca dels segles XVIII i XIX*. «Penell» (Reus), 1 (1984), 11-22.

Recull, transcripció i comentari dels textos de Titus Livi, Beuter, Pujades, Vilà, Bofarull, Torroja, com també del text del barceloní «Diccionario geográfico universal» del 1833, que fan referència al Reus anterior a la reconquesta. De la lectura crítica, Massó en conclou l'existència d'un poblat ibèric agrícola per la zona on ara hi ha l'església de Sant Pere i el castell que, amb la romanització, hauria donat origen, amb el seu poblament, a la vil·la romana de l'Hort Lluny, al Vilar.

P.A.

2973. PERIS I SARRADELL, SABÍ: *Actes Municipals 1358-1360*. «Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal» (Tarragona), 2 (1983), pp. 205.

Exposa, en la presentació, el sistema emprat per a la transcripció del primer llibre d'Actes Municipals.

J.C.LL.

HISTÒRIA ANTIGA

2974. CAROLA I BARTOLÍ, CARLES: *Iberització a la Ribera d'Ebre*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Comarcal. Miscel·lània», 3 (1986), 9-31.

Aprofundiments de l'estudi que ja s'avançava a la segona part d'un treball anterior (veure «Aproximació a la iberització de la Ribera D'Ebre», vid. B.H.T. XI, núm. 2980) sobre el jaciment ibèric de Sebes, situat dins del terme municipal de Flix. Aquest cop l'autor fa una relació exhaustiva de les peces recollides, una classificació segons la seva naturalesa material i, dins d'aquesta, diverses agrupacions segons el tipus de les peces. Hi ha una representació gràfica i una descripció de tots els objectes, a més a més dels comentaris pertinents i una breu opinió final sobre el jaciment. L'autor apunta el 750 i el 600 a.C. com a dates extremes entre les quals tingué lloc la primera ocupació de l'indret o Sector I; la segona ocupació o Sector II es produiria dins del segle v i comentaments del iv a.C.

P.O.

2975. MASSÓ CARBALLIDO, JAUME: *Com es coïen les àmfores? Les bòbiles romanes del Baix Camp (2)*. «L'om» (Riudoms), 209 (1986), 21.

Explicació del procés de construcció de les bòbiles romanes i de cocció de les diferents peces que s'hi feien. Tot acompanyat d'il·lustracions de les bòbiles dels Antigons (Reus) i de la Buada (Reus).

J-R.C.

2976. MASSÓ, JAUME; MAGRINYA, MANUEL, i RAMON, ESTHER: *Notícia del poblat ibèric de Santa Anna*. «El finestral» (Castellvell del Gamp), 4 (1984), 16-19.

Exhaustiu article de resum bibliogràfic, incloses referències de premsa diària, sobre els coneixements del jaciment ibèric de Castellvell.

P.A.

2977. ROMERO ALARCÓ, VALERIA: *Els forns de ceràmica romans del Baix Camp*. «L'om» (Riudoms), 207 (1986), 18-19.

Descripció de la situació de tres forns de terrissa romans al voltant de la riera de Maspujols: el del mas d'Antoni Corts, el de la partida del Mas de Gomaní i el de la Buada (terme de Reus); tots ells al servei d'uns nuclis de poblament que s'havien establerts en aquest hàbitat favorable.

J-R.C.

2978. ROMERO ALARCÓ, VALERIA: *Els forns de ceràmica romans del Baix Camp*. «L'om» (Riudoms), 211 (1986), 38-39.

Petit assaig interpretatiu sobre els segells i senyals esgrafats que apareixen a les àmfores, suposadament vinateres, originàries dels forns de prop de la riera de Maspujols.

J-R.C.

2979. Sánchez REAL, JOSÉ: *La muralla de Tarragona*. Ajuntament de Tarragona. Tarragona 1986.

D'extraordinàriament útil cal valorar la publicació d'aquest llibre després d'una llarga peregrinació a través de premis, revistes i institucions que no li oferiren l'oportunitat que ara la Corporació Municipal li ha donat.

Útil, oportuna i clarificadora és sens dubte la publicació del llibre, perquè d'un cop es fa justícia a tots aquells investigadors que tot i estar en la línia certa hagueren de callar i aguantar impropis dels seus contemporanis pel simple fet de contradir les teories de l'alemany Schulten. Un d'aquests sacrificats de l'arqueologia tarragonina fou Serra Vilaró que demostrà amb fets contundents, el 1932, que la muralla tarragonina no era llegendàriament ciclòpia ni havia estat feta pels fills de Noé. Era simplement romana i la prova d'això eren els materials i ceràmiques examinats amb motiu de l'enrunament d'un llenç proper a la torre de Sant Magí. Les conclusions dels estudis de Serra Vilaró demostraren que la datació de la muralla és del primer quart del s. II (175 a. de C). A partir de la polèmica sorgida en tot aquest enrenou, l'investigador Sánchez Real endegà, amb l'ajuda de l'aleshores alcalde Enric Olivé Martínez, la investigació científica de la muralla, els estudis de la qual son avui finalment publicats de forma íntegra i apassionadora. L'ajudaren en aquesta tasca Josep Novell i Simón Marcos (Diari de Tarragona I-X-1986) i tots els treballs van ser supervisats per l'arqueòleg N. Lamboglia. D'aquesta manera Sánchez Real aconsegueix de fixar de forma definitiva un estudi molt vàlid sobre la nostra muralla, desmitificant falòrnies d'origens dubtosos i desmentint igualment teories historicistes caduques com les formulades per J. F. Albiñana i A. de Bofarull a la seva «Tarragona monumental» o bé la «Historia de Tarragona

desde...» (1849) de B. Hernández Sanahuja. De tots els investigadors Sánchez Real només valora la tasca encertada de Lluís Pons d'Icart, Emili Morera, Serra Vilaró, Adolf Fick (1933) i com a més recent T. Hauschild tot i mostrar alguna reticència sobre el recull de quatre articles que l'Ajuntament de Tarragona li publica el 1983.

L'estudi és un excel·lent inventari diacrònic sobre el procés d'investigació aplicat a la muralla i en concret el realitzat per l'autor, el 1951, amb aportació documental i gràfica d'extraordinari interès. Un llibre en definitiva que serveix per encetar de nou la polèmica sobre aquest monument tan tarragoní, en especial arran de les restauracions aplicades durant els últims anys i que han estat durament criticades per molts especialistes d'entre els quals cal assenyalar Hug Pracht (Diari de Tarragona 21-IX-86).

F.R.

2980. VIDAL, XAVIER, i GAROLA I BARTOLÍ, CARLES: *Aproximació a la iberització de la Ribera d'Ebre*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Gomarcal. Miscel·lània», 2 (1985), 11-28.

Treball força interessant, que els autors presenten dividit en dues parts. A la primera hom exposa i comenta les fases que travessà la iberització d'aquesta comarca i se sistematitzen els diversos jaciments existents, tot informant-nos de qui ha donat notícia del seu estudi, de les troballes materials que s'hi han fet i de la cronologia que hom pot atorgar-los. A la segona part, dedicada al jaciment de Sebes (Flix), podem trobar un avanç dels estudis que s'estan realitzant sobre els materials recollits; és notable l'acompanyament gràfic del treball.

P.O.

HISTÒRIA ECLESIASTICA

2981. ALTISENT, AGUSTÍ: *De com un monjo erudit volia, el 1472, sojornar a l'ermita de Sant Joan de Montblanc*. «Aplec de Treballs»(Montblanc), 5 (1983), 223-229.

Notícia, transcripció i comentari d'una curiosa anècdota sobre un monjo erudit del Monestir de Poblet, fra Blai Romeu, que demanà anar a l'ermita de Sant Joan de Montblanc per a curar-se. La petició no fou ben vista pels consellers del Monestir, que es queixen dels privilegis amb què comptava.

R.P.

2982. ALTISENT, AGUSTÍ: *Les relíquies de l'altar major d l'església de Poblet*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 165-192.

Amb motiu del desplaçament de l'altar major de l'església del monestir de Poblet, l'any 1965, es trobaren les relíquies antigues de la mesa, embolcallades dins un vas de vidre tapat amb cera, situat en un forat excavat al centre de la columneta central. El medievalista, en una tasca arqueològica i de recerca d'opinions expertes, ha pogut individualitzar cada relíquia. De cadascuna de les vint-i-quatre, ens fa una fitxa tècnica: fotografia, transcripció de les inscripcions identificadores de l'origen que totes portaven, descripció de l'envoltori (tipus de teixit) i contingut, i n'apunta la datació aproximada, a partir de la paleografia.

No s'atura amb aquest treball, sinó que, com a historiador, insinua alguns problemes i veu les relacions geogràfiques existents amb el monestir i l'adquisició dels records dels sants: Borgonya, Itàlia, Bonn i les terres catalanes.

R.P.

2983. ANÒNIM: *Parròquia de Sant Pau. Trenta anys d'història (1956-abril-1986)*. Parròquia de Sant Pau. Butlletí informatiu «Enllaç» (Tarragona), 14 (1986).

Amb motiu de la commemoració dels trenta anys d'història de la parròquia de Sant Pau de Tarragona, aquesta entitat publica un monogràfic ben documentat sobre les seves fites cabdals. Cal recordar que el veritable promotor inicial va ser el cardenal Arce Ochotorena i que la parròquia havia d'anar dedicada a Sant Fructuós. Però el seu successor, el Cardenal De Arriba y Castro, li assignà com a titular l'apòstol Pau, amb la pretensió de convertir el temple en un homònim del de San Paolo Fuori le Mura de Roma.

L'opuscle té unes 58 pàgines la majoria de les quals reflecteixen bona part de les activitats portades a terme per la parròquia al llarg dels seus anys d'història. No obstant cal dir que potser la primera part, donada l'escassa documentació referent al període, resulta un pel desequilibrada respecte a la segona amb profusió de material gràfic i estadístic sobre les obres, actes solemnes, commemoracions i enterrament del cardenal Arriba i Castro a l'àbsis del temple. L'opuscle aporta igualment una valuosa informació sobre les diferents activitats eclesials destinades a infants, adults i joves en general, així com referències al patrimoni, reproducció de documents i plànols i als actes de la celebració del trentenari.

F.R.

2984. BIARNÈS I BIARNÈS, CARMEL: *La implantació de l'Orde del temple a la Ribera d'Ebre (1148-1210)*. Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, 1986, 115 pp.

Edició de l'obra guanyadora del II Premi d'Assaig «Artur Bladé i Desumvila». L'autor exposa la seva visió sobre el paper, fonamental al seu parer, que jugà Ascó dins de l'estratègia conqueridora de Ramon Berenguer IV, i ens assabenta de tot un seguit de donacions i de privilegis que s'atorgaren a la comarca un cop dominada pels catalans, de les adquisicions templares i dels enfrontaments entre els diversos nobles, inclòs el bisbe de Tortosa, a causa de disputes territorials i jurisdiccionals. Biarnés fa un esment específic de les Cartes de poblament concedides per l'Orde del Temple entre 1181 i 1237, i tradueix les dels llocs incorporals a la comanda d'Ascó (Camposines, Vilalba i Gorrapte). Un glossari de termes, les fonts manuscrites i impreses utilitzades i una breu bibliografia completen l'edició.

P.O.

2985. CAPDEVILA, Mn. SANÇ: *El santuari de la Bovera*. Patronal de la Mare de Déu de la Bovera [Col. Guimerà-Bovera-Vallsanta, 1]. Guimerà, 1982. 80 ps.

Reimpresió d'aquest llibre, editat per primera vegada el 1929. Inclou la reproducció dels goigs de l'ermita, una presentació i una cloenda.

J-M.G. 106

2986. CARRIÓN I CUBELLS, JOAN-JOSEP: *Donació d'una relíquia de Sant Antoni de Padua a la vila*. «Lo foc» (Riudoms), 76 (1986), 7.

Notícia del lliurament per part de Josep Pujol, representant de l'Església Metropolitana de Tarragona, d'una relíquia de Sant Antoni de Padua a la vila de Riudoms. L'acte tingué lloc a la Casa del Comú el dia 15 de juliol de 1736.

J-R.C.

2987. CARRIÓN I CUBELLS, JOAN J. : *L 'Església Parròquial el 1578*. «Lo foc» (Riudoms), 86 (1987), 4-5.

Descripció dels hàbits de conducta, pel que feia al culte religiós, d'alguns clergues de la població a les acaballes del segle XVI. Aquesta situació, bastant relaxada, va motivar que l'any esmentat es produís una visita pastoral per tal de solventar-la degudament.

J-R.C.

2988. CROS I CABRÉ, JOSEP: *Protocols religiosos*. «Lo foc» (Riudoms), 67 (1985), 4-5.

Regesta a partir de diverses actes municipals de l'any 1680, de les picabaralles que en aquells moments hi havia a Riudoms entre el rector de la parròquia i els frares del convent de Sant Joan, en les quals fins i tot hi arriba a intervenir l'Arquebisbe de Tarragona, a petició de diversos jurats riudomens.

J-R.C.

2989. ESQUÉ MONTSENY, MANUEL: *La Mare de Déu del Tallat. Breu resum monogràfic d'aquest santuari*. Casals (Temes, 9). Barcelona, 1984. 31 pp.

Reedició d'una breu monografia dedicada al Tallat, santuari inaugurat el 8 de setembre del 1493 pel rei Ferran, el qual l'havia manat construir. L'autor fa un repàs a múltiples aspectes: històrics —centrant-se en la intervenció dels RR.CC. —, llegendaris —tradicció del trasllat de Miró de Granyanella—, i, finalment, devocionals.

R.P.

2990. GROS I PUJOL, M. S. - ORDEIG I MATA, R.: *XI Centenari de la restauració del bisbat de Vic, 886-1986*. «Ausa» (Vic), XII/117 (1986), 149-178.

Catàleg de l'exposició commemorativa. Es ressenyen, d'interès per a Tarragona i comarques:

9. Carta de Cesari, abat de Santa Cecília de Montserrat i pretès arquebisbe de la Tarragonesa, al papa Joan XIII, demanant-li que confirmi la seva autoritat metropolitana. Còpia coetània: ACV, cal. 6, episc. I, núm. 76.

10. Butlla del papa Joan XIII decretant que els drets metropolitans de Tarragona passin a la seu d'Osona i nomenament arquebisbe el bisbe Ató. Reproducció fotogràfica de l'original en paper conservat a l'ACV.

11. Butlla del papa Joan XIII lliurant el pal·li a l'arquebisbe Ató. Còpia del segle XI: ACV, cal. 37.

29. Sagramentari de Ponç de Mubrells, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan de les Abadesses, MEV, MS. 68.

30. Calze, patena i oblata funeraris de sant Bernat Calbó. MEV 10614-10616.

31. Segell de sant Bernat Calbó. ACV, cal. 36.

37. Decret de sant Bernat Calbó per posar remei a la mala administració del monestir de l'Estany. AEV, fons de l'Estany.

57. *Opera* del bisbe Joan Baptista de Cardona, impreses a Tarragona. Col. M.S.G.

58. Constitucions Sinodals del bisbe Pere Jaime [impreses a Tarragona, Typ. Philippi Roberti, Anno, 1591].

59. Espoli del bisbe Francesc Robuster i Sala. ACV, cal. 34 [enterrat a Reus, estudia a Tarragona].

64. Mitra funerària de sant Bernat Calbó, MEV 10612.

78. Crida del bisbe Francesc Veyà i Mola als vigatans demanant-los almoines per a les obres de la catedral. AEV, vol. 1903 [canonge de Tarragona].

79. Autèntica de relíquies de l'altar major de la catedral de Vic consagrat pel bisbe Francesc Veyà i Mola. MEV 10952.

80. Elogi del P. Jaume Villanueva al bisbe Veyà i Mola per la creació de la Biblioteca Episcopal, on diu...

81. Creu de fusta trobada en el cadàver del bisbe Ramon Strauch assassinat a Vallirana. ACV, cal. 9.

82. *Crónica de las solemnidades celebradas con motivo del centenario del sacrificio del limo. Dr. Raymundo Strauch y Vidal, obispo de Vich*, obra impresa a Barcelona. MEV, Hemeroteca.

87. *Catecisme de la Doctrina Cristiana*, imprès per ordre del bisbe Strauch i reimprès per ordre dels seus successors, BEV.

E.S.

2991. PEREA SIMÓN, EUGENI: *Rectorologi de Riudoms*. «Lo foc» (Riudoms), 95 (1987), 5.

Primer avenç de la relació de rectors que ha tingut la parròquia de sant Jaume Apòstol, de Riudoms, des del segle XIII fins a l'actualitat. La llista cobreix un període cronològic prou important, per bé que hi ha diverses llacunes que ben segur s'aniran completant en el futur amb d'altres aportacions.

J-R.C.

2992. PIQUER I JOVER, JOSEP-JOAN: *Les forasteries del cenobi de Vallbona. Extrets de les actes notariales (1173-1762)*. «Ilerda» (Lleida), XLVII (1986), 385-408.

Repertori de les «forasteries» (= possessions que els cenobis tenen fora de la seva localitat), extret de l'*Índex vell* de l'arxiu del cenobi de Vallbona de les Monges. Pel que fa a l'àmbit d'aquesta BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA TARRACONENSE, s'en situen a: Anguera (Sarral), Blancafort, Cabra del Camp, Capçanes, Conesa, Cornudella de Montsant, Fonoll (Passanant), Forès, L'Illa (Montblanc), Montblanc, Montsant, Móra d'Ebre, Ollers (Barberà), Prades, Querol, Ribera (comarca), Rojals (Montblanc), Sarral, Savallà del Comtat, Tamarit (Tarragona), Tivissa, Tortosa, Turlana (Sarral), Vetulà (Passanant).

E.S.

2993. SABATÉ BOSCH, JOSEP M.: *Vora la mar (Notes a l'entorn de l'església de Sant Pere del Serrallo)*. Gràfiques Gabriel Gibert. Col. Pau de les Postals. Núm. 7. Tarragona 1987.

Aportació bàsica per a conèixer la història d'aquest edifici eclesiàstic, des de la seva inauguració amb tota la problemàtica anterior de llicències, plànols i dificultats de seguiment de les obres, fins a la seva perspectiva actual. L'autor aporta una gran documentació de primera mà i reproduceix en abundància aspectes fotogràfics del Serrallo, plànols inicials, pressupostos, manifestacions religioses populars. Es la història de la quotidianitat del viure a l'entorn d'un dels barris més característics de Tarragona.

F.R.

2994. SALCEDA I CASTELLS, JOSEP: *La Mare de Déu del Camí i el seu santuari*. Ajuntament de Cambrils. Cambrils 1987.

Estudi general a manera d'aproximació històrica sobre les circumstàncies d'origen de la imatge, la seva devoció secular a través dels segles, les característiques arquitectòniques del santuari i la seva nova construcció i tot un deversal de dades importantíssimes per a conèixer millor la realitat mariana d'aquest santuari cambrilenc que, segons les afirmacions de determinats historiadors, tenia la seva primitiva situació al peu de la Via Aureliana que passava pel sector d'extramurs de la població.

El treball va obtenir, el 1985, el 2on. accèssit del premi d'Assaig Vila de Cambrils i en ell Josep Salceda ens mostra tot un ampli ventall històric que va des de les primeres constants històriques fins als últims esdeveniments dels nostres dies amb la conseqüent aportació gràfica, mostra de retalls poètics d'autors com mossén Ramon Muntanyola, Ventura Gassol i d'altres de caràcter localista. Igualment cal destacar la investigació que ofereix sobre les aportacions dels Goigs, el clergat, l'Associació i Confraria de la Mare de Déu del Camí, el projecte d'instal·lació de comunitats religioses al santuari i les sortides més destacables que ha realitzat la imatge de la Verge. El pròleg és de l'Arquebisbe emèrit de Tarragona, Josep Pont i Gol.

F.R.

HISTÒRIA LOCAL

2995. AA.DD.: *Alcover. Estat de la qüestió*. Centre d'Estudis Alcoverencs, Alcover, 1987, 171 pp.

Edició d'un cicle de conferències amb què el Centre d'Estudis Alcoverencs va voler celebrar el seu desé aniversari, tot fent balanç de les investigacions realitzades, de manera que el llibre constitueix una actualització, revisió i reflexió autocrítica sobre la Història d'Alcover. L'obra comença amb un pròleg de Joan Cavallé, alhora coordinador del cicle i de l'edició, en què repassa la història de la historiografia local alcoverenca, des de la monografia de Cosme Vidal, per tal de centrar les aportacions posteriors. A continuació, Diego López Bonillo es refereix al *Marc físic alcoverenc i el seu entorn comarcal*, especialment centrat en la formació del relleu i la caracterització del clima, en tot moment fent referència a les conseqüències que cada tret ha tingut en el decurs històric. La Història pròpiament dita s'inicia amb l'aportació de Jaume Massó sobre *El terme d'Alcover a l'antiguitat*, en què fa una exhaustiva enumeració i comentari de la bibliografia existent, amb la conseqüència que es ressegueixen les troballes del poblament prehistòric, les ibèriques de la partida del Degotall i les romanes del Cogoll. A continuació, Francesc Cortiella parla de l'*Alcover Medieval*, d'una manera força crítica amb bona part de la bibliografia existent, amb especials referències a les jurisdiccions, la demografia, l'administració local, la participació del poble a la Comuna del Camp i el paper jugat en la guerra civil del s. xv. Segueix Salvador-J. Rovira qui, a *Alcover a l'edat Moderna*, fa balanç de cadascun dels aspectes ja estudiats, alhora que posa en evidència els temes encara verges i proposa les fonts a investigar. Pere Anguera segueix parlant d'*El segle XIX a Alcover* i ho fa comentant primer les monografies generals, que considera bastant deficientes pel que fa a aquesta centuria, i segueix amb els aspectes concrets que ja han estat motiu d'estudi, tals com la guerra del Francès, l'ensenyament o les desamortitzacions. *Alcover al llarg del segle XX* és l'aportació de Josep M. ROIG, el qual, suplint la manca d'estudis existents, realitza una aportació personal sobretot pel que fa a l'apartat dedicat a la vida política, on ressegueix la incidència local dels principals esdeveniments del segle, des de la Setmana Tràgica fins a les darreres conteses electorals, passant per

les vagues de 1818 o la guerra. L'apartat següent es dedica a *L'aportació d'Alcover a la literatura*, a càrrec de Magí Sunyer, el qual, alhora que constata la manca de treballs sobre literatura popular, pot valorar de manera adequada l'anomenada literatura culta, respecte de la qual constata la sobrevaloració que sovint s'ha donat als autors locals. Daniel Ventura parla després de *L'aportació d'Alcover a les arts plàstiques* i fa una relació ampla d'autors i obres, des del romànic fins a l'actualitat, basant-se per això en la bibliografia ja existent. Per acabar el llibre, Joan Cavallé, a *Deu anys d'investigació*, teoritza sobre la utilitat dels estudis locals i l'aportació que realitzen a la Història general, alhora que assenyalava els, segons el seu criteri, passatges més destacables de la història alcoverenca: el setge d'Alcover per Joan II, l'aportació al Renaixement, el bandolerisme barroc. l'ermita del Remei i la colla d'escriptors modernistes.

J.C.

2996. ALANYÀ I ROIG, JOSEP: *La Carta de Poblament de Batea i l'Algars*. «La Vila Closa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 2 (1986), 19-23.

És transcriu la carta de poblament de Batea i Algars, atorgada pel rei Alfons el Gast per tal de repoblar, cultivar, fixar els termes, recristianitzar la terra i afavorir la vila amb un dels furs de Saragossa que contradiu l'atorgament del fur de Catalunya, a Bernat Granell, el mateix any 1181.

J.C.LL.

2997. ALANYÀ I ROIG, JOSEP: *Medicina i Sanitat a la Vila de Batea I*. «La Vila Closa» Butlletí del «Patronat pro Batea» (Batea), 4 (1987), 43-49.

Introdueix el tema amb unes consideracions sobre els sistemes més antics de curació, i l'estat sanitari de les poblacions, concretament de Batea.

J.C.LL.

2998. ALANYÀ I ROIG, JOSEP: *Medicina i Sanitat en la Vila de Batea II*. «La Vila Closa». Butlletí del «Patronat Pro Batea» (Batea), 6 (1987), 67-76.

Continua la descripció sanitària de Batea i s'incideix, sobretot, en la construcció i les activitats de l'hospital eclesiàstic, tocant a la capella de Sant Roc, sostingut per fundacions de caritat, benefactors i censals. Informa sobre metges, apotecaris, veterinaris, practicants, llevadors i curadors de gràcia.

J.C.LL.

2999. ALANYÀ I ROIG, JOSEP: *Muralles i Portals de la Vila de Batea*. «La Vila Closa». Butlletí del «Patronal Pro Batea» (Batea), 1 (1986), 8-11.

Notícia cronològica de les muralles i torres de Batea, entre els segles XIII-XVIII, a l'època en què la vila, alliberada de la dominació musulmana, era un bastió important a la frontera entre el Regne d'Aragó i el Priorat de Catalunya.

J.C.LL.

3000. ALBÍN, FRANCESC: *Sant Francesc, un desconegut a Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 36 (1984), 18-24.

Breu esbós històric de l'església de Sant Francesc, de Montblanc, i el seu procés de restauració, comentat pel mateix arquitecte que el féu.

J-M.G.

3001. ANQUERA, PERE: *La construcció del ferrocarril Reus-Montblanc-Lleida*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 2 (1980), 69-88.

El prolífic historiador reusenc, en aquesta ocasió presenta el projecte i execució del tram ferroviari entre les actuals capitals del Baix Camp i la Conca de Barberà, la segona meitat del segle XIX. Les obres s'inauguraren a Reus el 1858, però no fou fins el 1863 que el tren arriba a Montblanc. L'autor parla de la polèmica encetada pels tarragonins i els vallencs sobre la ruta acordada.

J-M.G.

3002. ANÒNIM: *Vint-i-cinc anys del Club Excursionista Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 24 (1983), 22-24 i 30-31.

Visió retrospectiva dels orígens i activitats del Club Excursionista de la vila. Parla de les acampades i de les marxes de regularitat. Per acabar, hi ha uns mots dels tres presidents que ha tingut l'entitat: Sebastià Tous, Ramon Pons i Josep M. Franch.

J-M.G.

3003. ARROYO, SALVADOR: *L'escorxador del Vendrell, la primera gran obra pública que també compleix els 100 anys*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 277 (1987), 4.

Notes sobre l'escorxador de la vila vendrellenca i diverses obres públiques com l'hospital, el col·legi de primera ensenyança o renllunament públic, entre altres, que es portaren a terme durant la dècada dels anys vuitanta del segle passat.

J.S.

3004. ARROYO, SALVADOR: *El pont de França, el segon pas per salvar l'obstacle de la riera de la Bisbal*. «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 262 (1987), 34.

Notes sobre la història d'aquest pont, construït fa cent anys, i sobre la construcció i antiguitat dels altres ponts de la vila del Vendrell.

J.S.

3005. BADIA I BATALLA, FRANCESC: *Apunts per a una història de la ràdio a Montblanc*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 6 (1984), 199-219.

Acurada aportació de l'arribada, implantació, evolució i divulgació de la ràdio a Montblanc; comença per l'invent i acaba per les emissions des de la vila. Es basa, sobretot, en les revistes locals i en el testimoniatge directe. Podem qualificar-lo de treball d'hemeroteca. Amb un estil planer, amb profusió de dates i noms, i amb il·lustracions, l'article avança en el temps, del 1923 al 1982, amb la «Veu jove de la Conca».

R.P.

3006. BARAUT, CEBRIÀ: *Els documents, dels anys 1076-1092, de l'Arxiu capitular de la Seu d'Urgell*. «Urgellia» (La Seu d'Urgell), VII (1984-1985-1987), 7-218.

Transcripció del document que se serva a l'Arxiu Capítular d'Urgell. Còpia del s. XIII, LDEU, I, f. 25v., doc. 33.-Ed. MH, ap. 300, cois. 179-180. 29 agost 1087 (1086).

Ermengol IV, comte d'Urgell, i la seva muller Adelaida donen a Santa Maria de la Seu els castells de Forès i Barberà, dels quals assenyalen els límits. Li concedeixen també «tres pagenses», amb les seves cases, terres i censos al castell de Gavasa (...). Tots aquests castells amb llurs termes, (...), com les terres que puguin ser reconquerides fins a Montsó, son atribuïdes al bisbat d'Urgell i posades sota la jurisdicció del bisbe Bernat i dels seus successors.

E.S.

3007. BARBARÀ CAMAFORT, ANDREU: *Un regidor de 1934*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 38 (1987), 7-10.

Mitjançant una entrevista a Josep Mª Jové i Ribés, es repassen diversos fets de l'Alcover contemporani, tals com la instal·lació del telèfon, el moviment associatiu, la vaga del 1918, els fets d'octubre de 1934, la guerra civil, etc.

J.C.

3008. BARROT I CIVIT, PERE-GUAL I VILA, VALENTÍ: *Per a la història de Rocafort: la portada d'aigua*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 5 (1983), 257-275.

Recull de notícies escrites i orals sobre la portada de l'aigua a Rocafort de Queralt.

Els autors duen a terme un recorregut planer per la història dels intents d'aconseguir que el líquid arribés al poble i per les reformes posteriors a l'assoliment de la fita —trajectòria secular, gairebé—.

Sabem, així, que el 1890 començaren les obres i que un any després l'aigua ja brollava d'una font pública i també en alguns horts. L'esforç havia estat ingent, tant en l'ordre econòmic —els veïns hagueren de pagar 50 duros per casa— com en l'àmbit laboral —pèrdues de la guia, necessitat de major enfondiment del rec...—.

No fou fins l'any 1924 que l'Ajuntament adquirí els drets de l'aigua, per un valor de 2.000 ptes.

L'any 1958 es construí un dipòsit, obra que suposà la fi dels problemes d'abastament. La tasca fou costejada pels 216 caps de família rocafortins, els quals eixugaren un pressupost proper a les 400.000 ptes.

Poc temps més tard (1968), i ateses les minves de cabal a la mina de l'Erassa —subministradora del líquid— no solucionades per reformes parcials (1965), hom cerca, amb èxit, l'aprofitament de les aigües d'una propera al poble —dita «de Baix»—.

Treball ben documentat; amb plànols, detalls dels pressupostos i nòmina dels caps de casa. En definitiva, una bona base per a celebrar el Centenari de l'arribada de l'aigua a les llars rocafortines.

R.P.

3009. BOFARULL MALAPEIRA, ROBERT: *Breu història de La Canonja*. «Estimul. Diari de La Canonja» (La Canonja) 95 (1987), 7-8.

Dóna una data errònia sobre el moment d'incorporació del terme de La Pineda al de Masricart. S'ha comprovat documentalment que La Pineda fou agregada als municipis de Tarragona, Vila-seca i Masricart l'any 1837, mai l'any 1833, com pretén l'autor. (Vegeu aquesta BIBLIOGRAFIA HISTÒRICA TARRACONENSE, vol. IX, 1986, núm. 2194.)

E.S.

3010. BORRELL, JOANA (dibuixos), i SÁEZ, JOSEP M^a (textos): *Miravet entre la llegenda i la història*. Ajuntament de Miravet, 1987.

Més que un llibre, en realitat ens trobem davant d'una carpeta integrada per 20 làmines independents i un pròleg. Cada làmina consta d'un dibuix fet amb la tècnica de «punta seca» i d'un breu text al·lusiu. El conjunt forma un breu i amè recorregut per la història, les llegendes, la vida i els afanys d'el poblé. Resulta fàcil de llegir i agradable de veure.

P.O.

3011. Bou i SIMÓ, JORDI M.: *L'ermita de la Santíssima Trinitat*. Parròquia de l'Espluga de Francolí, L'Espluga de Francolí, 1979. 254 ps.

Tot i la forta devoció popular, el coneixement històric de les nostres ermites és escàs. En el segle XVIII Narcís Gamos, i Francesc Blasi Vallespinosa en el nostre segle, ens donaren una visió general, però malauradament poc s'ha avançat en aquest terreny.

El monjo populetà, fill de l'Espluga de Francolí, ens presenta un intent de recull documental de totes les notícies referents a l'ermita de la Santíssima Trinitat, advocació no gaire corrent a Catalunya. A través dels arxius municipal i parròquial ofereix dades extretes de visites pastorals, de llibres de comptes, de beneficis, aniversaris, etc., des dels orígens, a l'Edat Mitjana, fins als nostres dies. Hi adjunta una relació de processons, ermitans, rectors, i una completíssima reproducció de goigs de l'ermita, dedica una part important del llibre a la història dels últims cent anys. Al final, hi trobem una reproducció d'escrits literaris i llegendes referits a l'ermita. També compren uns apunts geobotànics d'Albert Palacín sobre la zona.

J-M.G.

3012. BUIGUES VILLAR, JOAN CARLES: *El bienni progressista a Tarragona (1854-1856)*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona, 1987.

El treball omple un buit considerable dins la història de Tarragona, especialment pel que fa al coneixement del procés de la revolució burgesa. Síntesi valorativa dels aspectes econòmics, la societat i la població de Tarragona a mitjan s. XIX. Ens parla també de la Revolució de 1854 a Tarragona, la formació de la Junta de Govern, les perspectives organitzatives del nou Règim amb el desenvolupament d'obres públiques i comunicacions fins a desembocar en la crisi del bienni progressista amb els consegüents conflictes, contradiccions polítiques i l'ensulsiada de la Milícia Nacional.

F.R.

3013. CABRÉ I MONTSERRAT, DOLORS: *Riba-roja d'Ebre*. Llibrena Adserà. Tarragona, 1985.

Aquest estudi i anàlisi de la població de Riba-roja d'Ebre, ha suposat set anys de treball de recerca als arxius per tal d'actualitzar una primera edició sortida l'any 1974. Ara amb l'ajuda de moltes persones que han aportat la seva col·laboració de coneixença professional, Dolors Cabré ha bastit un llibre molt valuós de cara a conèixer més pregonament la realitat intrínseca d'aquelles terres, la seva gent i el seu tarannà. Són tot plegat unes 280 pàgines reblertes d'informació, notes erudites, il·lustracions i gràfics.

El llibre s'estructura al llarg d'onze capítols amb dos apèndix finals: un de notes i l'altre de bibliografia. L'autora enceta l'estudi amb una visió general de la Ribera d'Ebre, situa el terme de Riba-roja i analitza els seus límits, extensió i problemàtica de veïnatge. Tot seguit entra de ple dins el terme municipal amb l'anàlisi de la geologia, meteorologia, vegetació, fauna, partides de terra, toponímia, tipus de conreus, contractes d'arrendaments, ramaderia, caça, pesca i finalment alguns exemples del refranyer agrícola, propis del lloc. Segueix després amb l'estudi del poble en si, la seva descripció general, el castell, situació de les cases i els carrers, poblament i esdeveniments històrics destacables. Posteriorment dedica tres capítols a l'anàlisi detallada dels habitants, amb aportacions interessants sobre tipus de treballs, problemàtica econòmica, problemes socials, per passar després a descriure els seus costums i festes. Aquest capítol dels costums és possiblement el més interessant del llibre ja que ens acosta a la realitat antropològica d'una gent que viu les seves tradicions de forma no irrenunciable. Important és també l'estudi que fa de la llengua i la influència soferta pels diferents estrats ibero-romans, aràbigs i mossàrabs fins arribar a constituir el seu propi vocabulari i la parla actual. I lligat amb l'anterior capítol dedica finalment unes pàgines a l'estudi de l'onomàstica del terme.

F.R.

3014. CANTÓ ESPINACH, RAMON: *La via fèrria al nostre terme*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 2 (1980), 89-91.

Transcripció d'un capítol de la història inèdita d'aquest montblanquí (1844-1907), sobre l'arribada del ferrocarril a Montblanc i la descripció del trajecte que passa pel terme.

J-M.G.

3015. CAPDEVILA MIQUEL, TOMAS: *Sarreal. Notes històriques de la vila*. Ajuntament de Sarral. Barcelona, 1985.

Reedició facsímil del llibre imprés a Valls l'any 1934. Malgrat els cinquanta anys transcorreguts, poc s'ha avançat en el coneixement de la història de Sarral. Un factor a considerar és la destrucció gairebé total dels arxius municipal, parròquial i part del notarial.

J-M.G.

3016. CARRERAS TARRAGÓ, JOSEP M.: «Episodis de la Guerra a Santa Coloma de Queralt» dins *La Guerra civil a Tarragona*. «Diari de Tarragona» (Tarragona), 1986; 81-87.

Divulgació de dos fets de la guerra civil a la vila comtal. Primerament relata el ressó periodístic que tingué una suposada matanza per part de les tropes italianes sobre la població civil. En segon lloc exposa el procés i condemna de cinc colomins (Eduard Brufau, Joaquim Brufau, Josep Carreras, Salvador Palau i Daniel Vallbona) a la pena de mort, commutada per la cadena perpetua.

J-M.G.

3017. [CARRERAS VIVES,] J.: *Una aportació al coneixement de l'ermita de Sant Joan*. «Espitllera» (Montblanc), 31 (1984), 30-31.

Comentari de l'opuscle d'Antoni Palau i Dulcet, *La vespra de Sant Joan a Montblanc* (1927).

J-M.G.

3018. CARRION I CUBELLS, J.J.: *La Casa de la Vila: els dirigents de la vida municipal, 1936-39*. «Lo foc» (Riudoms), 80 (1986), 8-10.

Visió ràpida de les persones que en aquest període ocuparen càrrecs de responsabilitat al Consistori riudomenc. Hi fa constar els moments de ruptura i de canvi en les instàncies de poder municipal.

J-R.C.

3019. CARRION I CUBELLS, JOAN J.: *Riudoms 1936-38: Notes a l'entorn de la vida quotidiana*. «Lo Hoc (Riudoms)», 80 (1986), 4-6.

Descripció de les activitats dels primers dies posteriors a l'aixecament del 18 de juliol del 1936: primers béns incautats, canvi de denominació de carrers de la població, control dels queviures, primers fets violents, refugiats, control aeri, popularització de la cultura, entre d'altres aspectes.

J-R.C.

3020. CAVALLÉ I BUSQUETS, JOAN: *Algunes dades històriques sobre la fira d'Alcover*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 36 (1987) 6-7.

Síntesi històrica de la fira d'Alcover, des de la concessió feta per Alfons V fins a la seva instauració definitiva el dia de la Maredeu del Remei l'any 1865, i les vicissituds de 1868.

F-X.R.

3021. CONSELL DE REDACCIÓ: *Les víctimes de la guerra*. «Lo foc» (Riudoms), 80 (1986) 34-35.

Llista provisional de 65 víctimes que va causar, directament o indirecta, la conflagració del 1936 al 39. Per primera vegada consten en una mateixa relació els morts de la localitat, d'ambdós sectors ideològics que s'enfrontaren.

J-R.C.

3022. COT I MIRÓ, ARTUR: *La Algama fuera de Móra*. «Tres Comarques». Portaveu de les comarques de la Terra Alta, Ribera d'Ebre i Priorat (Tarragona), 2 (1979), 7.

Alguns jueus foren, a Móra d'Ebre des del segle XII, molt adinerats com Jafias Maymó, el qual feu un préstec al rei Jaume I el 1275. Del fossar jueu, se'n conserva una làpida.

J.C.LL.

3023. COT I MIRÓ, ARTUR: *Baronía d'Entença*. «La Veu de Flix» (Flix), 59 (1984), 17.

Aclariments sobre el prestigi dels barons d'Entença en el àmbit de la Terra Alta, Baix Priorat i Ribera d'Ebre, successors de la Baronía de Castellvell.

J.C.LL.

3024. COT I MIRÓ, ARTUR: *Breu recull de notes històriques de Ginestar*. Festa major. Ginestar, 1982.

Descripció històrica d'un poble de la Ribera d'Ebre, antic des dels íbers romanitzats, poblat per cristians vells; lloc d'estades reials, decorat artísticament per l'art barroc.

J.C.LL.

3025. COT I MIRÓ, ARTUR: *Del Castillo de Móra de Ebro (I). El Príncipe Màrtir y el Clamor de los Moriscos*. «Diario Español» (Tarragona), 9 juny 1971.

L'explicació de la gesta de Mir Geribert, príncep d'Olèrdola, en la lluita contra els moros l'any 1060. Ressalta la importància del Castell Medieval de Móra d'Ebre.

J.C.LL.

3026. COT I MIRÓ, ARTUR: *Del Castillo de Móra de Ebro (II). Doña Galbor, la Desconocida, mujer fuerte*. «Diario Español» (Tarragona), 10 juny 1971.

El Castell de Móra durant el segle XIII fou el centre de les lluites entre els Templers, els Moncada i els Entença.

J.C.LL.

3027. COT I MIRÓ, ARTUR: *Del Castillo de Móra de Ebro (III). La Magnificencia de los Cardona*. «Diario Español» (Tarragona), 11 juny 1971.

Els comtes de Prades des del segle XIV i els Ducs de Cardona el XV, XVI i XVII, protagonitzaren fets històrics al Castell de Móra d'Ebre.

J.C.LL.

3028. COT I MIRÓ, ARTUR: *El comerç morenc a la primera meitat del segle XIV*. Programa de Festa Major. Móra d'Ebre, 1978.

Es demostra que l'esperit comercial de Móra d'Ebre s'inicia en temps d'Alfons III el Benigne, el qual concedí dos privilegis sobre la celebració d'una fira el més de maig i mercat cada dimecres.

J.C.LL.

3029. COT I MIRÓ, ARTUR: *Las Ermitas de Móra (I). San Jerónimo y Santa Madrona*. «Diario Español» (Tarragona), 14 gener 1971.

Notícia de dues ermites situades al punt geogràfic de la Pícosa, d'origen medieval, la de Sant Jeronim, i del segle XVII, la de Santa Madrona.

J.C.LL.

3030. COT I MIRÓ, ARTUR: *Las Ermitas de Móra (II). Santa Magdalena, la Vieja y la Nueva*. «Diario Español» (Tarragona), 15 gener 1971.

Les dues Ermites, La Vella i la Nova, sota una mateixa advocació, estan construïdes en llocs diferents i daten, respectivament, dels segles XII o XIII i del XVIII.

J.C.LL.

3031. COT I MIRÓ, ARTUR: *De les Nostres Rodalies. Camposines en la Història*. «Ribera d'Ebre. Centre d'Estudis Comarcals» (Flix), 3 (1986), 36-42.

Aspectes històrics i religiosos del lloc de Camposines, pel que fa a les vicissituds de poblament i prosperitat; a la destrucció per les guerres i el bandolerisme i l'interès de l'ermita de Sant Bartomeu.

J.C.LL.

3032. COT I MIRÓ, ARTUR: *Història. Entorn a la Guerra de Successió. Creació d'un censal amb violència a Garcia (any 1709)*. «La Foix. Crup Cultural de Garcia» (Falset), 17 (1987), 9.

Ens mostra un exemple concret de les represàlies que els partidaris dels Austria o dels Borbons s'infligiren mútuament.

J.C.LL.

3033. COT I MIRÓ, ARTUR: *Història. Garcia al Segle XIX (1)*. «La Foix. Crup Cultural de Garcia» (Falset), 19 (1987), 8.

Garcia, als diccionaris geogràfics del segle XIX, era considerada rica en mineria, pel fet de tenir annexat el terme del Molar, vila independitzada a meitat del mateix segle XIX.

J.C.LL.

3034. COT I MIRÓ, ARTUR: *Història. Garcia en la Guerra del Roselló*. «La Foix. Grup Cultural de Garcia» (Falset), 21 (1987), 7.

Transcripció del document que gravà el municipi de Garcia en un cens per tal de poder enviar soldats a la Guerra del Roselló.

J.C.LL.

3035. COT I MIRÓ, ARTUR: *Història. Intromissió senyorial en l'administració municipal de Garcia (1726)*. «La Foix. Grup Cultural de Garcia» (Falset), 22 (1987), 9.

Document sobre interferències econòmiques per part del governador de la Baronia d'Entença, en el nou sistema municipal i en les competències dels regidors de Garcia.

J.C.LL.

3036. COT I MIRÓ, ARTUR: *Historia. Oposició de Garcia a un tribut reial: l'obra del port de Tarragona*. «La Foix. Grup Cultural de Garcia» (Falset), 23 (1988), 9.

Document del 1777 que exposa la negativa del municipi de Garcia a pagar impostos per a la reestructuració del Port de Tarragona.

J.C.LL.

3037. COT I MIRÓ, ARTUR: *Història de Garcia al segle XIX(2)*. «La Foix. Grup Cultural de Garcia» (Falset), 20 (1987), 9.

S'informa novament sobre Garcia, d'acord amb les dades donades per Pasqual Madoz en el Diccionari Geogràfic.

J.C.LL.

3038. COT I MIRÓ, ARTUR: *La Notaria de Garcia en la segona meitat del segle XVIII*. «La Foix. Grup Cultural de Garcia» (Falset), 16 (1986), 7.

Documents i notícia d'un plet entre els notaris Pau Ferrer i Joaquim Pinjol, notari de Garcia.

J.C.LL.

3039. CROS I CABRÉ, JOSEP: *Conflütes ramaders*. «Lo foc» (Riudoms), 79 (1986), 4.

La invasió d'uns quants porcs, pertanyents a un tal Batlle, d'unes terres alienes provoca una sèrie de raons la primavera del 1681.

J-R.C.

3040. CROS I CABRÉ, JOSEP: *Notes de 1681*. «Lo foc» (Riudoms), 74 (1986), 7.

Recull de diversos aspectes fragmentaris relacionals amb el funcionament del Consell Municipal, sobretot de l'administració econòmica, a partir de les actes municipals.

J-R.C.

3041. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Incidència de la Supressió d'uns privilegis ciutadans en la Setmana Santa de l'any 1753*. «Setmana Santa» (Tarragona), (1985).

Exposa un cas concret de problemes en el suport econòmic de la Setmana Santa del 1753, per la supressió dels privilegis que tenia la ciutat de Tarragona.

F-X.R.

3042. CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA: *Notícies dels jueus de Santa Coloma en un Manual Notarial. Anys 1289-1290*. «Recull». Estació de Recerca Documental i Bibliogràfica «Margalló del Balcó» (Tarragona), 4 (1986), 7-36.

En un sol Manual Notarial de Santa Coloma de Queralt, anys 1289-1290, es pot descobrir un model de vida de la comunitat jueva, en les seves relacions amb els Senyors de Queralt, amb els altres jueus, amb les comarques properes i pel que fa a les associacions entre ells i les activitats comercials, bancàries i administratives, dintre la societat colomina.

F-X.R.

3043. DIRECCIÓ GENERAL DEL PATRIMONI ARTÍSTIC: *Restauració de l'església de Sant Francesc*. Generalitat de Catalunya. Barcelona 1984, 4 ps.

Fullet on es resumeix la història i restauració de l'església del que fou Convent de sant Francesc de Montblanc.

J-M.G.

3044. [EQUIP DE REDACCIÓ]: *Mirant enrera...* «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 100 (1987), 40-49.

Exposició cronològica dels fets més rellevants que han succeït a la vila de Santa Coloma de Queralt des de la creació de la revista *La Segarra*, 1979, fins al 1986.

J-M.G.

3045. ESPELT ROSELLÓ, JAUME: *El Grup d'Investigacions Espeleològiques de Montblanc. L'espeleologia ben entesa.* «Espitllera» (Montblanc), 24 (1983), 28-29.

Petita història d'aquest grup depenent del Centre Excursionista de Montblanc, actiu des del 1965 fins al 1974.

J-M.G.

3046. FELIP SÁNCHEZ, JAUME: *Gènesi urbanística montblanquina.* «Espitllera» (Montblanc), 70 (1987), 34-36.

Seguiment de la toponímia dels carrers propers a l'església de Santa Maria i alguns dels edificis més significatius (s. xv-xviii): l'abadia, la cort del Deganat i arxiu de la Comunitat de preveres, l'estudi, el forn de Santa María, les escrivanies, el forn nou, la placeta dels canters... Les fonts són els capbreus conseruats a l'Arxiu Parroquial.

J-M.G.

3047. FELIP, JAUME - GRAU, JOSEP M.: *La Vegueria de Montblanc.* «Espitllera» (Montblanc), 62 (1987), 41-42.

Introducció al sentit i límits de la Vegueria de Montblanc. Hi acompanya una petita llista de veguers, i el jurament del 1681 davant el degà.

R.P.

3048. FERRÉ I MIRÓ, SALVADOR: *De l'Ermida de Santa Cristina a la Bisbal del Penedès.* «El Tres de Vuit» (Vilafranca del Penedès-El Vendrell), 278 (1987), 23.

Notes diverses del que es coneix sobre l'origen d'aquesta construcció segons diversos documents, com també les diverses variacions en l'evolució arquitectònica del conjunt i la torre de guaita; així mateix, dona notícia de la realització d'uns plànols de les construccions existents actualment en aquest indret.

J.S.

3049. FORTUNY, X.: *Temps era temps*. «L'om» (Riudoms), 226 (1987), 14-15.

Titular massa gastat perquè l'autor faci diversos comentaris a l'entorn de tres interessants fotografies del mercat de verdures de Riudoms, situat a la plaça del Castell, avui plaça de l'Església, inaugurat l'any 1930.

J-R.C.

3050. FUGUET SANS, JOAN: *L'Ermita de Santa Anna de Montornès*. «Llum» (Barberà de la Conca), 50 (1987), 21-28.

Reproducció de l'article que, sota el mateix nom, l'autor publica el setembre del 1986 a la revista montblanquina «Espitllera» (vegeu fitxa núm. 2539, vol. X).

J-M.G.

3051. FUGUET SANS, JOAN: *Josep Martínez Lozano, pintor de Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 17 (1983), 47-51.

Records de les vivències de l'autor amb el pintor i les relacions d'aquest amb Montblanc (1955-57). L'obra més important que hi ha deixat són els quadres de la sala-cafè del Casal Montblanquí.

J-M.G.

3052. FUSTÉ I GAVALDÀ, ANTONI: *Avatars del 1925*. «Sis Focs» (La Masó), 16 (1985), 9.

Breu comentari sobre la societat de la Masó als volts del 1925.

A.S.

3053. GRAU I MONTSERRAT, MANUEL: *Vendes de Seients de la Sinagoga de Tortosa. Els Protagonistes (S. XIV)*. «Quaderns d'Història Tarraconense» (Tarragona), 5 (1985), 5-23.

D'una bibliografia bàsica de temes jueus, i dels protocols de Tortosa de l'Arxiu Històric de Tarragona, s'extreuen conclusions i notícies sobre els entroncaments familiars dels jueus que van tenir seients a la Sinagoga de Tortosa: Vital Eliatzer, adelantat de l'aljama tortosina el 1386, sogre del metge Jucef

Saltell Cabrit, vingut a Tortosa des de Barcelona, l'any 1382; Vital Açac, que vengué un seient l'any 1383; Fresca, vídua de Salomó Amial que el vengué a Ishaq Albalà el 1384 i Caravita Barbat, que el va vendré a Bonjuha de Belcaire, el 1386.

J.C.

- 3054 GRAU PUJOL, JOSEP M.: *El cas d'un ermità de Paret Delgada al segle XVIII*. «El Pont-Alt» (La Selva del Camp), 34 (1986), 14-15.

Exposició sobre les pretensions d'un regidor de l'Ajuntament de la Selva del Camp el 1777 per destituir l'ermita de Paret-Delgada, Joan Baiget, i fer-se seu el càrrec. Interessant per a conèixer el procés de nomenament dels ermitans i les condicions que s'exigien.

R.R.

3055. GRAU PUJOL, JOSEP M.: *La provisió d'ermità als Sants Metges el 1797*. «El Baluard» (Sarral), 28 (1987), 12-15.

Comentari del procés d'elecció de l'ermita de Sarral a finals del segle XVIII; explica un petit enfrontament de l'Ajuntament de la vila amb l'Arquebisbe de Tarragona, detalla els deures i obligacions, com també l'inventari d'objectes de l'ermita.

R.R.

3056. GRAU PUJOL, J.M.T. - PUIG TÀRRECH, R.: *L'escassetat d'aigua a Sarral i rodalies al segle XVIII*. «El Baluard» (Sarral), 31 (1988), 30-31.

Anàlisi de les declaracions que el 1749 feren els regidors de Sarral al Reial Patrimoni sobre els drets de la vila, i l'aprofitament de l'aigua per regar. També es parla de la insuficiència d'aquest líquid a Montbrió de la Marca, Rocafort de Queralt, Blancafort, Les Piles, Vallespinosa i Barberà.

F-X.R.

3057. GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - PUIG TÀRRECH, ROSER: *Un establiment emfitèutic del capítol de Tortosa a Segura (1786)*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 103 (1988), 15.

Notícia dels problemes que, l'últim quart del segle XVIII, té Isidre Vallbona, pagès de Segura (terme agregat avui dia a Savallà del Comtat), per a aconseguir una nova concessió emfitèutica de terres per part del Capítol de Tortosa, després d'haver-ne perdut la documentació. Interessant per a comprovar els lligams i les relacions entre el senyor jurisdiccional i els pagesos del seu domini.

F-X.R.

3058. GRAU PUJOL, J.M.T. - PUIG TÀRRECH, R.: *Establiments reials a la Selva del Camp (1769-1830)*. «El Pont-Alt» (La Selva del Camp), 38 (1987), 13-14.

Referències als establiments que el Reial Patrimoni concedí, des de l'últim quart del segle XVIII fins al primer terç del XIX, a la vila de la Selva del Camp respecte al dret de posar hostals (1772), a l'aprofitament de l'aigua per regar (1806-1816) o per fer brandar un molí fariner (1807), i la facultat per instal·lar o continuar tenint premses d'oli (1819, 1825, 1826).

S-J.R.

3059. GUAL VILA, VALENTÍ: *Primeres Notícies cadastrals de Rocafort de Queralt (1716-1719)*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 143-167.

Buidat i anàlisi del primer cadastre que es realitza a Rocafort de Queralt. Dins l'urbanisme, comenta la situació, els propietaris, les dependències, la valoració i la càrrega tributària de les cases. Continua amb els horts (únicament s'en declaren tres!), els corrals, les eres i pallisses.

La part més interessant és la rústica: l'extensió del terme és d'uns 758 jornals, amb el conreu predominant dels cereals (44,6%), segueix la vinya (16,7%), l'erm i la garriga (38%). S'analitzen les partides, la propietat, la parcel·lació i els rendiments. Finalment hi ha la contribució personal i el bestiar.

J-M.G.

3060. CUAL I VILA, VALENTÍ: *Terra i guerra. Rocafort de Queralt a l'Edat Moderna*. Rafael Dalmau, editor. Barcelona 1987. 159 pgs.

Al pròleg, Jaume Dantí i Riu, professor de la Universitat de Barcelona, defineix l'autor com a «perfecte coneixedor de la realitat que l'envolta». Ressalta la manca i la dispersió de les fonts que el jove estudiós ha hagut de patir.

Valentí Gual aporta una sèrie d'hipòtesis més que no pas conclusions, tot i que s'atansa el més possible al món rural i a la vida de la localitat de la Conca de Barberà.

Ho fa, sobretot, a través de la documentació notarial del període 1634 a 1737, conservada a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona. Després d'una introducció al marc geogràfic de la comarca i de Rocafort de Queralt, Gual dóna pas al tema de l'economia i de la societat. Analitza les característiques principals de les compra-vendes de terres, de cases i de corrals. Fa una relació de les partides del terme, els carrers de la població, els compradors i venedors més destacats —eina per a intuir l'endeutament pagès—, l'extensió i el valor dels conreus, els motius de la venda —al XVIII, el Cadastre— i estableix les diferències entre la venda perpètua i la venda a carta de gràcia. Toca el règim de contractació agrària —l'arrendament, l'emfiteusi i la parceria— i n'avalua la durada, els pactes i els sistemes de pagament. No deixa d'ullar els inventaris post-mortem, els testament i els capítols matrimonials —generadors, els darrers, d'una cadena de deutes—. A més, contempla l'ensenyament i l'estat de salut dels habitants de la població.

Apartat especialment interessant és el dedicat a l'etapa coincident amb la Guerra dels Segadors i la de Successió. Ens parla del pas de la tropa, de les lleves forgoses i la conflictitat social. Copsa el relleu de «la revolta del safra» —1686, any de capbreu i de plaga de llagosta—, ultra els empresonaments de pagesos i algú fet de bandidatge.

Notes sobre rendiments, sous i jornals acaben d'arrodonir el capítol, en el qual analitza el món creditici: els censals.

A més, l'autor treballa llibres de vàlues —precedents del Cadastre—, capbreus, on constata la vigència del règim feudal i l'organització del municipi rocafortí —sistemes d'elecció de càrrecs i legislació—.

Trobem, també, curioses notes a l'entorn del paper dels capellans i dels barons rocafortins: com a prestamistes i com a «controladors», a voltes excessius, de la comunitat pagesa.

A l'apèndix: censal, inventari del castell (l'any 1640) —on comprovem la distribució de les cambres i la sèrie de llibres a l'abast del baró—, conflictes amb la tropa (1647) i pas de l'exèrcit (1711), detall del primer capbreu i un document sobre la família baronial —l'exili pobletà durant la Guerra de Successió—.

J-M.G.

3061. HERAS CABALLERO, PEDRO ANTONIO; MAS ARRONDO, CARLOS: *Riudoms a la segona meitat del segle XIX: Teodor Cavallé i la crisi de la fil·loxera*. «Lo floc» (Riudoms), 89 (1987), 8-12.

Descripció, a grans trets, de la situació econòmica de la vila la segona meitat del segle passat. Seguidament es fa un comentari de dos opuscles signats per Teodor Cavallé («Viticultores: Oíd» i «Viticultores: Adelante»), ambdós relacionats amb la crisi vitícola causada per l'aparició del flagell de la fil·loxera, a les acaballes de segle.

J-R.C.

3062. JÀVEGA, JOSEP M.: *Les Torres no en son trenta-quatre*. «Espitllera» (Montblanc), 6 (1982), 26.

L'autor rebutja la idea que les torres de la muralla medieval de Montblanc hagin estat trenta-quatre. Ell en compta actualment vint-i-cinc. Hem de dir però que avui dia és difícil en alguns llocs seguir les traces dels murs, a causa de les destruccions de la Guerra dels Segadors i de les edificacions modernes.

J-M.G.

3063. LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA: *Sant Marçal de Montblanc, un projecte d'Hospital no culminat*. «Espitllera» (Montblanc), 4 (1982), 16-18.

Comentari del testament de Jaume Marçal del 1339 i de la fundació per part seva d'un hospital a Montblanc.

J-M.G.

3064. MARISTANY I TIÓ, CARLES: *El terme de Vilagrassa a la primera meitat del segle XVII*. «Lo foc» (Riudoms), 70 (1985), 4-6.

A partir de diverses referències històriques, sobretot un capbreu que es troba a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, l'autor reconstrueix la situació del terme de Vilagrassa, entre els termes de Riudoms i de Vilafortuny; en dona l'extensió, 277 jornals de terra, n'esbrina el nombre dels propietaris —31 en total— i esmenta els conreus que s'hi feien: vinya, cereals i olivera.

J-R.C.

3065. MARTÍ I MARTÍ, CARLES: *L'evolució del vot dels riudomencs. Anàlisi dels resultats de les consultes electorals 1977-1987*. «Lo foc» (Riudoms), 88 (1987), 5-9.

Assaig d'interpretació del comportament electoral dels riudomencs durant deu anys de democràcia, descomptant els diversos referèndums que s'han fet des de l'any 1975. L'autor intenta dibuixar la imatge robot dels que s'abstenen de participar a les votacions. A continuació exposa les característiques més generals de la massa de votants de les diverses opcions polítiques que s'han presentat a les conteses electorals a Riudoms. Fins al moment de la realització d'aquest estudi les estadístiques demostren que han predominat els partits o coalicions de centre-dreta en les preferències electorals dels riudomencs.

J-R.C.

3066. MAYAYO I ARTAL, ANDREU: *Processos electorals a la Conca: 1976-1980 (II)*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 4 (1982), 267-301.

Transcripció dels quadres per meses electorals de les eleccions de la transició democràtica de la Conca de Barberà, amb comentaris de l'autor que ens ajuden en la lectura dels resultats i, en part, ens els expliquen. A la vegada mostra la realitat política de cada poble de la conca de Barberà, l'autor, fent un treball de sociologia electoral, i com a coneixedor de la realitat de que parla, analitza els diferents components que causaren els resultats.

Al final, i passant a la història, fa una comparació entre els resultats del 1936 i els de les eleccions del 1980, expressada gràficament en quatre mapes on es divideixen les forces polítiques en dretes i esquerres. El resultat és prou interessant, si bé més anecdòtic que rigorós històricament.

R.P.

3067. MEZQUIDA, LLUÍS M.: *Tarragona*. Ed. Foto Raymond. Tarragona 1987.

Lluís M. Mezquida ha tret a la llum una nova guia de Tarragona il·lustrada bellament pel fotògraf Raymond. Són en total una cinquantena de pàgines a través de les quals el text explicatiu del conjunt monumental tarragoní amb les muralles, teatre, fòrum, amfiteatre, pretori, circ, aqüeducte, Médol, torre dels Escipions, Arc de Berà, Centcelles i tot l'entorn de la catedral constitueix l'eix de la ciutat antiga, per passar després a la Tarragona moderna amb els seus Museus, gastronomia, barri marítim, zona residencial i platges del litoral. Un llibre que ofereix la visualització de la Tarragona de sempre sense caure en els tòpics de la propaganda turística. Cal destacar però, com a fet testimonial, la fotografia de contraportada amb el Passeig Arqueològic artísticament il·luminat en altres temps i ara lamentablement deixat en l'atonía de la inèrcia per manca d'un manteniment seriós i acurat.

F.R.

3068. MIRÓ ROSINACH, JOSEP M.: *Esteles funeràries discoidals de la Segarra. Aproximació a un significat simbòlic*. Grup de Recerques de les Terres de Ponent. Tàrrega, 1986. 114 ps+ 157 il·lustracions.

Estudi monogràfic de les esteles funeràries discoidals, resultat d'un llarg treball de camp sobre la zona serralenca, en l'ampli sentit del mot, i en la bibliografia sobre el tema. El resultat és un tractament, de les quasi cinc-centes esteles documentades, doble: l'inventari (ja prou important: fotografia, dibuix, descripció, localització...) i la interpretació dels símbols i formes per extreure'n el seu significat, l'únic que es pot donar a una obra atemporal, la majoria de cops, i com diu l'autor, amb paral·lels amb altres àrees del món. Aquests dos trets en fan difícil, per no dir impossible, un tractament històric, i formen més profitosa l'anàlisi que n'ha fet l'autor, endintant-nos en el sempre complex i canviant món de la simbologia.

La presentació del llibre és realment bona, i tant el paper com les il·lustracions i fotografies son admirables. El text és planer, dividit en apartats diversos que fan més agradable la lectura. Les esteles trobades de les nostres contrades son nombroses: Aguiló, Figuerola, Forès, Rauric, Savallà del Comtat, Segura, Señan, Vallfogona de Riucorb i Llorac.

R.P.

3069. MOLAS, MANEL: *Una votació polèmica*. «El Baluard» (Sarral), 29 (2na. època 1987), 18-23.

Exposició de l'afer de la fassina entre els dos sindicats agrícoles de Sarral i la Federació Agrícola de la Conca de Barberà el 1922-23, a través de les revistes comarcals de l'època; Aires de la Conca, La Nova Conca (Montblanc); Segarra Nacionalista (Santa Coloma de Queralt) i El Baluard (Sarral).

J-M.G.

3070. MONTSERRAT I TORRELL, ALBERT: *Edicions locals de moneda*. «Lo floc» (Riu-doms), 80 (1986), 18-19.

Notícia detallada de les dues emissions de moneda local (de 5.000 ptes. cada cop) encunyades a Riudoms durant el període de guerra. Les dates de les emissions foren el 14 de març i el 3 de juny de 1937.

J-R.C.

3071. MÓRANT I CLANXET, JORDI: *L'Arc de Berà*. Gràfiques Gabriel Gibert. Col. Pau de les postals, 5. Tarragona 1986.

No sempre resulta possible d'aglutinar en una publicació tota la síntesi d'un tema, però ara, davant el treball que Mórant i Clanxet ha portat a terme, cal reconèixer que els esforços esmerçats valien la pena. El llibre aplega al llarg de les seves cent deu pàgines una valuosa aportació documental sobre l'origen de l'Arc de Berà, la romanitat tarragonina, una aproximació biogràfica de Luci Licini Sura, cònsol i general romà que deixà un llegat perquè es construís un dossier sobre la via Augusta i que finalment els seus fills executarien en forma d'arc de triomf. Però la part més important del treball és sens dubte la gran quantitat d'aportacions gràfiques que Mórant ha rastrejat d'entre la densa bibliografia existents. D'aquesta manera el lector pot tenir al seu abast les imatges del monument des del s. XVIII fins als nostres dies. Gravats i dibuixos del francès Alexandre Laborde, l'anglès Henri Swinhurne, Enrique Flórez, Puig i Cadafalch, D. Sobrerano, Antoni Gelabert, Ramon Costa o evidentment la sèrie de postals antigues que reproduïen fidelment l'Arc. No obstant són de

destacar, per la seva aportació complementària en aquesta història gràfica, les fotografies de l'arxiu personal de l'autor que reproduïen l'estat en què quedà el monument després de la seva voladura a càrrec d'un escamot republicà durant el 1936 per tal de barrar el pas a les tropes franquistes. A continuació ens parla de l'entorn comarcal, la reconstrucció del monument durant el s. XIX i finalment del seu estat actual amb aportació miscel·lània dels historiadors i poetes que han dedicat pàgines de les seves obres a glossar arquitectònicament i poètica el monument tarragoní.

F.R.

3072. MORANT I CLANXET, JORDI: *Societat Coral l'Àncora (1860-1985)*. Societat Coral l'Àncora. Tarragona 1985.

Estudi commemoratiu del 125^è aniversari de la fundació d'aquesta entitat musical tarragonina. Treball eminentment divulgatiu des del qual es mostra l'arrelada tradició de la Societat Coral l'Àncora, fundada el 1860 per Anselm Clavé, fins als nostres dies: homenatges, recitals històrics, dificultats de pervivència, fidelitats recompensades, esforç, tenacitat col·lectiva. El text ve recolzat per un bon mostrari d'il·lustracions per tal de fer més tangible la part de la història visual. El pròleg és d'Olga Xirinacs. Cal destacar finalment la manca d'un obligat índex per a millor seguiment dels capítols.

F.R.

3073. OLIVÉ I GATELL, ÀNGEL: «Consideracions sobre algunes concessions de ferrocarrils passant per Vilanova» dins *XIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos. vilanova i la Geltrú... 25 i 26 octubre 1975*. Centre d'Estudis de la Biblioteca-Museu Balaguer, Vilanova i la Geltrú. 1983.

Sobre el ferrocarril Valls-Barcelona per Vilanova (documents dels anys 1877 i 1878).

E.S.

3074. PALAU RAFECAS, SALVADOR: *Els Queralt, senyors del Castell de Santa Coloma. «La Segarra»* (Santa Coloma de Queralt), 97 (1987), 7.

Referències als usos que ha tingut aquest immoble i els seus propietaris, els últims cent anys.

J-M.G.

3075. PALAU RAFECAS, SALVADOR: *Les víctimes de la Guerra civil a l'hospital militar de Vallfogona de Riucorb*. «La Segarra» (Santa Coloma de Queralt), 99 (1987), 13-15.

Exhaustiva relació alfabètica de les 118 defuncions ocorregudes a l'hospital militar de Vallfogona entre 1937 i 1939, i els 39 morts que consten al registre civil d'aquesta població, a causa de la guerra. En la majoria dels casos s'esmenta l'edat, data de la mort i el lloc de procedència (Catalunya, País Valencià, Murcia, Astúries, Galícia, Castella, Aragó...).

J-M.G.

3076. PARÍS BOU, LLUÍS: *L'edifici del Museu Arxiu de Montblanc i comarca, la família del Vilafranca, fundadors de Montblanc i altres propietaris de l'edifici en el segle XII*. «Espitllera» (Montblanc), 21 (1983), 31.

Notícies sobre la casa que hostatja l'actual Museu. El 1170, segons documents del *Cartulari de Poblet* (Barcelona 1938), pertanyia al noble Bertràn de Vilafranca i la seva muller. Posteriorment es coneix la pertinença d'Arnau de Montalt, el qual vengué l'immoble al matrimoni de jueus conversos, Donat i Astruga.

J-M.G.

3077. PEREA I SIMÓN, EUGENI: *Església i revolució local en 1936*. «Lo foc» (Riu-doms), 80 (1986), 12-17.

Completíssima relació cronològica de les manifestacions de l'anticlericalisme riudomenc dels primers mesos posteriors al 18 de juliol: cal destacar, sobretot, l'actuació contra persones d'Església, el canvi de destinació de diversos locals que abans tenien funció religiosa i l'incendi de l'església parròquial de Sant Jaume Apòstol. La segona part de l'estudi detalla minuciosament els efectes d'aquests actes sobre el patrimoni religiós de la vila, tot especificant-ne l'origen: l'Església parròquial, la capella de Verge Maria del carrer Major, l'ermita de Sant Antoni, les capelles i objectes privats i l'orfebreria i els objectes de valor. Finalment també s'esmenten aquells objectes que es varen poder salvar de la crema, de la venda o de la destrucció.

J-R.C.

3078. PEREA SIMÓN, EUGENI: *El riu veu el delta*. «Lo foc» (Riudoms), 91 (1987), 4-5.

Reivindicació per a Riudoms del projecte d'una Casa de Cultura a cal Marc Massó (Museu, Biblioteca, arxiu), qüestió que va tenir molt a veure en la formació del Centre d'Estudis Riudomencs «Arnau de Palomar» l'any 1978. En un annex, hom hi pot trobar una exhaustiva cronologia dels fets relacionats amb aquest tema, classificats en apartats distints: bibliografia sobre l'afer, acords municipals — no gaires — i acords del Centre d'Estudis Riudomencs.

J-R.C.

3079. PERPINYÀ I CASTELLÀ, LLUÍS: *Petita història de Móra la Nova*. Pròleg de Joan M. Sabanza i March (Alcalde-President de l'Ajuntament de Móra la Nova), Ajuntament de Móra la Nova, juny de 1987, 252 pp + 31 (sense paginar).

Lloable intent de commemoració del 150è. aniversari de la institucionalització de Móra la Nova com a municipi independent, un cop aconseguida la separació del de Móra d'Ebre. Amb aquesta intenció es pensà de fer prèviament un recull de la documentació que existia a diversos arxius (bàsicament particulars) i un estudi posterior; tasques, ambdues, que l'Ajuntament encomanà a en Lluís Perpinyà, fill d'aquell lloc i ja conegut per diverses incursions en el camp literari. D'això en resulta el treball ara editat que hom dedica, en capítols successius, al sorgiment del nucli de població i a les activitats productives i canviàries, des de finals del segle XVIII fins al primer terç de la present centuria, tot incloent-hi mencions particularitzades sobre el vell temple parroquial, el procés de la separació, la guerra del francès, l'arribada del ferrocarril i d'altres. Tot plegat, el resultat serà satisfactori per a aquell que cerqui un seguit de visions, de targes postals elaborades amb una prosa viva, on sempre és present l'element huma, tant per la mateixa formació de l'autor com perquè una gran part de la informació la treu de personatges del poble i dels seus propis records. Hi ha també, però, una gran aportació de documents escrits, alguns d'ells dispersos per tot el text de l'estudi.

P.O.

3080. PIERA, ISIDRE i USTRELL, JOSEP M.: *Vallfogona de Riucorb. Setanta anys de balneari. Les aigües medicinals*. Fundació Roger de Belfort. Santes Creus, 1984. 192 pp.

Obra dedicada al balneari de Vallfogona de Riucorb, fruit de dos autors, els quals, cadascun en el seu aspecte professional, tracten un apartat ben diferenciat. El primer és una història anecdòtica, minuciosa, de la fundació de la casa i el seu funcionament mentre va estar a mans de la família Piera, feta precisament pel fill dels fundadors: Isidre Piera, el qual, com és logic, palesa un

coneixement de primera mà. No es tracta d'un estudi estrictament documental, sinó de records, que el fan molt amé.

El segon, fa referència a les aigües i la climatologia, amb un caire més tècnic i descriptiu del tractament i dels beneficis que comporta en determinades malalties. L'autor, com cal, és un metge. D'aquesta part, se'n publicà una separata a Vallfogona mateix, que inclou una versió castellana ampliada amb un capítol dedicat al Congrés de la Litiasi biliar, celebrat el 1934, però que remet a les notes de peu de pàgina i bibliografia de l'edició catalana.

Finalment s'hi inclou un apèndix poètic de Mn. Miquel Fiera, que recull aspectes del balneari i de Vallfogona. En definitiva, és un llibre que ens aproxima a la realitat del balneari.

R.P.

3081. PORTA BALANYA, JOSEP M.: *Els alcaldes de Montblanc (1818-1987)*. *Avanç d'una investigació en curs*. «Espitllera» (Montblanc), 65 (1987), 39-44.

Relació dels alcaldes majors i regidors degans (1818-1836), i alcaldes (1836-1987) de Montblanc. Les fonts emprades son el manual d'Acords i el Llibre d'Actes de l'Ajuntament.

A més d'una exacta cronologia adjunta 132 notes que aclareixen aspectes de la seva legislatura (nomenament, dimissió, cessió...).

J-M.G.

3082. PORTA BALANYA, JOSEP M.: *El cementiri general de Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 35 (1984), 18-20.

Notícies del cementiri de la vila ducal el segle XIX. El 1845, es traslladà de l'interior del centre urbà al Convent de la Mercè, d'on, a causa de les seves dimensions reduïdes, hom pensà canviar l'emplaçament el 1883. La inauguració definitiva es porta a terme el 1887.

J-M.G.

3083. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: *[L'enderrocament del Portalet de la Serra]*. «Espitllera» (Montblanc), 28 (1984), 27-28.

No totes les mutilacions de la muralla medieval de Montblanc foren a causa de les guerres (motiu pel qual foren construïdes). El 1931, l'Ajuntament decidí destruir el Portalet que comunicava la Serra, pel fet de tenir una aleada insuficient, cosa que provocà la queixa de la Comissió Provincial de Monuments: la resposta dels edificis fou que «este Ayuntamiento tiene el mayor celo para conservar y perpetuar las riquezas históricas y arqueológicas de la población».

J-M.G.

3084. [PORTA BALANYÀ, J.]: *Nomenament d'obrer major de la Serra del Príncep d'Astúries*. «Espitllera» (Montblanc), 25 (1984), 20.

Informació de l'acceptació de la Casa reial del nomenament d'obrer major del Santuari de la Serra de Montblanc, pel Príncep d'Astúries el 1864.

J-M.G.

3085. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: *Notes sobre els processos d'agregacions a Montblanc. Els casos concrets de Lilla, Rojals i Prenafeta*. «Espitllera» (Montblanc), 70 (1987), 36-38.

L'arxiver de Montblanc continua comentant la supressió dels municipis actualment agregats al de Montblanc, tema que ja havia encetat amb el de la Guardia dels Prats (vegeu fitxes núm. 2636 i 2638 del volum X). Lilla i Prenafeta s'annexionaren el 1878, Rojals no ho féu fins el 1940.

J-M.G.

3086. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: *L'obertura del Portal del Castlà*. «Espitllera» (Montblanc), 30 (1984), 19.

Notícia de l'acord municipal de l'any 1906 que preveïa destapar el portal, dit popularment de Barcelona, de les muralles de Montblanc. L'execució no es dugué a terme fins el 1917.

J-M.G.

3087. PORTA BALANYÀ, J.M.: *Una petició de J. Conangla i Fontanilles a favor de la dedicatòria d'un carrer a Francesc Pi i Margall*. «Espitllera» (Montblanc), 26 (1984), 24-25.

Transcripció d'una carta que el patriota montblanquí trameté, el 1901, a l'Ajuntament de Montblanc perquè es dediqués un carrer a Pi i Margall; s'hi plasma la seva personalitat.

J-M.G.

3088. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: *La supressió del jutjat de primera instància i instrucció del partit judicial de Montblanc i les seves conseqüències socials. Anys 1843-1896*. «Espitllera» (Montblanc), 1 (1982), 12-14; 2 (1982), 16-18; i 3 (1982), 16-18.

El 29 d'agost del 1893 es decreta des de Madrid la supressió de vuitanta-set

jutjats de primera instància, entre els quals figura el de Montblanc. L'ordre arribà tot just amb l'entrada de la fil·loxera, i poc després d'haver-se esmerçat grans quantitats en la construcció dels edificis de la presó i del jutjat.

En dies successius tenen lloc manifestacions i protestes, especialment contra els impostos; així, l'u de setembre han de venir membres de la Guardia Civil. El dia 13 del mateix mes, en plena verema, en un enfrontament amb el cos armat, es produeixen morts i ferits; l'endemà el govern envia reforços militars.

No serà fins el 1896 quan es restablirà el jutjat.

Les fonts emprades en aquest treball són bàsicament d'hemeroteca, a més a més de la història inèdita de Ramon Cantó. Josep M. Porta conclou que la revolta fou motivada per l'aplicació d'unes mesures injustes, en un període crític per a les economies familiars.

J-M.G.

3089. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII. Economia, urbanisme i societat segons la documentació cadastral*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1986. 202 pags. + 1 plànol.

Aquest llibre, que obtingué el premi «Xamfrà» 1982, es un resum de la tesi de Llicenciatura que Josep M. Porta presentà el 1981 en el marc del Departament d'Història Moderna de Tarragona.

L'obra és una excel·lent aportació a la història de Montblanc i Conca de Barberà, i estableix una nova metodologia per estudiar aquest període dels inicis de la represa del segle XVIII. L'autor, per a donar-nos una visió total de la vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII, es basa, fonamentalment, en el buidat exhaustiu d'una font fiscal, el cadastre matriu del 1731. El resultat és un estudi molt aprofundit sobre la població, l'agricultura, la ramaderia, les activitats industrials, el comerç, l'urbanisme i la societat de l'època. Sens dubte, l'agricultura constituïa l'activitat fonamental dels montblanquins, centrada principalment en el conreu de la típica trilogia mediterrània, amb una certa preponderància dels cereals. però, a partir de mitjan segle, aquesta distribució canviaria, ja que la vinya prendria terreny als cereals i a les zones improductives, car el 1731, la terra no cultivada significava, encara, el 61 %. L'estructura de la propietat tenia un caràcter bàsicament minifundista i local, atès que la majoria dels seus propietaris eren montblanquins. La ramaderia representava un complement indispensable de l'agricultura, si bé, en aquest període ja s'havia produït la substitució dels animals lents —els bous— pels més lleugers —mules i ases—. Paral·lèlament també hi havia alguns ramats ovins, però concentrats en molts pocs propietaris. les activitats industrials apareixen igualment cenyides encara en el seu aspecte artesanal, com a complement de l'agricultura, i dedicades principalment a l'elaboració de productes de primera necessitat —vestit i calçat— i a la transformació de productes agraris —forns, molins d'oli i de farina, adoberies de pells, olles d'aiguarent—. Pel que fa al comerç, hom troba a Montblanc 32 botigues, gairebé totes emplaçades als ca-

rrers principals de la vila, que devien donar resposta a les necessitats de la població i de la comarca.

Una de les aportacions més interessants que fa Josep M. Porta, per la innovació metodològica, rau en l'anàlisi de l'urbanisme. Mitjançant l'estudi contribuït de les cases que constitueixen el carrer de la vila, com també de les activitats industrials, artesanals o botigues instal·lades, estableix els centres comercial i residencial —plaça major i carrer major— i l'artesanal —raval i la seva placeta, a més dels masos del terme—. Destaca també, especialment per la seva dificultat, la reconstrucció, a manera de trencaclosques, del plànol de la vila, amb totes les construccions que contribuïen a l'impost —284 cases—, i indica les característiques de cada immoble: propietari, pisos que el componen, classe, activitats artesanals i comercials, etc.

En una obra d'aquesta categoria no podia faltar un capítol dedicat a l'estructura social. Així, després d'analitzar profusament els diversos grups socials que constituïen la xarxa social montblanquina de l'època, l'autor ens assabenta que la meitat dels contribuents es dedicaven a les activitats primàries, que els artesans i menestrals —el 21 %— complementaven la seva activitat amb l'agricultura, que els serveis i les professions liberals sols representaven un 5,7%; i, finalment, el 20% restant pertanyia al grup de passius i privilegiats, els quals, amb un 75% de les terres esdevien elements més actius políticament i econòmicament.

Aquest estudi finalitza amb una sèrie d'apèndixs que serveixen per a fer molt més entenedors els conceptes que s'hi contempnen; apèndix que fan referència a l'agricultura, al nucli urbà i a les relacions de contribuents al cadastre —locals i forasters—.

En resum, l'obra de Josep M. Porta i Balanyà, amb gran profusió de notes bibliogràfiques i quadres explicatius, ens presenta una visió, gairebé fotogràfica, de la vila de Montblanc el segon quart del segle XVIII. Època immediatament anterior a la represa, que es caracteritza per una societat típica d'Antic Règim, basada en una economia agrària i amb una gran concentració de la riquesa al vèrtex de la piràmide social.

R.P.

3090. PORTA BLANCH, JOSEP: *Arreplec de dades per a la història de Barberà*. Edició a cura de Joan Fuguet Sans. Ajuntament de Barberà de la Conca. Barberà, 1984. 432 pp.

Edició del manuscrit que deixà Mn. Josep Porta Blanch el 1903 i que ha restat inèdit fins ara —la qual cosa ha motivat que determinades persones se n'hagin aprofitat sense citar-lo—. L'autor, nascut a Bràfim el 1856, fou rector de Barberà entre 1899 i 1905, poble problemàtic pel seu tarannà anticlerical. En aquests anys col·laborà en la revista montblanquina «La Conca de Barberà» i el diccionari d'Antoni M. Alcover.

L'obra, dividida en dues parts (una dedicada a Barberà i l'altra a les seves «dependències»), és un amplíssim recull documental, bàsicament d'història eclesiàstica. L'atenció a Barberà se centra en el castell i l'església, amb múltiples

referències a l'edifici, als altars, confraries, festes, pregaries, cementiri. Els altres pobles de què parla son Ollers, el Pinatell, Anguera i Miralpeix, i les ermites d'Ambigats i Santa Anna (aquesta darrera ocupa unes cent pàgines).

L'estudi ofereix així una gran quantitat d'informació «bruta» que caldrà treballar amb més profunditat, a la vegada que ens servirà per a efectuar comparacions amb altres llocs.

J-M.G.

3091. PUJOL CAYUELAS, ENRIC: *Nàstic, Cent Anys d'història (1886-1986)*. Edicions Tàrraco. Tarragona 1987.

Mes de 20.000 dades recollides i una muntanya de fotografies per triar son el repte inevitable que va haver d'afrontar l'autor per tal d'estreure'n un fruit substancial, àgil, per al lector encuriós i poc avesat a la lletra menuda de la història, i a la vegada ben cenyit a l'exposició objectiva d'uns fets que calia deixar ben fixats per a les generacions del futur.

En aquest aspecte el disseny maquetístic de llibre juga un paper important a l'hora de centrar l'atenció del lector. Les imatges retrospectives sempre són a la part inferior de cada pàgina i els peus respectius al marge pertinent. D'aquesta manera el text general queda centrat com a punt de mira primordial. Un text, per altra banda, que s'estructura en dos grans blocs. Al primer trobem la valoració socio-esportiva del Nàstic de cara a Tarragona, L'anàlisi dels seus socis, les diferents directives, els entrenadors, la Copa, els arbitres, els rivals, la premsa i les emissores de ràdio, és a dir, el futbol com a patró més destacable del club. Però no s'havia d'oblidar, tanmateix, que el Nàstic és quelcom més que un simple i únic equip de fútbol, per això l'autor, amb molt d'encert, dedica la segona part del volum a l'anàlisi de les diferents seccions esportives que han donat també èxits esclatans al llarg de la història: gimnàstica, ciclisme, esgrima, hoquei patins, frontó, tennis, tennis taula, bàsquet, boxa i lluita grecoromana, excursionisme, handbol, nàutica i atletisme.

La part final, a manera d'epíleg, presenta una cronologia i l'estadística del Campionat de Lliga de fútbol de 1917 a 1986, la qual, juntament amb el pròleg del també periodista esportiu a TVE i tarragoní, Frederic Porta, ofereix un marc idoni per valorar l'esport d'una ciutat i d'un club al llarg de cent anys.

F.R.

3092. RIERA I SANS, JAUME: *La fundació del monestir de Sant Marçal de Montblanc (1931)*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 6 (1984), 97-111.

La troballa de cinc documents, conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (transcrits en apèndix), sobre la intenció de fundar un monestir benedictí a Montblanc, dedicat a Sant Marçal, precisament al mateix lloc on hi havia l'hospital de Sant Jaume i Sant Marçal, ha estat el motiu de l'article. El comentari i la relació del fet en un context més ampli continua la línia seguida pel medievalista.

R.P.

3093. RIERA I SANS, JAUME: *Un procés inquisitori contra jueus de Montblanc per un llibre de Maimónides*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 59-73.

L'autor ens dona la notícia d'un acte inquisitorial contra un jueu de Montblanc (segle XIV) per la pretesa possessió, denunciada, d'un llibre de Maimònides amb un «error de doctrina». Ens introdueix el succés amb una visió del gran pensador jueu. La causa s'allargà més d'un any i passà per moltes mans, fins a acabar en una condemna de forma monetària —florins que tots els inquisidors desitjaven—. Destaca la intervenció reial, document que acompanya en apèndix juntament amb els altres escrits que tracten de la qüestió.

R.P.

3094. ROIG I GARRIGA, CARMÉ: *Ara fa cent anys*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40 (1986-1987), 5, 4, 4, 4, 4, 4, 4.

Continuació, i de moment conclusió, de la sèrie en què es relacionen alguns dels principals esdeveniments municipals referits al poble d'Alcover durant el període 1886-1887.

J.C.

3095. ROIG I GARRIGA, CARMÉ: *Els incendis forestals*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 35 (1986), 12-15.

A través d'una entrevista a Andreu Barbarà Camafort, es fa una repassada històrica als principals incendis forestals esdevinguts al terme d'Alcover des del 1931.

J.C.

3096. ROVIRA GÓMEZ, SALVADOR-J.: *La guerra del francès a Altafulla*. Centre d'Estudis Altafullencs. Altafulla 1987.

Amb Motiu del 175é aniversari de la batalla d'Altafulla, l'historiador Salvador-J. Rovira i Gómez recull exhaustivament les incidències d'aquells fets. Les fonts utilitzades han estat bàsicament, l'Arxiu Municipal de Tarragona, l'Arxiu Històric Comarcal de Reus i l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a banda d'una extensa i variada bibliografia sobre el tema de la invasió napoleònica.

L'estudi de Salvador-J. Rovira contempla el període comprès entre 1808 i 1813, pròpiament els sis anys de guerra i revolució. Tot i que, a primer cop d'ull, l'aplegament de materials, pel que fa a un període tan curt i referent a un poble de les característiques d'Altafulla, pogués semblar molt reduït el cert és que un cop enllestida la publicació en surt un volumet d'una cinquantena llar-

ga de pàgines amb un tractament precís sobre temes que, d'altra banda, la història general del país hauria oblidat i si més no silenciat.

Salvador-J. Rovira fa un estudi concret del Baix Gaià sota el govern de la Junta Corregimentid de Tarragona, roposició dels altafullencs a l'invasor francès, els materials d'artilleria, les cavalleries, la Junta de Vigilància i Policia, els emigrants, la Junta de Salut Pública, el repartiment de grans, les contribucions que paga el poblé, els moviments de tropes, la batalla pròpiament dita d'Altafulla amb la intervenció destacada del baró d'Eroles com a cap de les tropes espanyoles, l'ocupació napoleònica, les controvèrsies amb el rector i per últim una relació d'altafullencs participants a la guerra.

F.R.

3097. SALVADÓ I FOLCH, JORDI: *Apunts sobre la urbanització del «Colomé»*. «Lo flocc» (Riudoms), 90 (1987), 4-5.

Notícia dels inicis d'aquesta urbanització situada al nord-oest del barri urbà de la població. Els tràmits per a la seva construcció s'iniciaren el 1870 gràcies a la iniciativa privada de la qual passaren, pocs anys després, el 1884, al domini municipal.

J-R.C.

3098. SÁNCHEZ REAL, J.: *El campaner rebel*. «Espitllera» (Montblanc), 22 (1983), 30-31.

Notícia d'uns incidents del campaner de l'església de Santa Maria de Montblanc, la Comunitat de preveres i el Plebà, ocorreguts l'últim quart del segle XVIII.

J-M.G.

3099. SÁNCHEZ REAL, JOSÉ: *Dades sobre les campanes de Montblanc*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 103-110.

Notícies sobre les campanes de l'església parròquial de Montblanc. Es mencionen els mestres campaners següents: Baltasar de la Mier (Cantabria) 1671; Pere de Fontperosa, d'Arnero (Santander) 1702; Ventura Mansana, de Tolba (Osea) 1753; Adjutori Mestres, de Calaf 1793; Jaume Mestres, de Reus 1814.

A l'apèndix, s'hi reproduueixen tres contractes de fundició.

J-M.G.

3100. SÁNCHEZ REAL, J.: *L'edifici del Museu*. «Espitllera» (Montblanc), 35 (1984), 30.

Constatació de les obres que el ciutadà honrat de Barcelona, Pere Joan Josa, efectúa el 1699 a la seva casa de Montblanc, al peu de les escales de Santa Maria de Montblanc.

J-M.G.

3101. SANS i TRAVÉ, JOSEP M.: «Notes històriques sobre Montbrió de la Marca (segles XI-XIII)» dins *Miscel·lània Sarraïenca*, Ajuntament de Sarraí, Sarraí. 1981; 177-184.

Evolució del castell de Montbrió des de la concessió feta pel comte Ramon Berenguer I a Ramon Arnau (1075), fins a arribar a la seva venda a l'ordre del Temple (1269) per la viuda de Saura de Ponts.

R.P.

3102. SECALL I GÜELL, GABRIEL: *La Comunitat hebrea de Santa Coloma de Queralt*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona, 1986.

Com jo mateix vaig dir en una altra ocasió, els jueus colomins «han estat necessitats d'un bon grapat de treballs d'investigació acurada des de mossén Segura i Valls, a les darreries del segle passat» fins avui, en que Gabriel Secall i Güell amb aquest estudi omple el buit existent tot i arreplegant el que abans havia estat fet pels investigadors. Secall i Güell, després de fer el resum del que ha estat publicat anteriorment, ens aporta una deu de nova documentació sobre la comunitat colomina. La seva contribució no és només la freda nota d'arxiu, sino també, i millor, la personal interpretació amb una singular visió del que fou la vida a les aljames hebraïques catalanes medievals, llurs organitzacions benèfiques, amb un capítol sobre la medicina i l'hospital jueu de la vila, fins arribar als tràgics fets del 1391, amb el seu program, i la posterior pragmàtica de Benet XIII, després de les reunions tortosines, amb la seqüela de conversions, més o menys sinceres, al cristianisme. Després veurem com la comunitat anà fent la viu-viu al llarg del segle xv fins al decret d'expulsió, del 1492, i els estralls que va causar en tots els que encara romanien fidels a la fe mosaïca, les seves possessions mobles i immobles, llurs institucions, és a dir, tot el seu sistema de viure, de relacionar-se, d'adorar la divinitat, fins a l'embarcament vers l'exili.

M.G.M.

3103. SECALL GÜELL, GABRIEL: *Les famílies converses de Valls (s. XIV-XV)*. «Quaderns de Vilaniu» (Valls), 11 (1987), 17-42.

Representa un treball més sobre la temàtica que tant ha arribat a fascinar l'autor: la història de les comunitats jueves de les comarques tarragonines.

El sumari d'aquest documental i interessant estudi, resta configurat amb el relat històric dels fets i dels tumults esdevinguts a Valls, l'estiu del 1391, amb motiu de l'assalt al call, circumstància de la qual es deriva la destrucció i el saqueig de la sinagoga i una forta davallada demogràfica de la població hebrea.

A partir d'aquells fets —explica l'autor— comencen a generar les conversions de diverses famílies d'aquella comunitat, la qual cosa anà produint-se fins a finals del segle xv, poc abans de l'expulsió general. Gabriel Secall aporta interessant documentació sobre la visita de fra Vicens Ferrer a Valls per a deixar patent la seva activitat apològica i catequística.

A banda d'una taula on es detalla ben clarament la població hebrea entre el període 1380-1411, també hi és present un quadre sinòptic de les famílies converses de Valls.

Aquest recent estudi acaba amb una sèrie de detalls referents a les famílies afectades, i un epíleg adient. No cal dir que, a les pàgines finals de l'opuscle, hi figura més d'un centenar de cites documentals i, a més a més, un dilatat apèndix de documents.

En aquesta ocasió, Secall presenta la realitat històrica d'un tema no gaire divulgat dintre de l'àmbit tarragoní.

S-J.R.

3104. SECALL GÜELL, GABRIEL: *Les fonts antigues de Valls (II)*. «Cultura» (Valls): (III) 459 (1987), 21-24; (IV) 460 (1987), 17-19; (V) 461 (1987), 23-24; (VI) 462 (1987), 25-26; (VII) 463 (1987), 21-23; (VIII) 464 (1987), 24-25; (IX) 465 (1987) 26-27; (X) 466 (1987) 25-26; (XI) 467 (1987) 16.

Es tracta d'un estudi força extens sobre la importància hidrogràfica de Valls. Hi ha un petit apartat on l'autor parla de l'existència d'una sèrie de fonts d'origen medieval, i de les fonts i abeuradors bastits cap a finals del segle xix.

El treball, per si mateix, és un inventari acurat de fontanes de caràcter urbà, i de caràcter perifèric, desaparegudes o existents encara avui dia, i ofereix una història detallada de cadascuna, alhora que aporta una interessant documentació gràfica.

R.R.

3105. SERRA CENDRÓS, GABRIEL: *La construcció del cementiri de Montblanc: record d'un episodi de la història*. «Espitllera» (Montblanc), 70 (1987), 33-34.

Amb motiu del centenari de la inauguració del fossar actual de Montblanc, l'autor comenta les circumstàncies de la seva construcció, especialment la donació dels terrenys per part de Josep M. Aguiló Molins.

J-M.G.

3106. SIFRE, FRANCESC: *A propòsit d'uns cartells (10-11-12-13)*. «Espitllera» (Montblanc), 60 (1986), 39-44; 61 (1987), 33-37; 62 (1987), 37-40 i 63 (1987), 29-30.

Notícies sobre la repressió franquista a Montblanc, Rojals i la Guardia dels Prats, basades en la informació oral i cartes dels familiars. Parla dels morts de la postguerra: Francesc Sanahuja Cortés, Ramon Gay Escoté, Marian Borrell Aguilar, Ramon Velarde Díaz, Francesc Torruella Llopis, Joan Torruella Cendres, Jaume Gras Guasch, Josep Anglés Roselló i Ernest Sentís Castellví.

Continua ampliant els fets tràgics de Solivella, i recorda, amb correspondència conservada, els soldats de la Batalla de l'Ebre, especialment a la Serra de Pàndols. Per acabar, es refereix a l'exili a França i a una conversa amb Ramon Porté. També és interessant el que ens diu del paper de la dona a la guerra.

J-M.G.

3107. SOLÉ MASERES, M. - DONATO, J. EMOLI: *Les arcades, un exemple d'arquitectura i urbanisme a Montblanc*. «Espitllera» (Montblanc), 18 (1983), 16-18.

Amb motiu de l'aparició a la revista francesa «Techniques et Architecture» (París) d'un reportatge sobre el grup d'habitatges «Les Arcades» de Montblanc, Maties Solé fa un repàs de la relació de l'arquitecte amb la vila ducal. Posteriorment, el mateix urbanista en realitza una valoració.

J-M.G.

3108. SOLÉ I SABATÉ, JOSEP M.: *La repressió franquista a la Conca de Barberà*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 5 (1983), 275-280.

Bon treball que forma part de la tesi doctoral de l'autor, on analitza la repressió franquista a Catalunya: afusellaments, depuracions, persones empresonades i, en general, totes les conseqüències immediates de la guerra. Calcula que, a la Conca, els afusellats representaren un 4,9% de la població, la taxa

relativa més alta de tot el Principat, i destaca alguns pobles: Vilanova de Prades (15,2%), Solivella (14,5%), Validara (13,3%) i Sarral (10,6%). La mitjana de Catalunya fou de l'1,2%, molt més baixa. Una possible causa de la forta repressió podria ésser la gran violència que hi havien assolit els fets de la guerra.

R.P.

3109. TARES I MARTÍ, JOAN: *Cronologia de les aigües de les Cent Fonts*. «El Franco-lí» (L'Espluga de Franco-lí), 45 (1987), 14-15.

Amb motiu de la celebració del centenari de l'arribada de l'aigua en aquesta font monumentalment projectada, l'espluguí inicia la publicació del seu treball sobre les fonts del terme municipal, amb la cronologia d'aquesta concretament, del 1865 al 1985, fonamentat en documents escrits i informacions orals.

R.P.

3110. VALLES MARTÍ, JOSEP M.: *Les tres fonts públiques*. «El Franco-lí» (L'Espluga de Franco-lí), 46 (1987), 14-16.

Amb motiu de l'arranjament de la Font del Centenari de l'EspIuga de Franco-lí, s'escriu aquest article de la construcció de les fonts públiques el 1886. Pertany al treball «L'aigua de les Cent Fonts» que aconseguí el premi Bernat Morgades l'any 1984.

R.P.

3111. VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT: *La Masó a principis de segle: visió retrospectiva*. «Sis Focs» (La Masó), 15 (1985), 6-7.

Basat en actes municipals i en l'«Anuario Estadístico de España», l'autor fa un breu estudi de la població, economia i societat, i intenta donar una visió de la Masó, de començament de segle.

A.S.

3112. VENDRELL ANQUERA, JOAN: «La recana de l'any 1846» dins *Miscel·lània Sarral*, Ajuntament de Sarral. Sarral, 1981; 161-171.

Relació de les partides del terme de Sarral que es troben en aquest document fiscal. Comenta la situació geogràfica i adjunta un mapa.

J-M.G.

3113. VIRELLA I BLODA, ALBERT: *Quan els camins de terra s'obriren a Vilanova i la Geltrú*. Mutua del Penedès. Vilafranca del Penedès 1981.

Els inicis i altres circumstàncies de la línia del ferrocarril de Valls a Vilanova i Barcelona. Detalls sobre la secció de Roda de Berà a Reus (1884).

E.S.

HISTÒRIA POLÍTICA I MILITAR

3114. BARBARA CAMAFORT, ANDREU: *Bombes sobre Alcover*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 37 (1987), 5-6.

Narració dels diversos casos en què Alcover va ser bombardejat durant la passada guerra, així com els seus efectes.

J.C.

3115. BARBARA CAMAFORT, ANDREU: *La serra del Veçar en la guerra civil espanyola*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 35 (1986), 6-8.

Explicació d'un dels darrers fets esdevinguts a la passada guerra, entre els termes d'Alcover i l'Albiol, quan es produí un enfrontament entre soldats dels dos exèrcits a l'anomenada serra del Veçar, amb el resultat de 26 morts.

J.C.

3116. CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN: *Participació política alcoverenca a les eleccions al Congrés dels Diputats 1890-1923*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 38(1987), 11-30.

A través de l'anàlisi dels resultats de les eleccions al Congrés dels Diputats durant aquest període, a Alcover i en el conjunt del districte vallenc, i també per mitjà de la premsa coetània, l'autor pretén esbrinar, en primer lloc, quines son les constants electorals del poble citat; en segon lloc, quin era el seu paper en el conjunt del districte; i, en tercer lloc, en quina mesura es tracta d'uns resultats fiables per a l'ús dels historiadors.

S-J.R.

3117. GIL NOVALES, ALBERTO: *Rafael del Riego. La Revolución de 1820, día a día. Cartas, escritos y discursos*. Editorial Tecnos. Madrid, 1976.

Dins l'edició que dels escrits de Rafael del Riego ha fet el professor Gil Novales, en figuren tres, datats a Tarragona —els dies 7 i 9 de novembre del 1821— i divuit a Reus —els dies 20, 24 i 25 de novembre, 10, 11, 12, 14, 19, 21 i 27 de desembre del 1821 i 1, 4, 5 i 8 de gener del 1822—. Els de Tarragona van adreçats als patriotes de Sanlúcar de Barrameda, a la Tertúlia Patriótica de València i als caps i oficials dels regiments de Sevilla i Lusitània, mentre que els de Reus es dirigien al seu germà Miguel del Riego —vuit—, a Ferran VII, a Cosme Montanaro (vicepresident dels «Virtuosos Descamisados» de Cartagena), als oficials i individus de les milícies voluntàries d'Barcelona —tres—, a Manuel M. Acevedo (cap polític d'Astúries), a José Canga Arguelles, al Ministre de la Guerra, a Estanislao Sánchez Salvador i a la seva muller.

S-J.R.

- 3118 SUNYER I MOLNÉ, MAGÍ: *Josep Aladern: Poesies revolucionàries anteriors al procés de Montjuïc*. «Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs» (Alcover), 36 (1986), 21-42.

L'edició d'aquests poemes, procedents de llibres com *Impietats i Sagramental* o de periòdics com «La Tramontana» o «Lo Francolí» serveix a Magí Sunyer per referir-se a la ideologia del poeta d'Alcover, capdavanter de l'anomenat grup modernista de Reus, basculant entre el federalisme piimargallià i l'anarquisme.

J.C.

INSTITUCIONS

3119. GRAU PUJOL, JOSEP M.T. - PUIG TÀRRECH, ROSER: *Instrucció pública i alfabetització a Montblanc en el segle XVIII*. «Aplec de Treballs» (Montblanc), 8 (1987), 111-141.

Exposició de l'ensenyament i la seva incidència en la població de Montblanc el set-cents. Després de localitzar l'immoble al centre urbà, es passa a parlar dels docents: en primer lloc el *mestre de minyons*, La seva implantació i el contingut de la classe, el contracte i el sou, les funcions, etc.; en segon terme la *mestra de nenes*, a la qual segueix el nivell superior del *mestre de gramàtica*. Els estudiants també son objecte d'interès, tot resseguint-los a través del cens de Floridablanca.

L'alfabetització s'inicia amb l'explicació del mètode emprat, les possibles fonts documentals i l'aplicació concreta a determinals indrets com Montblanc, Blancafort, Senan, Fullea, Rocafort de Queralt i Torroja del Priorat.

S.-J.R.

3120. MAYAYO ARTAL, ANDREU: *De la crisi agrària a la Guerra civil (1890-1936)*. «Espitllera» (Montblanc), 33 (1984), 35-37.

Breu repàs a l'origen del cooperativisme i a les col·lectivitzacions de la república a la Conca de Barberà.

J.-M.G.

3121. MONMANY LAURIN, JOSEP: *La Federació agrícola de la Conca de Barberà*. «Espitllera» (Montblanc), 33 (1984), 39-40; 34 (1984), 30 i 35 (1984), 29.

Record d'aquesta entitat fundada el 1916. Es comenta la separació de Sarral el 1922 i altres afers fins al 1936. També fa referència a l'oficina del Banc de Valls a Montblanc.

J.-M.G.

3122. PORTA BALANYÀ, JOSEP M.: *La germandat de socors mutus «Monte-piu del Pendó del Santíssim sagrament»*. «Espitllera» (Montblanc), 31 (1984), 18-20 i 32 (1984), 16-17.

Història d'aquesta associació de Montblanc, des del 1877, any de la fundació, fins al seu final, el 1932. El seu objectiu era l'ajuda als socis malalts impossibilitats (amb el pagament previ d'una entrada i unes mensualitats).

Transcriu un article de Joan Poblet i Civit, titulat *Als germans del Monte-piu. Breus notes històriques de la nostra Germandat*, publicat el 1920 a la Memòria anual d'aquesta germandat.

J-M.G.

ÍNDEXS

ÍNDIX D'AUTORS RESSENYATS*

- AINAUD DE LASARTE, JOSEP MARIA, 2789.
ALANYA I ROIG, JOSEP, 2790, 2842, 2996,
2997, 2998, 2999.
ALBET, MONTSERRAT, 2791.
ALBÍN, FRANCESC, 2786, 3000.
ALEMANY, JOAN, 2874.
ALMUNI, VICTÒRIA, 2753.
ALTISENT, AGUSTÍ, 2792, 2981, 2982.
ANGUERA, PERE, 2848, 2995, 3001.
ARIMANY, MIQUEL, 2795.
ARRANZ I HERRERO, MANUEL, 2861.
ARROYO, SALVADOR, 2915, 3003, 3004.
ARXIU ALTES I AMIGÓ, 2796, 2797, 2798,
2875, 2876, 2916, 2917, 2918, 2956.
BADIA I BATALLA, FRANCESC, 3005.
BALANYA, ISMAEL, 2799.
BARAUT, CEBRIA, 3006.
BARBARÀ I CAMAFORT, ANDREU, 2849,
3007, 3114, 3115.
BARROT I CIVIT, PERE, 3008.
BASSEGODA NONELL, JUAN, 2754.
BERGADÀ I ESCRIVA, ÀNGEL, 2800, 2801.
BERTRÀN I ROIGÉ, PRIM, 2802.
BIARNÉS I BIARNÉS, CARMEL, 2984.
BLAY, JORDI, 2874.
BOFARULL MALAPEIRA, ROBERT, 3009.
BOFARULL TERRADES, MANUEL, 2803.
BONASTRE BERTRÀN, FRANCESC, 2755,
2756, 2804.
BOQUERA, ANTONIA, 2753.
BORRELL, JOANA, 3010.
BOU I SIMÓ, JORDI M., 3011.
BUIGUES VILLAR, JOAN CARLES, 3012.
CABRÉ I MONTSERRAT, M. DOLORS, 3013.
CALBET I CAMARASA, J. M., 2805.
CAMPILLO DOMINGO, DANIEL, 2736.
CANTÓ ESPINACH, RAMON, 3014.
CAÑELLAS, RICARD, 2806.
CAPDEVILA I FELIP, Mn. SANÇ, 2985.
CAPDEVILA MIQUEL, TOMAS, 3015.
CAROD ROVIRA, JOSEP LLUÍS, 2807.
CARRERAS TARRAGO, JOSEP M., 3016.
CARRERAS VIVES, JOSEP M., 2808, 2809,
2850, 2919, 3017.
CARRION CUBELLS, JOAN-J., 2920, 2959,
2960, 2986, 2987, 3018, 3019.
CATALÀ I DALMAU, RAFAEL, 2819.
CATALÀ I ROCA, PERE, 2877.
CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN, 2810, 2851,
2878, 2995, 3020, 3116.
CID I CATALÀ, JOSEP, 2921.
COMPANYS, ISABEL, 2757.
CONTIJOCH CASANOVAS, J. M., 2923.
CORBELLA I CORBELLA, J., 2805.
CORTIELLA I ÒDENA, J., 2961, 2962, 2963,
2995.
CORTS I SALVAT, JOAN R., 2811.
COTÍ MIRÓ, ARTUR, 2758, 2759, 2812,
2813, 2814, 2879, 2880, 2881, 2924,
2925, 3022, 3023, 3024, 3025, 3026,

* El número fa referència a la recensió i no a la pàgina.

- 3027, 3028, 3029, 3030, 3031, 3032, 3033,
3034, 3035, 3036, 3037, 3038.
CREXELL, JOAN, 2815.
CROS I CABRÉ, JOSEP, 2988, 3039, 3040
CUBELLS I LLORENS, JOSEFINA, 2882, 2926,
2964, 2965, 2966, 2967, 2968, 2969,
2970, 3041, 3042.
DOMINGO I FERRÉ, JORDI, 2862.
DOMINGO I GISPERT, M. ISABEL, 2883.
DONATO, J. EMILI, 3107.
DUPRÉ I RAVENTÓS, XAVIER, 2737.
ESPAÑOL, FRANCESCA, 2760.
ESPELT ROSELLÓ, JAUME, 2738, 2816, 2852,
3045.
ESQUÉ MONTSENY, MANUEL, 2989.
FARNÓS I PINOL, JOSEP, 2844.
FELIP I SÁNCHEZ, JAUME, 2761, 2762, 2763,
2884, 3046, 3047.
FERRÉ I MIRÓ, SALVADOR, 3048.
FORTUNY, X., 3049.
FREIXES MASSANA, ANTONI, 2739.
FUGUET I SANS, JOAN, 2764, 2765, 2766,
2767, 2768, 2769, 2770, 2771, 2772,
2773, 2774, 2817, 3050, 3051.
FUSTE I GAVALDÀ, ANTONI, 2885, 3052.
GARCÍA, XAVIER, 2818.
GARCÍA SEGARRA, FRANCESC D'ASSÍS,
2775, 2927.
GAROLA I BARTOLÍ, CARLES, 2974, 2980.
GIL NOVALES, ALBERTO, 3117.
GÓMEZ CRUZ, CARMÉ, 2886.
GORT JUAN PERE, EZEQUIEL, 2887.
GRAU MONTSERRAT, MANUEL, 3053.
GRAU PUJOL, JOSEP M.T., 2776, 2863,
2864, 2888, 2928, 2929, 3047, 3054,
3055, 3056, 3057, 3058, 3119.
GROS I PUJOL, M. S., 2990.
CUAL I VILA, VALENTÍ, 2819, 2863, 2864,
3008, 3059, 3060.
GUMA I CALVELL, SALVADOR, 2930.
HERAS CABALLERO, PEDRO, 2889, 3061.
ICART I LEONILA, JOAQUIM, 2971.
IGLÉSIES, JOSEP, 2865, 2866, 2867, 2868.
JAVEGA, JOSEP M., 3062.
JORDÀ, ANTONI, 2890.
Jové i HORTONEDA, FERRAN, 2931.
JULIANO I CORREGIDO, DOLORS, 2869,
2891.
LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA, 2777, 2778,
3063.
LLADÓ, JOSEP M., 2820.
LLORENS LARRÉGOLA, A., 2821.
LÓPEZ BONILLO, DIEGO, 2892, 2995.
MACAYA I RUIZ, ALBERT, 2932.
MAGRINYÀ, MANUEL, 2976.
MARISTANY I TIÓ, CARLES, 3064.
MARÍAS I SOLÉ, JOAN RAMON, 2933.
MARTÍ I MARTÍ, CARLES, 2822, 2853, 3065.
MARTINET, 2934.
MAS ARRONDO, CARLOS, 2889, 3061.
MAS ALUJA, PASQUAL, 2893.
MASCAREÑAS I RUBÍES, TONA M., 2823.
MASSÓ I CARBALLIDO, JAUME, 2741, 2742,
2743, 2744, 2745, 2824, 2845, 2972,
2975, 2976, 2995.
MAYAYO ARTAL, ANDREU, 2825, 3066,
3120.
MEZQUIDA, LLUÍS M., 2779, 3067.
MICOLA PALLARÈS, A., 2935.
MIRÓ ROSINACH, JOSEP M., 3068.
MOLAS PADRENY, MANUEL, 2894, 2955,
3069.
MONMANY LAURIN, JOSEP, 2936, 2937,
3121.
MONNER I ESTOPIÑA, ANTON, 2826.
MONTARTDIT, NÚRIA, 2757.
MONTMAR, 2895.
MONTSERRAT I TORRELL, ALBERT, 3070.
MÓRANT I CLANXET, JORDI, 3071, 3072.
MORELL I TORRADEMÉ, JOSEP, 2896.
MUNDI I PEDRET, FRANCESC, 2938.
MUNNÉ, L., 2864.
OLIVÉ I GATELL, ÀNGEL, 3073.
ORDEIG I MATA, R., 2990.
PALAU RAFECAS, SALVADOR, 2780, 2827,
2939, 2940, 3074, 3075.
PALET PLAJA, TERESA, 2846.
PALLEJÀ I VILASECA, LLUÍSA, 2746.
PALOMAR I ABADÍA, SALVADOR, 2941.
PARÍS BOU, LLUÍS, 2870, 3076.
PEREA SIMÓN, EUGENI, 2828, 2991, 3077,
3078.

Pérez, Lluís Miquel, 2848.
 PERIS I SARRADELL, SABÍ, 2970, 2973.
 PERPINYA I CASTELLÀ, LLUÍS, 3079.
 PIERA, ISIDRE, 3080.
 PIQUER I JOVER, JOSEP-JOAN, 2992.
 PORTA I BALANYA, JOSEP M., 2854, 2855,
 2856, 2897, 2898, 2899, 2942, 3081,
 3082, 3083, 3084, 3085, 3086, 3087,
 3088, 3089, 3122.
 PORTA BLANCH, JOSEP, 3090.
 PUIG TÀRRECH, ARMAND, 2857.
 PUIG TÀRRECH, ROSER, 2863, 2864, 2888,
 3056, 3057, 3058, 3119.
 PUJOL CAYUELAS, ENRIC, 3091.
 QUINTANA I MARÍ, ANTONI, 2829.
 RAMON, ESTHER, 2745, 2976.
 REVILLA, VÍCTOR, 2477.
 RIBÉ I LLENAS, ERNEST, 2781.
 RICOMÀ I VALLHONRAT, ROSA M., 2782.
 RIERA I SANS, JAUME, 3092, 3093.
 ROCA I GIRONA, JORDI, 2943.
 ROIG, JOSEP M., 2995.
 ROIG I GARRIGA, CARME, 3094, 3095.
 ROIG I QUERALT, FRANCESC, 2783, 2784.
 ROMERO ALARCÓN, VALERIA, 2748, 2749,
 2750, 2900, 2977, 2978.
 ROMERO MARTÍNEZ, CARLOS, 2750.
 ROMERO TALLAFIGO, MANUEL, 2846.
 ROQUER I SOLER, SANTIAGO, 2871, 2874.
 Rovira i GÓMEZ, SALVADOR-J., 2892, 2901,
 2902, 2903, 2904, 2905, 2906, 2995,
 3096.
 RUART I GÜIXENS, JAUME, 2872.
 RULL VALLET, JORDI, 2751.
 SABATÉ, DOMINGO, 2944.
 SABATÉ I BOSCH, JOSEP M., 2830, 2993.
 SÁEZ CORREDERA, JOSEP M., 2945, 3010.
 SALCEDA I CASTELLS, JOSEP, 2994.
 SALVADO I FOLCH, JORDI, 3097.
 SALVADOR I URPI, JOSEP M., 2946.
 SALVAT I SALVAT, JOSEP EUDALD, 2947.
 SÁNCHEZ REAL, JOSÉ, 2831, 2948, 2979,
 3098, 3099, 3100.
 SÁNCHEZ RIPOLLÉS, JOSEP MARIA, 2907.
 SANMARTÍ I ROSET, MONTSERRAT, 2961,
 2962, 2963.
 SANS I TRAVÉ, JOSEP M., 2832, 2908, 3101.
 SANTACANA I BARNILS, JOSEP, 2833.
 SANTAMARÍA I SERRA, JOSEP MARIA, 2909,
 2910.
 SANTANACH I SOLER, JOAN, 2785, 2949.
 SARRAMIA, TOMÀS, 2834.
 SAUMELLS, LLUÍS MARIA, 2835.
 SECALL I GÜELL, GABRIEL, 2950, 2951,
 3102, 3103, 3104.
 SERRA, MOISÈS, 2752.
 SERRA FRANCÉS, GABRIEL, 2929, 3105.
 SIFRÉ PÉREZ, FRANCESC, 2836, 2952, 3106.
 SMITH, MERCÈ, 2753.
 SOLÉ MASERES, MATIES, 2786, 2837, 2858,
 2911, 3107.
 SOLÉ I SABATÉ, JOSEP M., 3108.
 SOLER ÀLVAREZ, ELISEU-A., 2859.
 SUNYER I MOLNÉ, MAGÍ, 2995, 3118.
 TARES I MARTÍ, JOAN, 3109.
 TODA I SERRA, JOSEP M., 2838, 2873, 2953,
 2954.
 TORRELL, JOSEP M., 2787.
 TORRELL I CAMPS, FRANCESC-XAVIER,
 2781.
 USTRELL, JOSEP M., 3080.
 VALLES, EUSTAQUI, 2839.
 VALLES MARTÍ, JOSEP M., 3110.
 VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT, 2788, 2912,
 3111.
 VENDRELL ANGUERA, JOAN, 2955, 3112.
 VENTURA I SOLÉ, DANIEL, 2995.
 VIDAL, XAVIER, 2980.
 VILA, PEP, 2840.
 VIRELLA I BLODA, ALBERT, 3113.
 VIRGILI I ORTIGA, JOSEP M., 2841.
 WITTLIN, CURT, 2860.

ÍNDEX DE LLOCS *

- Aguiló, 3068.
Albinyana, 2752.
Albiol, l', 2867, 3115.
Alcanar, 2735, 2805.
Alcover, 2753, 2781, 2805, 2806, 2849,
2878, 2907, 2930, 2995, 3020, 3094,
3095, 3114, 3115, 3118.
Aleixar, l', 2805.
Alforja, 2805.
Algars, 2996.
Alt Camp, 2843.
Altafulla, 2805, 2892, 2905, 2906.
Ametlla de Mar, l', 2805.
Amposta, 2805.
Anguera (Sarral), 2992.
Arboç, l', 2805, 2877.
Arbolí, 2867.
Ames, 2805.
Aseó, 2805, 2984.
Aumedina, l' (Tivissa), 2477.
Baix Camp, 2843, 2941, 2975, 2978, 3001.
Baix Ebre, 2843.
Baix Penedès, 2843.
Banyoles, 2846.
Barberà de la Conca, 2766, 2767, 2773,
2864, 2869, 2891, 2992, 3056, 3090.
Barcelona, 2776, 2794, 2799, 2815, 2818,
2820, 2825, 2834, 2866, 2907, 2915,
2990, 3073, 3113, 3117.
Barenys, mas de (Riudoms), 2746.
Batea, 2790, 2796, 2797, 2798, 2805, 2826,
2842, 2875, 2876, 2916, 2917, 2918,
2956, 2996, 2997, 2998, 2999.
Benissanet, 2805.
Berga, 2776.
Bisbal del Penedès, la, 2805, 3048.
Blancafort, 2767, 2992, 3056.
Bonn, 2982.
Borges del Camp, les, 2805, 2954.
Borgonya, 2982.
Bot, 2805.
Botaren, 2805.
Cabassers, 2805.
Cabra del Camp, 2805, 2992.
Calafell, 2805.
California, 2801.
Cambrils, 2805, 2994.
Camp de Tarragona, 2770, 2777, 2819,
2896, 2963.
Camposines, 2984, 3031.
Canonja, la, 2800, 2903, 3009.
Capafonts, 2867, 2877.
Capianes, 2992.
Cardó, 2805.
Cartagena, 3117.
Castellvell, 2805, 2976.
Catllar, el, 2805.
Centelles, 2969.
Ciurana, riu, 2924.
Coll de Balaguer, 2846.
Conca de Barberà, 2765, 2767, 2768, 2771,
2772, 2773, 2777, 2785, 2819, 2832,

* El número fa referència a la recensió i no a la pàgina.

2843, 2856, 2858, 2861, 2864, 2871,
 2877, 2893, 2897, 2908, 2929, 3001,
 3066, 3069, 3089, 3108, 3120,
 3121.
 Conesa, 2888, 2992.
 Constantí, 2805.
 Corbera de Terra Alta, 2805.
 Cornudella de Montsant, 2805, 2992.
 Creixell, 2841.
 Cuba, 2797.
 Ebre, delta de l', 2805.
 Ebre, riu, 2924.
 Esplugade Francolí, l', 2776, 2805, 2854,
 2855, 2867, 2890, 3011, 3109,
 3110.
 Falset, 2805.
 Farena, 2867.
 Fatarella, la, 2805.
 Febró, la, 2867.
 Figuerola, 2805, 3068.
 Flix, 2805, 2974.
 Foguerola, 2805.
 Fonoll (Passanant), 2992.
 Font Voltada, la (Montbrió de la Marca),
 2751.
 Forès, 2992, 3006, 3069.
 Fransa, 2822, 2836, 2892.
 Gaià, riu, 2905, 2906.
 Gadesa, 2805, 2826.
 Garcia, 2805, 2924, 3032, 3033, 3034, 3035,
 3036, 3037, 3038.
 Ginestar, 2805, 3024.
 Girona, 2778.
 Gomandi, mas de (Riudoms), 2744.
 Gorrapte, 2984.
 Gratallops, 2805.
 Guardia dels Prats, la, 2825, 2854, 3106.
 Horta de Sant Joan, 2805.
 Igualada, 2827.
 Illa, l' (Montblanc), 2992.
 Italia, 2982.
 Lilla, 2854.
 Llaberia, 2846.
 Lleida, 2778, 2802, 2829, 3001.
 Llorac, 3068.
 Madrid, 3064.
 Marga, 2805.
 Margalef, 2805.
 Marsà, 2805.
 Masó, la, 2788, 2885, 2912, 3052, 3111.
 Maspujols, 2805, 2877.
 Masricart, 3009.
 Mèxic, 2812.
 Miravet, 2945, 3010.
 Moleta del Remei, la (Alcanar), 2735.
 Mont-ral, 2867.
 Montblanc, 2755, 2756, 2757, 2761, 2762,
 2763, 2773, 2776, 2778, 2785, 2786,
 2787, 2792, 2793, 2799, 2990, 2800,
 2801, 2805, 2807, 2808, 2809, 2816,
 2818, 2820, 2825, 2831, 2836, 2837,
 2847, 2850, 2852, 2854, 2855, 2856,
 2858, 2870, 2884, 2897, 2898, 2911,
 2913, 2919, 2923, 2928, 2936, 2937,
 2942, 2948, 2949, 2952, 2981, 2992,
 3000, 3001, 3005, 3014, 3017 3043,
 3045, 3046, 3047, 3050, 3051, 3062,
 3063, 3069, 3076, 3081, 3082, 3083,
 3084, 3085, 3086, 3087, 3088, 3089,
 3092, 3093, 3098, 3099, 3100, 3105,
 3106, 3107, 3119, 3121, 3122.
 Montbrió del Camp, 2805.
 Montbrió de la Marca, 2751, 3056, 3101.
 Mònt-roig del Camp, 2805.
 Montsant, 2805, 2992.
 Montserrat, monestir de, 2990.
 Montsia, 2843.
 Montsó, 3006.
 Móra d'Ebre, 2759, 2805, 2812, 2813,
 2814, 2846, 2879, 2880, 2881, 2925,
 2992, 3022, 3025, 3026, 3027, 3028,
 3029, 3030.
 Móra la Nova, 3079.
 Morell, el, 2805.
 Murtrar, el (Riudoms), 2740.
 Mussara, la, 2867.
 Ollers (Barberà), 2992.
 Osea, 2760, 2892.
 París, 2799, 2825.
 Passanant, 2992.
 Perelló, el, 2805.
 Perpinyà, 2840.
 Pesoler, mas del (Riudoms), 2741.
 Piles, les, 3056.
 Pineda, la, 3009.
 Pira, 2864, 2897.

Pla de Santa María, 2805.
 Planes de Roquís, partida de les doms),
 2743.
 Poble de Massaluca, la, 2805.
 Poble de Montornés, la, 2805.
 Poblet, monestir, 2738, 2754, 2771, 2982,
 3076.
 Poboleda, 2805.
 Pont d'Armentera, el, 2805.
 Porrera, 2805.
 Prades, 2805, 2867, 2877, 2992.
 Pradip, 2805.
 Prenafeta, 2854.
 Priorat, 2770, 2843, 2924, 3033.
 Puerto Rico, 2823.
 Querol, 2992.
 Rasquera, 2886, 2922.
 Rauric, 3068.
 Reus, 2740, 2774, 2778, 2788, 2805,
 2845, 2848, 2857, 2892, 2972,
 2975, 2977, 2978, 2990, 3113, 3117,
 3118.
 Riba, la, 2792, 2863, 2867.
 Riba-roja d'Ebre, 2805, 3013.
 Ribera d'Ebre, 2805, 2843, 2844, 2902,
 2974, 2980, 2983, 2992, 3023,
 3024.
 Riudecanyes, 2805, 2954.
 Riudecols, 2805.
 Riudoms, 2736, 2740, 2742, 2743, 2745,
 2746, 2748, 2749, 2750, 2811, 2821,
 2822, 2833, 2841, 2862, 2865, 2866,
 2873, 2883, 2900, 2909, 2910, 2914,
 2920, 2938, 2947, 2953, 2959, 2960,
 2987, 2988, 2989, 3018, 3019, 3039,
 3040, 3049, 3061, 3064, 3070, 3077,
 3078, 3097.
 Rocafort de Queralt, 2772, 2877, 3056,
 3059, 3060.
 Roda de Berà, 3113.
 Rojals, 2854, 2867, 2992, 3106.
 Roma, 2801, 2983.
 Roselló, 2796.
 Ruelana (Sarral), 2992.
 Salem (USA), 2809.
 Salou, 2805, 2892.
 Sanlúcar de Barrameda, 3117.
 Santa Coloma de Queralt, 2760, 2778,
 2780, 2805, 2827, 2854, 2855, 2939,
 3016, 3042, 3044, 3069, 3074, 3102.
 Santes Creus, 2778.
 Saragossa, 2892.
 Sarral, 2739, 2767, 2769, 2770, 2774, 2777,
 2805, 2832, 2855, 2867, 2893, 2894,
 2955, 2992, 3015, 3055, 3056, 3069,
 3108, 3112.
 Savallà del Comtat, 2992, 3068.
 Secuita, la, 2805.
 Segarra, la, 2958, 3068.
 Segura (Savallà del Comtat), 3057, 3068.
 Selva del Camp, la, 2789, 2805, 2877, 3054,
 3058.
 Señan, 3068.
 Sènia, la, 2805.
 Seud'Urgell, la, 2841, 3006.
 Sevilla, 3117.
 Siurana, 2867.
 Solivella, 2767, 2864, 2877, 2908, 3106,
 3108.
 Tamarit, 2905, 2992.
 Tarragona, 2737, 2775, 2776, 2778, 2779,
 2782, 2783, 2805, 2811, 2829, 2838,
 2843, 2854, 2857, 2859, 2860, 2874,
 2877, 2882, 2889, 2892, 2901, 2904,
 2926, 2927, 2933, 2946, 2959, 2960,
 2961, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966,
 2967, 2969, 2970, 2971, 2973, 2979,
 2983, 2986, 2988, 2990, 2992, 2993,
 3012, 3041, 3055, 3067, 3072, 3091,
 3096, 3117.
 Tarragonès, 2843.
 Tarrés, 2864.
 Terol, 2892.
 Terra Alta, 2843, 3023.
 Timba de Barenys, la (Riudoms), 2736.
 Timba del Castellet, la (Riudoms), 2745.
 Tivissa, 2477, 2805, 2846, 2992.
 Toda, mas del (Riudoms), 2743.
 Torre de l'Espanyol, la, 2805.
 Torredembarra, 2805, 2892.
 Tivenys, 2805.
 Tortosa, 2778, 2805, 2983, 2990, 2992,
 3053, 3058.
 Ulldecona, 2805, 2877.
 Urgell, 2770, 2959.

València, 3117.
Vallbona de les Monges, 2958, 2992.
Validara, 2867, 3108.
Vallespinosa, 3056.
Vallfogona de Riucorb, 2802, 2805, 3068,
3075, 3080.
Vallirana, 2990.
Valls, 2769, 2778, 2805, 2819, 2829, 2877,
2915, 2950, 2951, 3073, 3103, 3104,
3113, 3121.
Vallverd de Queralt, 2877.
Vandellós, 2846.
Vendrell, el, 2791, 2794, 2805, 2872, 3002.
3003.
Vetulà (Passanant), 2992.
Vic, 2990.
Vila-rodona, 2805.
Vila-seca de Solcina, 2805, 3009.
Vilabella, 2805.
Vilagrassa, 3064.
Vilafortuny, 3064.
Vilalba, 2984.
Vilallonga el Camp, 2805.
Vilanova d'Escornalbou, 2877.
Vilanova de Prades, 2867, 3108.
Vilanova i la Geltrú, 3073, 3113.
Vilaplana, 2805.
Vilaverd, 2864, 2877, 2897.
Vilalba dels Ares, 2805.
Vimbodí, 2771, 2805, 2897, 2899.
Vinebre, 2805.
Vinyols i Els Ares, 2805.

ÍNDIX DE PERSONES

- Abelló i Roset, J., 2805.
Abraham, 2805.
Abraham Carbó, 2805.
Atac, Vital, 3053.
Acevedo, Manuel, 3117.
Adret, A., 2805.
Aguilar, Pere, 2760.
Aguiló, Robert d', 2885.
Aguiló Molins, Josep M., 3105.
Aguiló i Pujol, B., 2805.
Agustí Feliu, Josep, 2808.
Alaix, F., 2805.
Alando, fra Magí, 2771.
Alba, A., 2805.
Albalà, Ishaq, 3053.
Albareda i Casas, J., 2805.
Albiñana, J. F., 2979.
Alcoriza, família, 2798.
Alcover, Antoni M., 3090.
Alenyà, família, 2761.
Alfons el Cast, 2996.
Alfons III el Benigne, 3028.
Alfons V, 3020.
Alfonso i Andreu, Lluís, 2847.
Algueró, B., 2805.
Altes, Fernando, 2797.
Altes i Alabart, Joan Baptista, 2790.
Amial, Salomó, 3053.
Andreu, Gaspar, 2804.
Andreu i Abelló, Antón, 2847.
Andreu i Aragonés, J., 2805.
Andreu i Miquel, J., 2805.
Andreu i Vidal, A., 2805.
Anglés i Roselló, Josep, 3106.
Anglesola, família, 2761.
Antón, S., 2938.
Antoni i Jové, J., 2805.
Aragonés, T., 2805.
Aragonés i Vila, J., 2805.
Arce Ochotorena, Manuel, 2983.
Ardèvol i Rabascall, F., 2805.
Ardèvol, J., 2805.
Ardèvol i Cabrer, J. J., 2805.
Ardèvol i Sardà, L., 2805.
Arnavat, J., 2805.
Arques, B., 2805.
Arriba y Castro, Benjamín de, 2983.
Artigas i Vidal, P., 2805.
Artís i Garda, J., 2805.
Astruc de Falset, 2805.
Astruch dez Portell, 2805.
Ató, arquebisbe, 2990.
Atzidal Brunell, 2805.
Avia i Capdevila, P., 2805.
Babot i Boixeda, P., 2805.
Badia, F., 2805.
Badia, Francesc, 2847.
Badia, J., 2805.
Baiget, Joan, 3054.
Balanya, Ismael, 2799.
Balanyà Dalmau, Josep M., 2793.
Baldrich, M., 2805.
Bladrich, J., 2805.
Baldrich, R., 2805.

* El número fa referència a la recensió i no a la pàgina.

Baradias i Francesch, A., 2805.
 Barbarà i Camafort, Andreu, 3095.
 Barbarà i Garriga, J., 2805.
 Barbat, Caravita, 3053.
 Barberà i Boada, Ramon, 2943.
 Barnada, J., 2805.
 Barrafon, J., 2805.
 Barrera, J., 2805.
 Bartomeu de Girona, mestre, 2778.
 Bassetas i Pallarès, V., 2805.
 Basset, m^o Ll., 2805.
 Batellàs i Florit, F., 2805.
 Batellàs i Valí, J., 2805.
 Batlle, F., 2805.
 Bautista i Maña, R., 2805.
 Bellacire, Bonjuha de, 3053.
 Henéla, J., 2805.
 Benet XIII, 3102.
 Berenguer, M., 2805.
 Bernard Flangier, Joseph, 2754.
 Bernati i Andreu, M., 2805.
 Bernat i Lapedra, T., 2805.
 Bernat i Vilallonga, T., 2805.
 Bertràn, J., 2805.
 Bertràn i Font, J., 2805.
 Bertràn i Fort, R., 2805.
 Bieto, J., 2805.
 Bifaterra, J., 2805.
 Blancafort, Gabriel, 2756.
 Blanxart, F., 2805.
 Blasi Vallespinosa, Francesc, 3011.
 Blet, P., 2805.
 Bofarull, A. de, 2979.
 Boix, F., 2805.
 Boix i Berenguer, F., 2805.
 Bonafós, 2805.
 Bonsenyor Brunell, 2805.
 Bordas i Jane, R., 2805.
 Borrás, P., 2805.
 Borrás i Ferré, Manuel, bisbe, 2800.
 Borrás i Giol, J., 2805.
 Borrás i Nebot, J., 2805.
 Borrell Aguilar, Marian, 3107.
 Boscà, Antoni, 2756.
 Boscà, Josep, 2756.
 Briansó i Borrás, J., 2805.
 Brilles, F., 2805.
 Broger, J., 2805.
 Bru i Martí, Plàcid, 2882.
 Brufau, Eduard, 3016.
 Brufau, Joaquim, 3016.
 Burgos, Esteve de, 2760.
 Bux, F., 2805.
 Caballé i Manyé, J. A., 2804.
 Gabanes i Castell, J., 2805.
 Cabessa, M., 2805.
 Cabré Sendrós, Joan B., 2915.
 Cabrer, F., 2805.
 Calanda, fra Gabriel, 2812.
 Calbó, sant Bernat, 2990.
 Calvet i Roset, M., 2805.
 Camós, Narcís, 3011.
 Camps, Francesc, 2769.
 Camps i Arnau, Josep M., 2776.
 Canal, O., 2805.
 Ganals, M., 2805.
 Canga Arguelles, José, 3117.
 Cantó, Ramon, 3088.
 Caparó i Mallafré, Josep, 2822.
 Carbonell, J., 2805.
 Carceller i Sanz, J., 2805.
 Cardona, ducs de, 3027.
 Cardona, Joan Baptista, 2990.
 Carreras, Josep M., 2847, 3016.
 Cartaña i Castellà, P., 2805.
 Casals i Defilló, Pau, 2791.
 Casas i Amorós, R., 2805.
 Cases Soler, Josep, 2774.
 Casiano, J., 2805.
 Castañeda i Boix, J., 2805.
 Castell i Garcia, J., 2805.
 Castell, J., 2805.
 Català, J., 2805.
 Català i Guasch, fra Magí, 2801.
 Català i Miarnau, Onofre, 2826.
 Cavallé, Teodor, 3061.
 Cendres i Fuster, F., 2805.
 Cendres i Llord, J., 2805.
 Cendres i Pares, J., 2805.
 Cerda i Soler, M., 2805.
 Cervera, família, 2882.
 Cirol, Pere, 2760.
 Cisquer, J., 2805.
 Cisquer i Foraster, F., 2805.
 Clavé, Anselm, 3072.
 Climent i Ferré, J., 2805.

Codina i Poblet, T., 2805.
 Colom, família, 2761.
 Comajuncosa, F., 2805.
 Companyís, J., 2805.
 Companys, Lluís, 2822.
 Conangla i Fontanilles, Josep, 2807, 3087.
 Conesa, família, 2761.
 Conesa, Jaume, 2860.
 Cortadellas i Basora, J., 2805.
 Cortiella, F., 2805.
 Cortiella i Odena, Francesc, 2877.
 Corts, Antoni, 2977.
 Cosidor, S., 2805.
 Costa, Antón, 2776.
 Costa, P., 2805.
 Costa, Ramon, 3071.
 Costa i Lasala, M., 2805.
 Costa i Vaquè, Santiago, 2813.
 Coves i Bosch, Josep, 2783.
 Cruañes, Esteve, 2877.
 Dalmases, J., 2805.
 Dantí i Riu, Jaume, 3060.
 Delclós i Blanchet, J., 2805.
 Desclergues, família, 2884.
 Dilla, A., 2805.
 Dolsa i Ricart, T., 2805.
 Domènec i Bonansia, J., 2805.
 Domènec i Hugas, Bonaventura, 2821.
 Domènec i Miró, J., 2805.
 Domènec i Muntaner, Lluís, 2767.
 Domènec i Roure, Pere, 2767.
 Domingo, D., 2805.
 Domingo i Alcusa, I., 2805.
 Domingo i Cabanas, M., 2805.
 Domingo i Guardia, Ll., 2805.
 Duran i Soler, A., 2805.
 Eliatzer, Vital, 3053.
 Entenga, família, 3026.
 Ermengol IV, comte d'Urgell, 3006.
 Eróles, baró d', 3096.
 Escardó, B., 2805.
 Espartero, José, 2903, 2904.
 Espelt i Roselló, Jaume, 2847.
 Espinalt, escultors, 2770, 2776.
 Espinos i Magriñà, J., 2805.
 Espinosa, Pau, 2946.
 Espinosa i Arnau, M., 2805.
 Estavill i Corcoler, J., 2805.
 Estivill i Soler, J., 2805.
 Estradé, P.-J., 2805.
 Farré, F., 2805.
 Fau, J., 2805.
 Fernández-Victorino i Cocina, A., 2805.
 Ferran VII, 3117.
 Ferrates, J., 2805.
 Ferrater i Pàmies, J., 2805.
 Ferré, Lluís, 2847.
 Ferrer, A., 2805.
 Ferrer, Pau, 3038.
 Ferrer, sant Vicenç, 3103.
 Ferrer, Teresa, 2825.
 Ferrer i Carbonell, J., 2805.
 Fick, Adolf, 2979.
 Figueras i Faner, F., 2805.
 Figuerola, Rafael, 2806.
 Finestre, pare, 2771.
 Florenzano, Joan, 2756.
 Flórez, Enrique, 3071.
 Folch i Dalmau, J., 2805.
 Fonoll, Reinard, 2778.
 Font i Esteve, J., 2805.
 Fontperosa, Pere de, 3099.
 Fontseré i Nogués, P., 2805.
 Forès, Pau, 2769.
 Fornós, Josep, 2946.
 Fort i Batlle, J.-A., 2805.
 Fort i Cogul, Eufèmia, 2877.
 Fort i Pont, J.-A., 2805.
 Fort i Solanellas, J., 2805.
 Fortuny, J., 2805.
 Fortuny i Bofarull, J., 2805.
 Franch, Josep M., 3002.
 Franchut, M., 2805.
 Fuguet i Sans, Joan, 2847.
 Galindo i Despax, R., 2805.
 García, F., 2805.
 Garissó i Sostres, J., 2805.
 Gassol i Rovira, Ventura, 2789, 2994.
 Gaudí i Cornet, Antoni, 2815.
 Gausa i Creix, A., 2805.
 Gavaldà, A., 2805.
 Gavaldà, J., 2805.
 Gavaldà i Pujol, P., 2805.
 Gay Escoté, Ramon, 3106.
 Gaya, E., 2805.
 Gaya, S., 2805.

Gelabert, Antoni, 3071.
 Geribert, Mir, 3025.
 Gibert i Oliver, A.-M., 2805.
 Gimbernat i Arbós, A., 2805.
 Giménez, J., 2805.
 Girona, Lluís de, 2814.
 Gómez, R., 2805.
 Grandó, Carles, 2840.
 Granell, Bernat, 2996.
 Gras Guasch, Jaume, 3106.
 Grases, A., 2805.
 Gual, Valentí, 2877.
 Guardia, B., 2805.
 Guardis i Genovés, A., 2805.
 Güell, Joan, 2771.
 Güell, Pere, 2907.
 Guimet i Virgili, A., 2805.
 Guillem Fabrica, 2805.
 Guillerm, família, 2761.
 Gumà, Salvador, 2851.
 Hernández i Salvadó, B., 2805.
 Hernández Sanahuja, B., 2979.
 Homs, Joan, 2788.
 Huguet i Pons, J., 2805.
 Ibàñez, P., 2805.
 Iglesias i Fort, Josep, 2828, 2877.
 Isern i Rabascall, J., 2805.
 Jaime, Pere, 2990.
 Janer, família, 2761.
 Jàvega, Josep M., 2847.
 Jimeno i Vidal, F., 2805.
 Joan XIII, 2990.
 Jorba, Guerau de, 2792.
 Jordà, F., 2805.
 Jornet i Sentís, T., 2805.
 Jové i Ribes, Josep M., 3007.
 Juan i Costa, A., 2805.
 Juncosa i Orga, J., 2805.
 Just i Estrems, A., 2805.
 Laborde, Alexandre de, 2779, 3071.
 Lamboglia, N., 2979.
 Levi, Astruch, 2814.
 Lhôte, Georges, 2756.
 Llarch i Jornet, P., 2805.
 Llauradó, Josep M., 2877.
 Llecha i Sans, Jaume, 2816.
 Leonart i Casanovas, D., 2805.
 Lombart, A., 2805.
 Llord i Sans, P., 2805.
 López Bonillo, Diego, 2877.
 Macià i Ventura, Francesa, 2807.
 Madico i Solé, F., 2805.
 Madoz, Pascual, 2903, 2904.
 Magrinyà, J., 2805.
 Maimó i Maní, J., 2805.
 Maimonides, 3093.
 Malla i Barnich, F., 2805.
 Mallafre i Guasch, J., 2805.
 Manresó i Gras, V., 2805.
 Mansana, Ventura, 3099.
 Marca, P. Francisco, 2810.
 Margal, Jaume, 3063.
 March, família, 2761.
 March, P., 2805.
 March i Bellver, S., 2805.
 Marcos, Simón, 2979.
 Mares, Frederic, 2776.
 Mariné i Sancho, M. Josepa, 2811.
 Mariner i Borrás, F., 2805.
 Maristany, Carles, 2877.
 Marqués i Oliver, A., 2805.
 Marsi, J., 2805.
 Martí, B., 2805.
 Martí, família, 2761.
 Martí, J., 2805.
 Martí, J.-A., 2805.
 Martí, M., 2805.
 Martí i Franquès, Antoni de, 2829.
 Martinell, César, 2757, 2767, 2772.
 Martines, V., 2805.
 Martorell i Oller, Salvador, 2775, 2782,
 2783, 2784, 2835, 2839, 2859.
 Mascaró i Oliver, J., 2805.
 Masip i Anguera, P., 2805.
 Masellas, J., 2805.
 Massip, F., 2805.
 Massó i Urgellés, Enric, 2795, 2833.
 Massot i Lletja, J., 2805.
 Maymó, Jafias, 3022.
 Melich, J., 2805.
 Melich i Miralles, C., 2805.
 Mendizàbal, Juan Álvarez, 2903, 2904.
 Mercadé Pros, Pau, 2841.
 Mercè i Sandra, M., 2805.
 Mestre, F., 2805.
 Mestres, Adjutori, 3099.

Mestres, Jaume, 3099.
 Mestres i Llorens, A., 2805.
 Miracle, R., 2805.
 Mier, Baltasar de la, 3100.
 Miracle i Domingo, J.-B., 2805.
 Miralles i Rovellat, M., 2805.
 Molins i Folch, J., 2805.
 Molins i Mallafré, M., 2805.
 Molné i Llaboré, Francesc, 2849.
 Moneada, família, 3026.
 Monpou i Salas, Ll., 2805.
 Monroig i Valls, R., 2805.
 Montanaro, Cosme, 3117.
 Monté i Figuerola, J., 2805.
 Montserrat i Figueras, F., 2805.
 Móragas, Fidel de, 2877.
 Morera, Emili, 2877, 2979.
 Morera i Galicia, Magí, 2834.
 Morillo, C, 2805.
 Morian, A., 2805.
 Mubrells, Ponç de, 2990.
 Mundi, F., 2938.
 Muntanyola, Ramon, 2994.
 Muñoz, P., 2805.
 Murió i Roca, B., 2805.
 Negelspach, 2809.
 Nogué, m^o J., 2805.
 Nolla i Panadés, J. M^a 2805.
 Nostench i Rosell, J., 2805.
 Novell, Josep, 2979.
 O'Callaghan, Ramon, 2877.
 Odena i Català, A., 2805.
 Olesa i Fuentes, J., 2805.
 Oliva i Peirí, E., 2805.
 Olivé Martínez, Enric, 2979.
 Olivella, arquebisbe, 2778.
 Oliver, Gabriel, 2819.
 Oliver i Barceló, J., 2805.
 Oliver i Barceló, R., 2805.
 Oliver i Riba, J., 2805.
 Oller, Narcís, 2834.
 Osó, C, 2805.
 Ossó, Mn., 2790.
 Palacín, Albert, 3011.
 Palau, Salvador, 3016.
 Palau i Dulcet, Antoni, 3017.
 Palau i Rabassó, Salvador, 2794.
 Panteller, A., 2805.
 Papasseit i Oriol, C, 2805.
 Pares i Felip, J., 2805.
 Pareta i Vives, F., 2805.
 Pasamente, R., 2805.
 Pasqual, Felip, 2776.
 Pasqual i Domènech, J., 2805.
 Pastor i Sabater, P., 2805.
 Pedrell, Felip, 2790.
 Pelegrí i Farré, B., 2805.
 Pere el Gran, 2882.
 Pare, Guerau de, 2885.
 Perelló, F., 2805.
 Perera, Agustí, 2796.
 Pérez de Martín, F., 2805.
 Pié, Joan, 2877.
 Piera, Mn. Miquel, 3080.
 Pinyol, Joaquim, 3038.
 Pinol i Calanda, N., 2805.
 Pinol i Ollé, F., 2805.
 Planas i Llagostera, A., 2805.
 Planas i Ribila, A., 2805.
 Planes, M., 2805.
 Poblet, Josep M., 2807, 2840.
 Poblet i Civit, Joan, 3122.
 Poblet i Teixidó, J., 2756.
 Pons, Ramon, 3002.
 Pons d'Icart, Lluís, 2824, 2979.
 Pont i Gol, Josep, 2994.
 Porta, Frederic, 3091.
 Porta i Martí, T., 2805.
 Porté, Ramon, 2836.
 Porter, Josep, 2847.
 Porter i Rovira, Josep, 2818.
 Potau Torredemer, Artur, 2837.
 Pracht, Hug, 2979.
 Prim i Prats, Joan, 2823.
 Puig i Cadafalch, Josep, 3071.
 Puigibet i Romagosa, S., 2805.
 Puigjaner, Francesc, 2877.
 Pujals i Pedrell, B., 2805.
 Pujol, J., 2805.
 Pujol, Josep, 2986.
 Puñet i Farré, A., 2805.
 Puñet i Roca, R., 2805.
 Queralt, Dalmau de, 2760.
 Queralt, Pere de, 2780.
 Queralt i Segarra, R., 2805.
 Querol i Barbé, P., 2805.

Rabada i Mayné, A., 2805.
 Rabasa, J., 2805.
 Rabassó i Gaspar, A., 2805.
 Radúa i Oriol, E. O., 2805.
 Rafales i Ercós, V., 2805.
 Ràfols, J. F., 2757.
 Ramis, M., 2805.
 Ramo, F.ç2805.
 Ramon, Arnau, 3101.
 Ramon Berenguer I, 3101.
 Ramon, 2805.
 Ramon i Amat, T., 2805.
 Ramon i Bertràn, J., 2805.
 Ramon i Coscollana, J., 2805.
 Ramon i Escardó, J. M., 2805.
 Ramon i Sirach, J., 2805.
 Rams, F., 2805.
 Rams i Vallespi, M., 2805.
 Rauli i Coll, J., 2805.
 Recasens, Bonaventura, 2946.
 Recasens i Comes, D., 2805.
 Remus, D., 2805.
 Renau, J., 2805.
 Requesens, Ramon, 2847.
 Revenios i Cases, J., 2805.
 Ribalta, Ramon, 2827.
 Ribas i Massó, M., 2805.
 Ribas i Soberano, F., 2805.
 Ribé i Labarta, Manuel, 2820.
 Ribera i Sans, J., 2805.
 Rico, I., 2805.
 Riego, Miguel del, 3117.
 Riego, Rafael del, 3117.
 Riera, G., 2805.
 Riera i Bonet, D., 2805.
 Rigual i Mascaró, P., 2805.
 Ripoll, Tomàs, 2806.
 Rissa, (R), J., 2805.
 Rius, A., 2805.
 Rius, J., 2805.
 Rius, T., 2805.
 Rius i Francesch, J. A., 2805.
 Ritzal, J., 2805.
 Robert i Serrat, J., 2805.
 Robuster i Sala, Francesc, 2990.
 Roca, T., 2805.
 Roca i Ballber, S., 2805.
 Roca i Consol, J., 2805.
 Rocabertí, Alamanda de, 2780.
 Rocamora, 2805.
 Rocamora, M., 2805.
 Rocamora i Pàmies, J., 2805.
 Rocamora i Pàmies, M., 2805.
 Roderà i Oriol, E., 2805.
 Rodon, F., 2805.
 Roger, J., 2805.
 Roget, E., 2805.
 Roig, J., 2805.
 Roig, A., 2805.
 Roig, M., 2805.
 Roig, Àngela, 2810.
 Roig, família, 2832.
 Roig i Coll, J., 2805.
 Roig i Gil, J., 2805.
 Roig i Padró, J., 2805.
 Roig i Queralt, Francesc, 2835, 2839.
 Roigé i Borràs, R., 2805.
 Rojals i Solé, J., 2805.
 Roland i Cathelin, Ll., 2805.
 Romagosa i Pros, Joan de, 2803.
 Romaguera, mestre, 2805.
 Romàn, LL, 2805.
 Romeu, LL, 2805.
 Romeu, fra Blai, 2979.
 Romeu i Guimerà, M., 2805.
 Roquer i Torrents, J., 2805.
 Rosell, A., 2805.
 Roselló, R. J., 2805.
 Roset i Coll, J. B., 2805.
 Rossell i Jane, F., 2805.
 Rovira, A., 2805.
 Rovira, B., 2805.
 Rovira, LL, 2805.
 Rovira i Gómez, Salvador-J., 2877.
 Rovira i Oliver, R., 2805.
 Rovira i Prats, L., 2805.
 Rovira i Salvador, J., 2805.
 Rovira i Virgili, Antoni de, 2830, 2840.
 Ruber Leo, 2805.
 Ruiz de Apodaca, Juan, 2874.
 Rusca i Vilardell, J., 2805.
 Rull, Josep, 2847.
 Saball, A., 2805.
 Sabaté, J., 2805.
 Sabater, F., 2805.
 Sabater, P., 2805.

Sabateri Llebaria, J., 2805.
 Sabater i Morell, J., 2805.
 Sacanella i Vidal, E., 2805.
 Sala, J., 2805.
 Salamero i Castellón, F., 2805.
 Sales i Blasco, F., 2805.
 Saliceda, D., 2805.
 Saló i Bellmunt, M., 2805.
 Salom-Samuel Arzarell, 2805.
 Salomó, mestre, 2805.
 Saltell Cabrit, Jucef, 3053.
 Saludes i Miró, J., 2805.
 Salvat, J., 2805.
 Salvat i Navarro, A., 2805.
 Salvat i Vallverdú, F., 2805.
 Samsó, Viceng, 2877.
 Samuel, Mestre, 2805.
 San Germàn, A., 2805.
 Sanahuja Cortés, Francesc, 3106.
 Sánchez Real, José, 2756.
 Sánchez Salvador, Estanislao, 3117.
 Sans i Travé, Josep M., 2847, 2877.
 Santamaría i Serdà, P., 2805.
 Santapau, J., 2805.
 Santasusagna, Joaquim, 2877.
 Santet, mestre, 2805.
 Santiago i Vila, F., 2805.
 Santigosa i Vestraten, J. A., 2805.
 Santapons i Roca, F., 2805.
 Sanvisens, Ramon, 2817.
 Sarinyena, F., 2805.
 Sarro i Roset, I., 2805.
 Sastre i Cortés, T., 2805.
 Saura de Ponts, 3101.
 Savall, A., 2805.
 Savall i Vidal, A., 2805.
 Savall i Vidal, S., 2805.
 Sedó, J., 2805.
 Segura, Mn. Joan, 2760.
 Segura i Valls, mossén, 3102.
 Sem Tob, I., 2805.
 Sentís, B., 2805.
 Sentís Castellví, Ernest, 3166.
 Sentís i Simeón, Josep M., 2811.
 Seró i Navas, P., 2805.
 Serra, J., 2805.
 Serra, P., 2805.
 Serra, fra Juníper, 2801.
 Serra i Perelló, J., 2805.
 Serra i Vilaró, Joan, 2737, 2979.
 Serraclara, S., 2805.
 Serrahima, J., 2805.
 Serrano, P., 2805.
 Serrat, F., 2805.
 Sicart, J., 2805.
 Silvestre, J., 2805.
 Simio, G., 2805.
 Simó, barber, 2805.
 Smith, Juan, 2874.
 Sobrerano, D., 3071.
 Socias i Boger, G., 2805.
 Socies i Queralt, F., 2805.
 Sojo i Batlle, F., 2805.
 Sol, J., 2805.
 Sol i Carbonell, T., 2805.
 Sola, J., 2805.
 Sola, J., 2805.
 Sola, P., 2805.
 Sola, P. J., 2805.
 Soldevila, A., 2805.
 Solé, Maties, 2847.
 Soler, 2805.
 Soler, F., 2805.
 Soler, J., 2805.
 Seisena, J., 2805.
 Solsona, J., 2805.
 Solsona i Conillera, J., 2805.
 Steve, J., 2805.
 Suàrez de Figueroa i Cazeaux, J., 2805.
 Subietas, A., 2805.
 Sucona i Valles, Tomàs, 2857.
 Sugranyes i Espanyol, Josep, 2825.
 Sugranyes i Guinovart, D., 2805.
 Suñer i Capdevila, F., 2805.
 Sureda, Joan, 2778.
 Strauch, Ramon, 2990.
 Swinburne, Henri, 3071.
 Tagell, J., 2805.
 Tarradellas, Josep, 2885.
 Teas, T., 2805.
 Teixidó, J., 2805.
 Teixidó i Verger, J., 2805.
 Teixidor i Vaciana, R., 2805.
 Tenas, P., 2805.
 Termens, família, 2884.
 Terrades, mestre, 2805.

Thenas, Q., 2805.
 Tiberi Claudi Apolinar, 2805.
 Timor, família, 2882.
 Toda Torres, Lluís, 2838.
 Tolrà, J. B., 2805.
 Tomàs, Domènec, 2769.
 Tomasino, S., 2805.
 Tori i Nicolau, A., 2805.
 Tornell, P., 2805.
 Torradamé i Moliné, 2805.
 Torren, J., 2805.
 Torrent, Ph., 2805.
 Torres, F., 2805.
 Torres, M., 2805.
 Torres i Cuscullana, A., 2805.
 Torruella Cendrós, Joan, 3106.
 Torruella Llopis, Francesc, 3106.
 Tranquet, J. A., 2805.
 Trullols, famnia, 2884.
 Trullols, mestre, 2805.
 Tous, Sebastià, 3002.
 Turlan, J. B., 2805.
 Turlan i Massana, J., 2805.
 Tutusaus, J., 2805.
 Valentí, M., 2805.
 Vallbona, Daniel, 3016.
 Valles, J., 2805.
 Valles, N., 2805.
 Valles i Ollé, M., 2805.
 Valls, A., 2805.
 Valls, M., 2805.
 Valls, Pau des, 2805.
 Vallverdú, F., 2805.
 Vallverdú i Suquè, A., 2805.
 Velarde Díaz, Ramon, 3106.
 Vergonyós, M., 2805.
 Veneda, P., 2805.
 Vesaganyes, M., 2805.
 Veyà i Mola, Francesc, 2990.
 Vicent Garcia, Francesc, 2802.
 Vidal, 2805.
 Vidal, ?, 2805.
 Vidal-Barraquer i María, F., 2805.
 Vidal i Figuerola, G., 2805.
 Vidiella i Aleu, F., 2805.
 Vila i Olesa, M., 2805.
 Vila i Oliva, F.S., 2805.
 Vilafranca, Bertràn, 3076.
 Vilaseca Anguera, Salvador, 2741.
 Vilanova, P., 2805.
 Vilardell, J., 2805.
 Vilardell, J., 2805.
 Vilardell i Permanyer, J., 2805.
 Vilaseca i Anguera, S., 2805.
 Vileta, D., 2805.
 Villanueva, P. Jaume, 2990.
 Viola i Masip, J., 2805.
 Viola i Masip, Ll., 2805.
 Viñas, J., 2805.
 Viñayma, F., 2805.
 Virgili i Bellvé, P., 2805.
 Virgili i Coll, B., 2805.
 Vives, F., 2805.
 Vives, M., 2805.
 Vives, família, 2906.
 Vives Poblet, Lluís, 2825.
 Vogue, Francesc, 2776.
 Xirinacs, Olga, 3072.

